

Explanatio sancti Thome

Incipit mirabilis explanatio sanctissimi doctoris Thome de aquino ordinis predicatorum super epistolam ad Galathas.

Prologus

Uetera nouis
superuenientibus proicietis. **Leuitici. 26.** Nec verba competit pre-
senti epistole. In qua apostolus re-
darguit galathas qui intantū sedu-
cti fuerunt a pseudo vt simul serua-
rent legalia & euangelium qđ apls i-

properat eis in verbis pmissis dicens: Uetera nouis su-
peruenientib⁹ proicietis. In quib⁹ verbis innuit dñs
quadruplicem vetustate. Prima vetustas ē erroris: de
qua **Esa. 26.** Vetus error: abiit. & hec remota ē p nouis-
tate doctrine xpi. **Mar. pmo.** Que est hec noua doctri-
na. Secūda vetustas ē figure. de qua **Heb. 8.** Cōsumas
bo super domū dauid & sup iuda testamentū nouū nō se-
cūdū testm̄ qđ feci patribus eorū. **Ubi** primo ostendit p-
mū testamentū esse vetustū & hoc renouari p nouitatem
gratie seu veritatis p̄sentie xpi. **Jer. 31.** Nouū faciet do-
minus super terrā &c. Tertia est vetustas culpe. de qua
ps. Quoniā tacui cōfitendo. s. peccata mea inueteraues-
tunt &c. & hec renouat p nouitate iusticie. **Ro. 6.** In no-
uitate vite ambulemus &c. Quarta est vetustas pene.
Tren. 3. Venuit pellem meā: & hec renouabitur
per nouitate glorie. de qua nouitate **Esa. ultimo.** Ecce
ego creo celū nouum &c. **Apoc. 21.** Dixit qui sedebat in
throno. Ecce noua facio omnia.

Capitulum primū.

Paulus apostolus nō ab hominib⁹
neq; p hominē: sed per iesum xpm
& deū patrem qui suscitauit eum a
mortuis: & qui mecū sunt omnes fratres ec-
clesijs galathie. **Gr̄a vobis & pax a deo pa-
tre nostro & dño iesu xpo. qui dedit semet-
ipsū pro peccatis nostris vt eriperet nos de
presenti seculo neq; scđm voluntatez dei et
p̄fis: n̄i cui ē gloria ī secula seculorū Amen**
Scribit ergo apostolus galathis hanc epistolam in qua
ostendit qđ veniente gratia noui testamēti debet proijci
vetus testamentum: & impleta veritate deleatur figura
quibus duabus sez gratia & veritate adeptis perueniat
ad veritatem iusticie & glorie. Acquirunt autēz illa duo
si obseruantia legalium dimissa: obseruantie euāgelij xpi
seruenter insistamus. Ordo autem huius epistole con-
gruus ē vt post duas epl̄as ad Corinthios in quarū pri-
ma agitur de sacramentis ecclesie: in secūda de ministris
horum sacramentorūz necessarie sequatur epistola ad ga-
lathas: in qua agitur de cessatione sacramentorū veteris
testamenti. Diuiditur autem hec epistola in duas pres-
in salutationē & epl̄arem narrationem. **ibi. Miro: qđ &c.**
In salutatione autem primo ponitur persona salutantis
Secūdo ponit̄ persone salutate **ibi. Eccl̄ijs galathie &c.**
Tertio bonum optatum. **ibi. Gr̄atiavobis &c.** Circa pri-
mum primo ponitur persona salutans principaliter que
describitur et nomine & ex auctoritate. **Et nomine qui-
dem cum dicit. Paulus quod congruit humilitati sue:**
quia interpretatur humilis. **Unde dicitur prime Cor.**

14. Ego sum minimus apostolorū. &c. Item congruit of-
ficio suo. quia p̄m alium modum interpretatur os tube.
In quo specialiter est officium predicationis significatur
Esa. 58. Quasi tuba exalta vocem tuam. &c. **Et** auctori-
tate autem describitur cum dicitur apostolus. **Ubi** duo
ponuntur. scz eius auctoritas & auctoritatis origo. **Au-
toritas** quia apostolus qui missus. **Sciendum** ē au-
tem qđ apostolus in quibusdam epistolis scribit se seruū
ostendens nomē humilitatis vt in epistola ad romanos
In quibusdam vero scribit se apostolum: ostendens aus-
toritatem suam. **Cuius ratio est.** quia romani superbi
erant. & ideo apostolus vt inducat eos ad humilitatem
scribit se seruū in exemplū humilitatis. **Galathis** vero
quia stulti erant & superbi vt frāgar eos nominat se apo-
stolum: & ideo hic ponit auctoritatem suam. **Originē** au-
tem auctoritatis sue describit cum dicit: **Non** ab homi-
nibus &c. **Et** primo remouet originem extrinsecā. **Secū-
do** assignat veram **ibi. Sed** per iesum christum &c. **Ubi**
go autem extrinsecā erat quia intantū galathe seducti erāt
a pseudo qđ crederent apostolum non esse eiusdem aucto-
ritatis: quia alij apostoli erant: quia nō fuit doc⁹ a chris-
to vel conuersatus cum eo sed esset missus ab eis quasi
minister eorum. **Opinionem** ergo istam remouet cum di-
cit. **Non** ab hominibus &c. **Quidam** enim mittebantur
a toto collegio apostolorū & discipulorū. **Et** ideo ostē-
dens se nō esse ab eis missum dicit. **Non** ab hominibus
Quidam enim mittebantur ab aliquo apostolorū spe-
ciali: sicut paulus aliquando mittebat lucam & titum.
Et ideo ostendens qđ nec sic missus sit dicit. **Neq; p** ho-
minem id est per aliquem apostolorū in speciali: s; per
spiritum sanctū qui dicit **Act. 13.** Segregate mibi &c.
Causa autem originis huius veritatis vera est christus
iesus. **Et** ideo dicit. **Sed** per iesum christum & deū pa-
trem. **Hec** autem distinctio cur dicit **Per** iesum christū
& deū patrem potest accipi vel quantum ad personam
patris et personam filij. **Et** tunc alius est in persona
deus pater & alius iesus christus. **Ab** utroq; autem mis-
sus est beatus paulus ad predicandum & a tota trinitate
quia inseparabilia sunt opera trinitatis. **Non** sit autem
mentio de persona spiritus sancti. quia cum sit vnio & ne-
xus duorum: positus personis duabus scilicet patris & fi-
lij: intelligitur etiam spiritus sanctus. **Vel** potest sumi
distinctio predicta quantum ad naturam assumptam scz
humanam: quia secūda naturam diuinā non est distinctio
inter deū patrem & iesum christum. **Et** tunc missus est
paulus per deū patrem sicut per auctores & per iesum
christum sicut per ministrum. **Roman. 15.** Dico iesum
christum ministrum fuisse. &c. **Quia** vero galathe deo-
gabant apostolo qđ non fuisset conuersatus cum chris-
to sicut alij: nec missus ab eo. **Ideo** in hoc specialiter ma-
gnificat se: quia illi fuerunt missi per christum ad huc vi-
uentem in carne mortali. **Ipse** vero a christo iam glori-
ficato missus est. **Ideo** dicit. **Qui** scilicet deus pater su-
scitauit eum scilicet iesum christum in quantum homi-
nem a mortuis. **Quasi** dicat. **Apostolus** sum nō ab ho-
minibus scilicet collegio apostolorū nec per hominem.
scilicet christum in mortali carne viuentem: sed sum apo-
stolus per xpm iam suscitātū & glorificatū. **Roma. 6.**
Xps resurgens a mortuis &c. **Et** quia presens vita signi-
ficatur per sinistram: futura vero per dexteram: inquan-
tum ista est celestis & spiritualis. illa vero temporalis. **io-**
petr⁹ qui vocatus fuit a xpo ad huc carne mortali posi-
to ponit i bulla pape i sinistra pre. paulus vero qui voca-
tus fuit a xpo iam glorificato ponitur in parte dextra.
Consequenter cum dicit. **Et** qui mecum sunt &c. **Po-**
nuntur persone ad iuncte salutantes quas describit a dul-

in epistolam ad Galathas I

ci familiaritate: quia mecum sunt scilicet ad solatium et adiu-
torium. Proverb. 18. Frater qui iuuatur a fratre. et ps.
Ecce quod bonum. et c. Item ab inseparabili charitate cum di-
cit. Fratres. Jo. 13. In hoc cognoscent omnes. et c. Item
ab vniuersalitate cum dicit. Omnes quod ideo addit: quia
isti forte erant intantum seducti quod dictum pauli non repu-
tarent. Et ideo dicit. Omnes qui mecum sunt: ut osten-
dat eos rectos esse veritatis sue: et facile intelligant se er-
rare dum ab omnibus reprehendunt. 2. Cor. 2. Suffi-
cit enim quod eiusmodi est obiurgatio hec que fit a pluribus.
et c. Per personas autem salutatas ponit cum dicit. Ecclesie
galatib. et c. Ubi sciendum quod sicut in glo. dicitur. Hic
dux senonum olim congregato exercitu intrauit Italiam
qua pertransita venit in greciam ante tempus alexandri
magni: ubi cum essent aliqui de gente sua remanentes in
vna parte grecie miscuerunt se grecis: unde illa provin-
cia gallogrecia dicta est. Deinde illi galatib. sunt appella-
ti quasi albi. Et licet greci sint acuti ingenij: tamen illi ga-
latib. stulti erant et instabiles et ad intelligendum tardiores
sicut et in dociles galli unde originem traxerunt. Et ideo
ita dicit eis. Insensati galatib. et c. Istis ergo scribit
epistolam hanc. et isti sunt persone salutate. Cosequens
ter cum dicit. Gratia vobis. et c. Ponit bona que eis op-
tata. Et primo ponit ipsa bona optata. Secundo ipsorum
bonorum auctorem. ibi. A deo patre. et c. Bona autem
que eis optata sunt duo in quibus omnia bona spiritua-
lia includuntur. Primum est gratia: que est principium vite
spiritualis cui in glo. ascribitur remissio peccatorum que est
primum in vita spirituali. Nullus enim potest esse in vera vi-
ta spirituali: nisi prius moueatur peccato. Secundum est
pax que est quietatio mentis in fine que in glo. dicitur esse
reconciliatio ad deum: et sic dum optat principium et fine
omnium bonorum spiritualium includit apostolus tanquam
inter duo extrema desiderium omnis boni eis prouenien-
dum. ps. Gratiam et gloriam dabit dominus. 2. Cor.
vlti. Gratia domini nostri. et c. Bonorum autem ipsorum
auctor est deus pater. et ideo dicit. A deo patre et c. Ubi
primo ponitur bonorum causa. Secundo causandi mo-
dus ibi. Qui dedit. Tertio gratiarum actio per ipsos bonis
ibi. Cui est honor et c. Causa autem et auctoritas bonorum
est deus pater tanquam auctor in quantum deus: et tota trini-
tas que dicitur deus omnium per creationem. Sap. 14.
Tu autem pater gubernas. et c. Et ideo dicit. A deo pa-
tre. Item auctor est dominus iesus christus sicut minister.
Et hoc in quantum homo. Roma. 15. Dico iesum xpm
ministrum. et c. Et quod per xpm sit nobis gratia pater. Jo.
pmo. Gratia et veritas per iesum xpm facta est. Et Ro. 5.
Iustificati gratis et c. Pax etiam est nobis per xpm. Job. 14.
Pacem in ea dabo vobis. et c. Modus autem causandi huiusmodi
bona ponit cum dicit. Qui tradidit. et c. Ubi primo ponit
causam efficiens que est mors xpi. Et quantum ad hoc dicit. Qui de-
dit semetipsum et c. Quasi dicat. Iesus xps est auctor gratie et pa-
cis quod ipsi morti dedit se et sustinuit crucem. unde ipsa mors
xpi est causa efficiens gratie. Roma. 5. Iustificati gratia
et c. Et Col. pmo. Passificans que in celis et c. Et dicit
primo. Qui dedit et c. i. sponte se obtulit. Ephe. 5. Dile-
xit nos christus et tradidit et c. Heb. 2. Pro omnibus nos-
tris gustaret mortem. et c. Qui dedit semetipsum. et c.
Et quo manifeste apostolus arguit contra eos quod si mors
xpi est sufficiens causa salutis nostre: et in sacramentis no-
ui testamenti que efficaciam habent ex passione christi
conferre gratia quod superfluum est simul cum nouo testamento ser-
uari legalia in quibus gratia non conferretur nec salus acqui-
ratur: quia nempe ad perfectum adduxit lex ut dicit Heb. 7.
Secundo ponit finem et utilitatem ipsorum bonorum que est causa
finalis: et est duplex. Unus est ut liberemur a peccatis per-

teritis: et quantum ad hoc dicit. Pro peccatis nostris scilicet pe-
teritis delendis et expiandis quod est initium nostre salua-
tionis. Apo. pmo. Dilexit nos et c. Alius finis est ut libe-
raret nos a parte mortis: et quantum ad hoc dicit. Et eri-
peret nos de presenti et c. Col. pmo. Eripuit nos a parte
et c. Et ponit tria scilicet ut eriperet inquit de presenti et secu-
lorum et nequam. Et eriperet trahendo nos ad eterna per vici-
dium et spem. De seculo id est de conformitate huius mun-
di qui nos allicit ut non ei conformemur. Ro. 12. Nolite
conformari huic seculo et c. Neque reducens nos ad ve-
ritatem iusticie. Et dicitur seculus nequam non propter sui
naturam: cum bonum sit creatum a deo: sed propter mala
que in eo sunt. sicut illud Ephe. 5. Dies mali sunt. et c.
Et Gen. 47. dixit iacob. Dies peregrinationis vite mee
130. annorum sunt parui et mali et c. Et licet hec sint nos-
tris per christum: non tamen excluditur deus pater. Et
ideo ponitur tertio acceptatio diuine voluntatis. Unde
dicitur in voluntate dei et patris. Patris inquit christi per
naturam qua ab eterno procedit ut verbum. ps. Ego ho-
die genui te. Job. pmo. In principio erat verbum. et c.
Item patris nostri per adoptionem. Jo. pmo. Dedit eis po-
testatem et c. Primum modo li deus pater accipit pro sola per-
sona patris. Secundo modo pro tota trinitate. Et quia
a deo patre nostro scilicet a tota trinitate: hec omnia prouen-
iunt nobis per xpm. Ideo ipsi scilicet toti trinitati gloria in-
fer: honor alij sit vel est in secula seculorum. id est semper.
Amen est nota confirmationis. Habes ergo i sum-
ma in saluatione predicta auctoritatem apostoli qua eo-
rum superbiam frangit. Virtutem gratie qua eos ad ob-
seruantiam euangelij prouocat: et insufficientiam legis
lum ut ab eis eos reuocet.

Lectio secunda.

Moz quod sic tam cito transferimini ab
eo qui vos vocauit in gratia christi in
aliud euangelium quod non est aliud nisi
sunt aliqui qui vos conturbant et volunt con-
uertere euangelium christi. Sed licet nos aut
angelus de celo euangelizet vobis propter quod
euangelizauimus vobis anathema sit. Si-
cut prediximus et nunc iterum dico si quis vo-
bis euangelizauerit preter id quod accepistis
anathema sit. Modo enim hominibus sua-
deo an deo? An quero hominibus placeret
si adhuc hominibus placerem: christi ser-
uus non essem.

In superioribus precessit saluatio: sequitur in sequentibus epistolam
narratio. In qua arguit apostolus eorum errorem. Secun-
do monet eos ad correctionem. 5. cap. ibi. State ergo
et c. Errorem autem eorum arguit dupliciter: et per aucto-
ritatem euangelici documenti: et per rationem veteris tes-
tamenti. 3. cap. ibi. Insensati. et c. Arguit autem er-
rorem ipsorum ostendendo auctoritatem euangelice do-
ctrine. Primum ostendendo ipsorum leuitatem quantum
ad lenem dimissionem euangelice doctrine. Secundo com-
mendando auctoritatem ipsius doctrine euangelice: ut sic
quanto dignius est quod dimittunt: tanto eorum error appa-
reat maior ibi. Notum enim vobis facio et c. Circa primum
duo facit. Primum enim exaggerat culpam. Secundo infligit pes-
nam ibi. Sed licet nos. et c. Culpam autem exaggerat et ses-
ductorum et seducendum. ibi. Nisi sint. et c. Circa primum
tria facit. Primum enim aggravat culpam seductorum ep-

in epistolam ad Galathas I

Alia questio est quod ipse dicit preterquam quod euangelizatum est. Ergo non debet aliquis docere neque predicare nisi quod scribitur in epistolis et in euangelio. Sed hoc est falsum. quia primo **1. Thes. 3.** dicitur. **Et compleamur** ea que desunt fidei nostre etc. Respondeo dicendum est quod nihil aliud euangelizandum est quam illud quod continetur in euangelio et in epistolis et in sacra scriptura implicite vel explicitate. Nam sacra scriptura et euangelium euangelizat esse credendum christo explicitate. Unde quicquid continetur in eis implicite que faciunt ad doctrinam eius et ad fidem christi euangelizant et doceri potest. Et ideo cum dicit. Preter id etc. id est omnia aliena addendo. **Apo. 2.** ultimo. Si quis apposuerit ad hec aut addiderit omnino alienum apponatur deus super illius plagas scriptas in libro isto. **Et Deut. 4.** Non addetis quicquam etc. scilicet contrarium seu alienum nec minuetis etc. Consequenter cum dicit. Si autem dixerit etc. Sententiam suam profert in malo dicens. Si autem dixerit de angelis et apostolis: idem dico de seducto-ribus: si quis seductor euangelizauerit preter id quod acceptum a me: anathema sit id est excommunicatus. Et hec est sententia quam profert. Sed nunquid ex hoc sunt excommuni-cati omnes heretici videtur quod non: quia dicitur **1. Pet. 3.** Hereticum hominem post primam et secundam correctionem deuita etc. Respondeo dicendum est quod hereticus potest dici aliquis vel quia simpliciter errat ex ignorantia: et ex hoc non est excommunicatus. Vel quia errat ex pertinacia et alios nititur pervertere: et tunc incurrit in canonem late sententie. **Utrum** autem ex tunc bis verbis insiam in heretico potulerit dubium est. Cum tamen sententia iam lata sit contra hereticos in concilio. Potest tamen dici quod forte hic ostenditur excommunicatione digni. **Consequenter** cum dicit. Non enim hominibus etc. ostendit rationem sententie. **Ubi** primo ponit rationem ipsius sententie. Secundo manifestat hic propositum ibi. **An** quero etc. Posset enim aliquis dicere. Quare sic excommunicas. Forte aliquid sunt amici vel alicuius auctoritatis. Non ergo sic faciendum est. Ideo respondens apostolus dicit. Immo sic faciendum est: quia ea que modo dico non sunt ad fauorem hominum sed ut placeam deo: et hoc est quod dicit. Non enim id est post conversionem. **Uel** in ista epistola. Suadeo hominibus id est tendit ad hoc appetitus meus ut placeam hominibus an deo? Quasi dicat. Hec que facio ideo facio ut coplasceam soli deo. **1. Thes. 2.** Loquimur non quasi hominibus placentes sed deo etc. **Hec** etiam loquimur auctoritate hominum sed diuina. **Quia** autem non intendam placere hominibus propter intentionem et ex proposito meo. **Nam** ego non quero hominibus placere id est non est intentionis mee homines conuerrere ut placeam hominibus tamen: sed propter honorem dei. **Et** hoc patet: quia si adhuc intendere placere hominibus ut olim placui: non dessem seruus christi. **Cuius** ratio est quia hec sunt contraria. **Ita** dicitur et scilicet velim placere hominibus propter homines non referendo illud in deum. **Si** enim ideo intendam aliquando placere hominibus ut eos traham ad deum non pecco. **Sed** si primo modo non sum seruus christi. **1. Cor. 2. 8.** **Co-** angustatum est stratum ita ut alter decidat etc. **Mat. 6.** Nemo potest duobus dominis seruire etc. **ps.** Confusi sunt qui hominibus placent.

Lectio tertia.

Notum enim vobis facio fratres euangelium quod euangelizatum est a me: quia non est secundum hominem. Neque enim ego ab homine accepi illud neque didici sed

per reuelationem iesu christi. **Audistis** enim conuersationem meam aliquando in iudaismo quonia supra modum persequebar ecclesiam dei et expugnabam illam et proficiebam in iudaismo supra multos coetaneos meos in genere meo: abundantius emulator existens partem meam: abundantius emulator existens partem meam traditio.

Supra apostolus redarguit galathas de leuitate animi eo quod sic cito dimiserant doctrinam euangelij: hic vero ipsius euangelice doctrine dignitatem ostendit. **Et** circa hoc duo facit. **Quia** primo commendat auctoritatem doctrine euangelice secundum seipsam. **Secundo** ex parte aliorum apostolorum et sua simul scilicet cap. ibi. **Deinde** post annos quatuordecim etc. **Iterum** prima pars dimiditur in duas. **quod** primo proponit intentum. **Secundo** manifestat propositum ibi. **Audistis** enim etc. **Circa** primum duo facit. **Primo** proponit quod intendit. **Secundo** probat quod proponit ibi. **Neque** enim etc. **Intendens** ergo commendare veritatem euangelice doctrine dicit. **Notum** vobis etc. **Quasi** dicat. Ita sum certus de auctoritate euangelij quod non solum hominibus immo etiam angelis contrarium non credere sed eos si contrarij essent anathematizarem. **Quia** quidem certitudinem ex hoc habeo quia magis credendum est deo quam hominibus seu angelis. **Et** ideo cum ego habuerim illud euangelium a deo maximam certitudinem habere debeo et habeo. **Et** ideo dicit. **Notum** enim vobis facio fratres euangelium quod euangelizatum est a me vobis et alijs ecclesijs quod non secundum hominem. id est secundum humanam naturam viscorum: dantem a regula seu reuelatione diuina. **Et** sic secundum hominem sonat in vitium. **1. Cor. 3.** Cum enim sit inter vos zelus et contentio etc. **Et** sic accipit hic apostolus. **Et** ideo dicit. **Non** secundum hominem docentem me vel mittentem. **Quasi** dicat. Nullo modo potest hoc euangelium haberi ab homine sed a deo. **Et** ideo subdit. **Neque** enim ego ab homine etc. **Ubi** duplicem modum acceptionis excludit. **Primo** quod non habuit ab homine auctoritatem euangelizandi: et quantum ad hoc dicit. **Neque** ab homine. **scilicet** puro accepi illud id est auctoritatem euangelizandi euangelium sed a christo. **Ro. 10.** Quomodo predicabunt nisi mittantur. **1. Cor. 4. 2.** Dedit te in lucem gentium etc. **Act. 9.** Hae electionis est mihi iste etc. **Secundo** quod non accepit sciam euangelizandi ab homine. **Et** ideo dicit. **Neque** didici. **scilicet** euangelium per hominem purum sed per reuelationem iesu christi. **scilicet** per iesum christum omnia clare ostendentur. **1. Cor. 2.** **Hobis** autem reuelauit deus etc. **1. Cor. 2.** **Domine** deus aperuit mihi auribus etc. **Et** ibidem. **Domine** dedit mihi linguam eruditam ut sciam etc. **Hec** autem reuelatio facta fuit apostolo cum raptus fuit in paradysum ubi audiuit archana verba que non licet homini loqui. **2. Cor. 12.** **Consequenter** cum dicit. **Audistis** enim etc. **Probat** propositum scilicet quod non accepit ab homine euangelium neque ante conuersionem neque post conuersionem ad christum ibi. **Cum** enim placuit etc. **Quia** autem non accepit ab homine ante conuersionem suam. ostendit et per odium quod habebat ad fidei christi et ad christianos nos et per feruorem quem habebat ad iudaismum. **ibi.** **Et** proficiebam etc. **Dicit** ergo. **Dico** quod non accepi ab homine et hoc ante conuersionem meam: quod patet ex factis illius temporis et ex odio quod habebam ad fidem. **Magis** vos ipsi audistis. **infra** eodem. **Tantum** autem auditum habebam etc. **Conuersionem** meam aliquando dum in fidelis eram in iudaismo quo iudaice vivebam. **Et** vici meam quia hoc quod male facimus ex nobis est: ex deo autem tem quicquid boni facimus. **Dicit. 13.** **Ex** te perditus

Explanatio sancti Thome

his israel: ex me auxilium tuum. **I**stud scz audistis quoniam supra modum scilicet aliorum quia non solum per se sed prouocabat principes ad hoc. Alij enim forte a principibus inducti persequiebantur sed iste eos inducebat. **Act. 9.** Saulus adhuc spirans minari. **zc.** accessit. **zc.** Et quia non solum in hierusalem sed etiam per totam regionem. **Unde** accepit litteras in damascum **zc.** **Unde** de eo potest intelligi illud quod dicit **Gen. 49.** Benjamin lupus rapax. **zc.** Persecutus su etiam dei scz inquirendo christiana nos et fugando. **1. Cor. 15.** Non sum dignus vocari apostolus **zc.** Et expugnabam illa non quidem spiritualiter quae corda fidelium non poterat fide auertere: sed corporaliter affligendo eos penis corporalibus et ponendo in carcere. **Act. 9.** **Monne** hic est qui **zc.** **ps.** Sepe expugnauerunt me **zc.** Sic ergo patet per odium quod habebat ad fidem christi quod ante conversionem scz non accepit euangelium ab homine. **Patet** hoc etiam per amorem et feruorem zeli quem habuit ad iudaismum: et hoc quantum ad effectum exteriorum. **Unde** dicit **Et** phicebam **zc.** **Ubi** tria ponit que exprimitur phiceus magnitudinem: quia supra multos non paucos phicebatur non supra senes ineptos ad phiceum scie sed coetaneos adulescentes acutos et aptos ad phiceum. **1. Pet. 3.** Bonum est viro cum portauerit iugum ab adolescentia sua. **Item** non supra coetaneos extraneos quasi ignote lingue sed illos qui sunt in genere meo. **s. iudeorum. Act. 22.** Ego sum vir iudeus secundum pedes gamalielis eruditus **zc.** **Item** quantum ad zelum interiorum quem habebat ad legem. **Et** ideo dicit **Abundantius** per alios emulatores existens non solum legis sed patrum mearum traditionum scz quas habent iudei liciteas quas boni patres addiderunt: ut dicitur in glo. quas quidem traditiones vocat suas quia ita reputabat eas ac si sue fuissent. **Philipp. 3.** Secundum legem phariseum secundum emulationem persequens **zc.** **Sed** questio est super hoc quod dicit glo. **Boni** patres addiderunt. **videtur** quod non fuerit boni: quia **Deut. 4.** dicit. **Non** addetis ad verbum quod ego loquor vobis **zc.** **Ergo** fecerunt contra mandatum domini: addentes traditiones et sic non fuerunt boni. **Dicendum** est quod verbum illud domini intelligendum est non addetis aliquid contrarium seu extraneum verbis que ego loquor **zc.** **Addere** autem aliqua que non sunt contraria licuit eis. scz aliis dies solenes et alia similia sicut factum est tempore mardochei et tempore iudith in memoriam beneficiorum que a deo recipiebant. **Contra** **Mat. 23.** **Domini** reprehendit eos dicens. **Irritum** fecistis mandatum domini propter traditiones hominum. **Non** ergo sunt licite traditiones. **Unde** dicendum est quod non arguuntur quod tenent traditiones hominum sed quia propter traditiones hominum dimittunt mandata dei.

Lectio quarta.

Quoniam autem placuit ei qui me segregauit ex utero matris mee et vocauit per gratiam suam ut reuelaret filium suum in me ut euangelizarem illum in gentibus: continuo non acquieui carni et sanguini. **Neque** enim veni hierosolimam ad antecessores meos apostolos: sed abiij in arabiam et iterum reuersus sum damascum.

Post quod autem apostolus ostendit quod ipse non accepit ab homine euangelium ante suam conversionem: nunc hic probat quod non accepit ipsum ab homine post conversionem suam. **Et** circa hoc duo facit. **Primo** ostendit quod non recepit euangelium ab homine tempore conversionis sue. **Secundo** quod nec etiam post conversionem suam ibi. **Deinde** post annos tres **zc.** **Circa** primum duo facit.

Quia primo ostendit quod non accepit euangelium ab apostolis nec quod dicitur. **Secundo** quod non ab alijs fidelibus ibi. **Sed** abiij in arabiam **zc.** **Circa** primum duo facit. **Primo** ostendit causam efficientem sue conversionis. **Secundo** finem ibi. **Et** reuelaret **zc.** **Tertio** modum ibi. **Continuo** non acquieui **zc.** **Circa** primum notat causam sue conversionis que duplex est. **s. bñplacitum** dei: quod est diuina electio et conuersionis vocatio. **Quantum** ad primum dicit. **Cum** autem placuit. **s. deo** non quando volui ego sed quando placitum fuit sibi: quia non est volentis neque currentis **zc.** **ut** dicit **Roma. 9. ps.** Bene placitum est domino. **zc.** **Phil. 2.** **Deus** est qui operatur in nobis **zc.** **Qui** scz deus me. **s. rebellem. prou. 1. Cor. 15.** **Ego** sum minimus apostolorum **zc.** quoniam persecutus sum. **zc.** **Act. 9.** **Saulus** adhuc spirans minari **zc.** **Persecutus** rem. **Act. 9.** **Saul** faule quid me perqueris **zc.** **Diaphemum** prou. **1. Th. 1.** **Qui** sui blasphemus **zc.** **De** talibus in quibus segregauit de utero matris mee. **Et** ad litteram. **Qui** fecit me nasci ex ventre matris mee. **Et** vere dicit deus segregare ex utero licet sit opus nature quod est quasi in se ipso dei: quod etiam non attribuunt deo sicut principali auctori. **1. Es. 26.** **Omnia** enim opera nostra operatus es in nobis **zc.** **Sicut** et effectus principali agentis attribuuntur. **Ideoque** dicit **Job. 10.** **Pelle** te carnis vestisti me **zc.** **Et** ab hoc utero segregatus est ad iustificationem quod eiusdem est iustificare cuius est condere. **ps.** **De** ventre matris mee **zc.** **Et** ex utero matris mee scz synagoga: cuius virtus est collegium phariseorum que nutriebat alios in iudaismo. **Mat. 23.** **Circuitis** mare et arida ut faciatis **zc.** **Sic** ergo mater sua fuit synagoga. **1. Cant. 1.** **Filij** matris mee pergnauerunt contra me **zc.** **Uterus** eius sunt pharisei. **Et** hoc ergo utero est segregatus per spiritum sanctum ad fidem euangelii. **Ro. 1.** **Segregatus** est euangelium dei. **Et** mater sua est ecclesia christi. **Uterus** eius collegium apostolorum. **Segregauit** ergo deus ipsum ab utero ecclesie id est a collegio apostolorum in officium apostolatus et predicationis ad gentes quod dicit apostolus **Act. 13.** **Segregare** mihi barnabam et paulum **zc.** **Vocat** autem synagoga mater sua quod phariseus erat quasi magnus in ea dum dicit phariseus et ex phariseis quod zelator legis erat. **supra.** **Abundantius** autem emulatores **zc.** **Quantum** autem ad aliam causam dicitur et vocauit **zc.** **Est** autem duplex vocatio. **Una** est exterior et sic dicitur vocauit me ex celesti voce. **Act. 9.** **Saul** faule quid me persequeris **zc.** **Uade** in ciuitatem **zc.** sic etiam alios apostolos vocauit. **Alia** est interior et sic vocauit per quandam interiorum quo deus per gratiam tangit cor: ut conuertatur ad ipsum et sic vocauit a mala via in bonam: et hoc per gratiam suam non nostris meritis. **Ro. 8.** **Quos** predestinauit hos et vocauit **zc.** **1. Es. 45.** **Suscitauit** enim ad iusticiam **zc.** **Amos. 5.** **Qui** vocat aquas maris **zc.** **Finis** autem conversionis ponit cum dicitur ut reuelaret filium **zc.** **Qui** quidem finis est christus. **Ordinat** autem conuersio sua ad christum dupliciter scz facto et sic dicit. **Et** reuelaret filium suum id est in eo quod circa me fecit conuertendo me et dimittendo peccata mihi reuelaret quia sit mihi feta misericordia. **ps. 136.** **1. Th. 1.** **Christus** iesus venit in hunc mundum peccatores saluos facere **zc.** **Sed** ideo misericordia dei consecutus sum quod ignorans **zc.** **Sic** ergo reuelauit in eius conuersione filium suum: et hoc in quantum filius dicitur gratia dei. **Item** reuelauit eum in eius operatione. **Unde** dicebat ipse. **Ro. 15.** **Non** enim andeo aliquid loqui eorum que per me non effectus christus. **In** obedientiam gentium: in verbo factis et virtute. **zc.** **Et** hoc in quantum filius virtus est dei. **Item** reuelauit eum in eius predicatione. **Unde** ipse. **1. Cor. 1.** **dicebat.** **Mos** predicamus **zc.** **Alis.** **Et** dei sapientiam. **Et** hoc in quantum filius eius dicitur dei sapia. **Item** ordinat ad christum suam conuersio verbo. **Et** sic dicit. **Et** euangelizaret

in epistolam ad Galathas, I.

illū in gentibus, q̄ alijs apostolis euāgelizantibus xpm iudeis: paulus de mādato dñi iuit ad gentes puerendas. **Esa. 49.** Parū enim est mihi vt sis mihi seruus &c. dedi te in lucē &c. **Act. 13.** Sic em̄ precepit &c. infra **Esa. 55.** Ecce restē populis dedi eū. dācem ac preceptorē gentib⁹. **¶** Modus autē sue puerfionis est perfectus & quantū ad effectū. Unde dicit Continuo nō acquieui carni & sanguini. ad est statim ita perfecte sui cōuersus q̄ oīs carnalis affectus recessit a me. **Eccl. 11.** Facile est em̄ in oculis dñi subito honestare pauperē. Et accipit hic caro et sanguis p̄ vitijs carnalibus. **1. corint. 15.** Caro & sanguis regnūz dei nō possidebūt &c. infra. **5.** Caro cōcupiscit &c. **¶** Vel p̄ affectu & amore ad carnaliter sibi cōiūctos. **Mat. 16.** Caro & sanguis nō reuelauit tibi &c. Sic aplūs vitia luperauit & suos iudeos cōtempfit. **¶** Item q̄rum ad intellectū quia ita fuit instructus a xpo q̄ non fuit ei necesse instrui ab apls. Et ideo dicit Nec veni hierosolimā vt. s. ab eis instruerer. **¶** Item nō fuit necesse instrui ab alijs fidelib⁹. Et ideo dicit. Sed abij in arabiaz &c. Quasi dicat. Non tui ad loca vbi erāt alij fideles vt me instruerēt. sed tui in arabia vbi non erant edocti in fide: sed infideles. & reuersus sum cum damascū sez ad parentes. **Job. 38.** Quis dedit vebemētissimo hymbri cursum &c. Sed cōtra dicit. **Act. 9.** q̄ dimiserit eum de muro per spōtā &c. Cum autē venisset hierusalē temptabat se iūgere discipulis. Venit ergo hierlem. Dicendū est q̄ venit. h̄ nō vt instruerēt. Vel melius dicendū est q̄ non statim venit sed post aliquō tempus. Et ideo sequit. Deinde post annos tres &c.

Lectio quinta.

Deinde post annos tres veni hierosolimā videre petrum: & mansi apud eū diebus quindecim. Aliū autez apud stoloꝝ vidi neminē nisi iacobum fratrem domini. Que autē scribo vobis ecce corāz deo quia non mentior. Deinde veni in partes syrie & cilicie. Eram autē ignotus facie ecclesiis iudee que erant in xpo. Tantū autē auditum habebāt: quoniaz q̄ persequebat nos aliquādo: nunc euāgelizat fidem quā aliquādo expugnabat. & in me clarificabant deum.

Post q̄ superius apls ostendit se nō accepisse euāgelium ab homine ante conuersionē suā. nec tempe sue puerfionis hic probat q̄ nec etiā post conuersionē accepit ipm̄ ab homine. sed potius hic ostendit quomō doctrina sua fuit ab hominibus approbata. Et circa hoc duo facit. Primo enīz manifestat quomodo doctrina sua fuit ab apostolis approbata. Secundo ostendit qualiter fuit approbata ab alijs fidelibus. Ibi. Deinde veni in partes &c. Et primo narrat factū. Secōdo confirmat veritatē dicti. Ibi. Ecce corāz deo &c. Dicit ergo. licet nō iuerim ad aplos vt instruerer ab eis circa principiū mee cōuersionis. quia ita erā instructus a xpo. tamē ex affectu caritatis cōpulsus post annos tres sez cōuersionis mee veni hierosolimā quoniaz iādiu desiderauī videre petrū. non vt discere ab eo sed vt visitarem eū **Job. 5.** Visitans speciē tuā &c. Et mansi apud euz diebus quindecim repertus ab eo vt verax aplūs. Et dicit diebus quindecim q̄ numerus iste cōponit ex octo & septē. Octonarius autē est numerus noui testamēti in quo expectat octana resurgentiū. Septenarius autē est numerus veteris testamēti. quia celebrat certum diem. Mansi autem apud petrum diebus quindecim confrens cum eo de mysterijs veteris testamēti & noui. Et ne credat q̄

licet sit instructus a petro esset tamē etiā instructus ab alijs subdit q̄ nec ab alijs fuit instructus. Unde dicit. Aliū autē apostoloꝝ a quo instruerer vidi neminē. id est nullū nisi iacobū fratrem dñi. Num em̄ vidit in hierusalē. Circa istum iacobū sciendū est q̄ iste fuit episcopus hierosolimoz et fuit vocatus iacobus minor eo q̄ vocat⁹ fuerat post iacobum alium. Dicunt autē multa de isto. **Act. 15.** Ipse etiā fecit epistolā canonicā. Quare autē dicat frater dñi. a diuersis diuersimode dicit. Eluidius enim dicit q̄ ideo dicit frater dñi quia fuit filius beate virginis. Dicit em̄ q̄ beata virgo xpm̄ concepit & peperit. & post partum xpī concepit de ioseph & peperit alios filios. Sed hic error est damnatus & reprobatus. Itē patet esse falsū. quia iacobus nō fuit fili⁹ ioseph sed alpheī. Alij vero dicunt q̄ ioseph ante brāz virginē habuit aliā vxorē. de qua habuit filiū iacobūz & alios. qua mortua accepit in vxorē beatam virginē de qua natus est xps: non tamē cognita a ioseph sed per spiritū sanctū vt in euāgelio dicit. Quia ergo ex patre nominatur cognatiōes & ioseph putabat patre xpī. ideo iste iacobus licet nō fuit filius virginis tamē vocabatur frater dñi. Sed hoc est falsum. quia si dñs matrē virginē noluit nisi virgini cōmēdare custodiendā quomodo sustinisset sponsū eius virginē non fuisse & sic perstitisse. Ideo alij dicūt & in glo. tangit q̄ iacobus iste fuit filius cleophe que fuit soror virginis. Dicit em̄ q̄ anna mater beate virginis nupsit primo ioachim ex quo peperit mariam matrē domini. quo mortuo nupsit cleophe fratri ioachim ex quo peperit mariā cleophe. & ex hac natus est iacobus minor iudas & symon. quo mortuo dicit q̄ nupsit adhuc cūda tercio qui vocatus est salome. ex quo peperit & peperit aliam mariā que dicitur salome. & de hoc natus est iacobus maior & ioannes frater eius. Sed huic opinioni dupliciter cōtradicit. **Ieron.** **Pilo** q̄ salome nō est nomen viri vt etiāz in greco apparet sed est nomen mulieris que fuit soror beate virginis & ex zebedeo genuit iacobūz minōrē & iohannē. sicut maria cleophe ex alpheo genuit iacobū minōrē iudam & symonē. Dicit autē frater domini iste iacobus specialiter inter alios suos consobrinos. & hoc ppter duo. Primo ppter similitudinē effigiei. quia similis erat xpo in facie. Et ppter similitudinē vite quia imitabat xpm̄ in moribus. Vel quia alpheus pater ei⁹ fuit de cognatiōe ioseph. Et ideo quia iudei cognatiōis lineam texere solēt a maribus et xps putabat filius ioseph vt dicit **Luce. 3.** Ideo specialiter dicitur est frater dñi. & nō alij qui solū ex matre cōiūcti erant ei. Accipit autem hic frater cognatiōe. Nam in scriptura fratres aliquādo dicunt natura. **Mat. 1.** **Jacob** autē genuit iudam & fratres eius. Cognatiōe. sicut omnes cōsanguinei sunt fratres. **Gen. 13.** Ne queso sit iurgii inter te & me. fratres em̄ sumus **Gen. 2.** sic omnes vnus lingue dicunt fratres. **Deut. trono. 17.** Non poteris alterius gentis hominē regem facere qui nō sit frater tuus. Affectiōe & sic omnes amici et qui habent eūdem affectū dicunt fratres. **3. corinth. 2.** Si vliuit benadab frater meus &c. Religioe. & sic omnes xpiani qui habēt vnā regulā vite dicunt fratres. **Mat. 23.** Fratres estis &c. **ps.** Ecce q̄ bonum & q̄ iocundū habitare fratres in vnū &c. Cōmuniter autē omnes homines dicunt fratres quia ab vno deo gubernati & educati. **Malach. 2.** Nūquid nō vnus est pater oīm nostrū &c. Non sequēter cū dicit. Que autē dico vobis &c. cōfirmat per iuramentū quod dixerat. Quasi dicat. Ea que nūc scribo vobis de me ecce in manifesto sunt. q̄ nō mētor. Et hoc dico corā deo. id est teste deo. Jurat autē hic apostolus nō ex leuitate sed ex necessitate istozū quibus necessariū erat vt crederent. Nisi em̄ hoc faceret nō crederent ei. **2. corinth. 2.** Coram deo in xpo loquimur. **Rom. 1.** Testis

Explanatio sancti Thome

est mihi deus etc. Quid ergo dicit dñs. Sit sermo vester est est. nō non: quod amplius est a malo est. Dicendū est q̄ est a malo eius qui nō credit vel a malo pene quo cogitur quis iurare. **C**onsequēter cū dicit Deinde veni etc. ostendit quomō fuit approbatus ab alijs ecclesijs iudee. **U**bi tria facit. **P**rimo ostendit vbi fuit puerfatus quia in cilicia. **U**nde dicit. Deinde veni in partes syrie et cilicie. scz patrie vnde etiā fuit natus. quia dicit Act. 22. **E**rat autē paulus a tharso cilicie etc. **S**ecdo quomō fuit cognitus ab eis quia nō facie sed auditu tantū et fama. **U**nde dicit. **E**rat em̄ ignotus facie ecclesijs iudee que erāt in xp̄o id est in fide xp̄i. 2. corinth. 6. **S**icut qui ignoti et cogniti **U**nde pater q̄ ecclesie iudee nō docuerūt me. **T**antū em̄ auditū habebāt scz de me per famā: quonā qui persequēbāt nos etc. **T**ercio quomō approbatus est ab eis quia in me glorificabāt deum. id est in mea cōuersione magnificū pbabant qui gratia sua me cōuertit. **E**sa. 43. **G**lorificabit me bestia etc.

Capitulum secundum.

Deinde post annos quattuordecim iterū ascendi hierosolymā cū barnaba assumpto et thyto. **A**scendi autem scdm̄ reuelationē et contuli cum illis euangeliū quod predicō in gentibus. **S**eorum autem his qui videbantur aliquid esse: ne forte inuacuūz currerem aut currissem. **S**ed neq̄ thytus qui mecum erat cuz esset gentilis compulsius est circumcidi. sed propter subintroductos falsos fratres: qui subintroierunt explorare libertatem nostram quam habemus in xp̄o iesu: vt nos in seruilitutē redigerent. quibus neq̄ ad horam cessimus subiectiōi: vt veritas euangeliū permaneat apud vos.

Postq̄ apostolus in precedēti capitulo cōmendatit auctoritatē euangelice doctrine scdm̄ seipam. nūc in isto capitulo cōmendat ipam ex parte aliorū apostolorū et sua similit. **E**t circa hoc duo facit. **P**rimo cōmendat auctoritatem sue doctrine ex approbatiōe aliorū apostolorū. **S**ecdo ex exemplo sui et aliorū apostolorū. **I**bi. **N**os natura iudei non ex gentibus etc. **C**irca primū duo facit. **P**rimo ostendit q̄ alij apli approbauerūt suam doctrinā. **S**ecundo ostendit q̄ libere rep̄hendit alios aplos in his que p̄trariū sue doctrine dicebāt. **I**bi. **C**um venisset petrus etc. **C**irca primū duo facit. **P**rimo ponit circūstantias ipsius collatiōis. **S**ecundo ponit ipam collatiōnē. **I**bi. **E**t contuli cū illis etc. **Q**uantū ad primū tangit quattuor circūstantias scz tempus locū testes et motiū ipsius **D**escribit autē tempus cū dicit. **D**einde post annos quattuordecim. **S**ed cōtra est quia aplos fuit conuersus primo anno post passionē xp̄i. **E**t post tres iuit in hierlm̄ et sic sunt quattuor et hic dicit post annos quattuordecim iterū iuit in hierusalē: et sic fuit decē et octo. **E**t tūc iuenit petrū in hierlm̄ **E**t hoc nō potest esse quia petrus sedit in antiochia septē ānis. in roma vero viginti quinq̄ annis. **E**t sic decē et octo et septem sunt vi ginti quinq̄ anni ante q̄ iret romā. et rome moratus est viginti quinq̄ annis **E**rgo vixisset petrus post passionē xp̄i qui quaginta annis qd̄ est falsum. quia quattuordecimo anno a passione xp̄i passus est petrus romae: vt

in historia habet quod fuit tempe neronis. **R**espōdeo dicendū q̄ cuz dicit deinde etc. non est intelligendū q̄ post tres annos iterū elapsi sint quattuordecim anni ante q̄ iret in hierusalē sed q̄ anno quattuordecimo sue conuersionis iterū ascendit nec sunt addēdi supra istos quattuordecim septē anni quib⁹ petrus rexit ecclesiā antiochenā quia ante istos annos incepit regere: cū antiochia sit ppe hierusalē potuit esse vt aliquādo petrus iuisset in hierusalē et tunc paulus inuenerit eū ibi. **E**t sic colligit ex historia q̄ post annos quattuordecim petrus venit romā: tempe claudij impatoris et existens ibi viginti quinq̄ annis cōpleuit numerū trigintanōnē annoꝝ et moru⁹ est quattuordecimo anno post passionē dñi. **D**icit autē signāter quattuordecim vt ostendat q̄ nō indigebat apostolorū instructiōe si quattuordecim annis fuit sine eis. **M**ocū vero describit cū dicit hierosolymā. et dicit ascendi quia in alto posita est. **A**scendit autē hierosolymā vt ostenderet se cōcordare cū p̄phetia que dicit **E**saie. 2. **D**e syon eribit lex etc. **A**tes istes describit cū dicit. **C**ū barnaba assumpto thyto. **B**arnabas iudeus erat tytus vero gentilis. **C**ū eis ergo ascensit. vt haberet testes sue doctrine. **E**t vt in nullā partem siue iudeoꝝ siue gentiliū ostendat se declinare **Deut. 17. In ore duoz vel triū stat omne verbū.** **M**otiū autem describit cū dicit. **S**cdm̄ reuelationē dei id est deo reuelāte et precipiēte sibi q̄ ascenderet in hierusalē. **E**t quo colligit potest q̄ omnis actus apostolorū et motus fuerūt scdm̄ instinctū spiritus sancti. **J**ob. 37. **N**ubes spargūt lumen suū etc. **C**onsequēter cū dicit. **E**t contuli etc. **A**git de ipsa collatiōe vbi tria facit. **P**rimo manifestat materiā super quā contulit. **S**ecundo personas cū quibus contulit. **E**t tercio causam ppter quā contulit. **M**ateria de qua contulit fuit euangeliū. **E**t ideo dicit. **C**ontuli cū illis euangeliū etc. **P**ersona cū quibus contulit: sunt maiores et exiles lentiores inter aplos dicens. **S**eorum autē cum his etc. **S**ed causa vtilis et necessaria. ne scz inuacuūz etc. **Q**uantū ad primū dicit. **A**scendi hierosolymā vbi contuli cū illis tanquā cum amicis et paribus euangeliū quod predicāui in gentibus. nō vt addiscerē quia iam doctus eram a xp̄o non vt certificarer quia sic certus sum q̄ si angelus diceret contrariū non crederē vt patet supra primo capi. **S**ed contuli ppter duo. scilicet ad insinuandā vnitatē doctrine mee cū doctrina aliorū apostolorū. 1. corinth. 1. **I**psū dicitis omnes etc. **C**ontulit ergo cū eis quasi idem verbū cum eis sed nō partes habuit. **I**tez ad vitandū calumpniā aliorū. **A**postolus em̄ quia nō fuerat conuersatus cuz xp̄o nec edoctus ab apostolis. sed statim post cōuersionē suam incepit p̄dicare et que erant odiosa iudeis et specialiter de vocatiōe gentiū: et q̄ non debebāt seruari legalia. **S**ic ergo contulit euangeliū. **S**ed cum quibus hoc fecerit ostendit subdēs. **S**eorum autē his etc. **Q**uasi dicat. **N**ō cum omnibus sed cū his qui erant inter alios alicuius auctoritatis et momēti scz cum petro iacobo et iohāne et alijs magnis. **E**cl. 9. **C**um sapientibus et prudentibus tracta etc. **S**ed seorum etc. non q̄ turpia vel falsa cū eis tractaret ac cōferret sicut heretici faciūt. sed quia sciebat ibi esse iudeos calūpniantes ppter ea quia de legalib⁹ docuerat. **E**t ideo ne veritas pat̄ret calūnie cum illis seorum contulit qui nō calūniarent. **P**rouerb. 25. **C**ausam tuā tracta cū amico tuo. et secretū extraneo ne reueles etc. **E**cl. 8. **C**oram extraneo ne facias consiliū etc. **S**ic ergo patet et materia collatiōis et persone. **Q**uequē causa que fuit scz ne inuacuūz currerem aut currissem. id est ne reputarer predicasse inutiliter. **O**ccur autē predicationē suā cursū propter velocitatē sue doctrine. quia in modico tempe a hierusalē vsq̄ in ylliricūz et vsq̄ in hispaniā predicāuit euangeliū. **U**nde posset dici de eo illud. ps. **V**elociter curs

in epistolam ad Galathas. II.

rit sermo eius. 2. 2. **Thesal. 3.** Fratres orate p nobis
vt sermo dñi currat &c. Sed nūquid dubitabat q̄ inuacu
uz curreret. Dicendū est q̄ sibi nō dubitabat sed illis qui
bus predicauerat quia nisi ab illis firmiter teneret sua do
ctrina quantū ad illos inuacuū cucurrisset. et ideo noluit
conferre cū eis. vt dum scirent auditores q̄ doctrina sua
p̄cordaret cū doctrina alioꝝ apostoloꝝ et approbat ab eis
firmius eius doctrinā teneret. 2. quantū ad eos non inua
nū curreret. 1. corinth. 9. Ego sic curro nō quasi in incer
tum. **Consequēter cū dicit. Sed neq̄ tytus &c.** Osten
dit quid securū sit ex collatōe cum aplis habita. Et ponit
tria que inde secuta sunt. scz q̄ a sua sentētia non recessit
& q̄ sue doctrine nihil superadditū fuit. ibi. Ab his autē
q̄ videbant &c. Tercio q̄ sua doctrina approbata est. ibi.
Sed ecōtra cū vidissent &c. Circa primū duo facit. Pri
mo ostendit q̄ nō recessit a sua sentētia in quodaz pticulari.
Secūdo ostendit q̄ etiā in nullo alio recessit ab ea ibi. Sed
p̄pter introductos &c. Dicit ergo. Dico q̄ ita cōtuli cum
eis de doctrina euangeliꝝ q̄ ex hoc securū est q̄ doctrina
mea 2 sentētia firma permansit scz de legalibus nō obser
uandis scz q̄ gentiles non cogent ad seruandū legalia
in tantū q̄ neq̄ tytus qui mecū erat cū esset etiā gentilis
cōpulsus est ratiōibus eoz circūcidī. sed susceptus est ab
apostolis in societate in circūcidis. Ande tūc data est sen
tētia ab apostolis de legalibus nō obseruandis: sicut ha
bet Act. 15. Ratio autē quare post passionē xpi non debet
seruari legalia assignat a chryostomo talis. Manifestus
est em̄ q̄ instrumentū quod sit de aliqua p̄missione seu fe
dere tenet tantū quousq̄ compleat fēdus 2 p̄missio: quib
us cōpletis instrumentū predictū in hoc nō tenet. Circū
cisio autē est quoddā instrumentū p̄missionis et federis in
ter deū 2 fideles homines. vnde 2 abraā accepit circūcisio
nem in signū p̄missionis. vt dicit Gen. 17. Et quia xpi
peracta passione soluta fuit p̄missio 2 cōpletū fēdus. ideo
post passionē non tenet nec valet circūcisio. Sic ergo pas
set q̄ nō recessit a sentētia sua in hoc q̄ permitteret circū
cidī r̄tū. **Consequēter ostendit q̄ in nullo alio etiā res
cessit ab ea cū dicit. Sed p̄pter subintroductos &c.** Litte
ra autem ista est diuersa in diuersis 2 obscura. 2 legit sic.
Tu dicit q̄ nō permisisti circūcidī r̄tū: sed quare nō per
misisti? Rone alibi permisisti r̄tū: sicut legit Act.
16. Ad hoc potest sic respondere apls. quia tūc temporis
quādo r̄tū fuit circūcisio. indifferē s erat circūcis
sio. Strū scz seruaret vel nō: sed modo cū ageret de tyro
erat specialis questio de circūcisione quā ego dicebā non
debere seruari. Ande si permisisset eū circūcidī egomet vif
sinuisset questionē 2 fuisset tractatū in contrariū vtpote
tam determinatā. Et ideo dicit. Dico q̄ nō solum nō per
misi ip̄m circūcidī ab illis quibus neq̄ ad hozaz cessimus
subiectiōi scz vt gentes subderent legi. Et hoc p̄pter sub
introductos a dyabolo vel a phariseis falsos fratres. qui
se fingūt amicos. 2. corinth. 12. Periculū in falsis fratri
bus. Qui scz fratres falsi subintroierūt in locū vbi erant
apli: latenter explorare. i. ad explorandū libertatē nostrā
a peccato 2 lege. 2. corint. 3. Abi spiritus dñi: ibi liber
tas. Ro. 8. Non em̄ accepistis spiritū seruitutis &c. infra
4. Et eos qui sub lege erāt redimeret. Quā. i. libertatē
habemus in xpo iesu. i. per fidem xpi. infra. 4. Non estis
ancille filij sed libere. Et ad hoc subintroierūt vt in serui
tutē legis 2 carnaliū obseruantiarū redigerent sicut ante
passionē xpi quod nō est faciendū. quia fundamētū aliud
nemo potest ponere &c. 1. corint. 3. Et hoc vt veritas euā
gelij permaneat apud vos. Quasi dicat. In nullo cessim⁹
eis. p̄pter hoc ne scz occasione dāremus eis qui sine circū
cisione dicebāt vos nō posse saluari. q̄ est contra verita
tē euangeliꝝ q̄ predicauī vobis. Ambro. autē aliter legit

Scdm̄ premissa em̄ habet q̄ ideo ad hozā non cessit pro
pter subintroductos. Et quo sequit q̄ nisi fuissent subin
troducī falsi fratres cessisset eis de legalīū obseruatione.
Et ideo p̄pter hoc nō fuit quia p̄pter hoc nō cessisset eis
sed p̄pter ip̄am veritatē. Ideo dicit Ambro. q̄ littera est
falsa 2 superfluit ibi neq̄. Ande vult q̄ nō sit ibi neq̄. Et
tūc est sensus. Non permisi circūcidī r̄tū sed r̄tū theuz
permisi circūcidī p̄pter subintroductos falsos fratres in lo
co vbi eraz cū r̄tū theuz 2 alijs qui subintroierūt &c. **Q̄d**
cū facere nequissimē populū in seditionē contra nos incl
tare moliebant. Quib⁹ scz falsis fratribus p̄pter hoc ces
simus ad hozā subiectiōi in facto circūcisione: circūciden
do r̄tū theuz vt veritas euangeliꝝ permaneat &c. que ha
bet q̄ nec circūcisio aliquid p̄fert neq̄ p̄puciu: sed fides.
Fuit autē specialis causa quare r̄tū theuz circūcisio sus
cit 2 nō r̄tū. quia r̄tū theuz fuit ex parte gentili 2 mas
tre iudea. r̄tū vero ex vtroq̄ parēte gentili. Et senten
tia apli erat q̄ qui ex aliquo parēte iudeo nati fuerant cir
cumciderent. qui vero totaliter ex gentilib⁹ parentib⁹ na
ti essent nullo mndo debeāt circumcidi.

Lectio secunda.

His autem qui videbant esse ali
quid quales aliquādo fuerint nihil
mea interest. Deus em̄ personaz ho
minis non accipit. **H**is enim qui videban
tur esse aliquid nihil contulerūt: sed econtra
cum vidissent q̄ creditū est mihi euangeliuz
p̄pucij sicut 2 petro circūcisione qui enim
operatus est petro in apostolatuz circūcisio
nis operatus est 2 mihi inter gentes: 2 cū co
gnouissent gratiā que data est mihi: iacobus
2 cephas 2 iohānes qui videbant colonne ef
se. dextras dederunt mihi 2 barnabe societa
tis: vt nos in gentes: ipi autem in circūcisio
ne tantū: vt pauperū memores essemus. **Q̄d**
etiā sollicitus fui hoc ip̄m facere.

Ostenso q̄ apls in nullo recessit a sentētia sua in colla
tione p̄dicta. hic p̄sequēter ostendit q̄ nihil sue doctrine
per alios aplos superadditū fuit. Et circa hoc duo facit.
Primo em̄ describit conditionē aploꝝ: nihil ei addere va
lentū. Secūdo p̄sequit p̄positū ibi. **H**is em̄ qui &c. Con
ditionē autē illoꝝ describit ex tribus. Primo ex auctozita
te quā habebāt in ecclesia que est magna. Et q̄ tū ad hoc
dicit. **H**is autē &c. littera defectiua est. Ande debet sup
pleri sic. **H**is autē scz petro 2 iohāne. Quasi dicat. **H**ic
cet ad hozā cesserim eis. nihil tñi accepti ab eis potestatis
vel doctrine. Et si ab his nihil accepit: multo minus ab
alijs. Sed notandū est q̄ hoc q̄ dicit. **H**is videbant all
quid esse. si hoc intelligat fm̄ gratiā dei que in ip̄is erat.
sic verū est q̄ fm̄ hāc magni erāt. qz quos iustificauit hos
2 magnificauit. vt dicit Ro. 8. Si vero intelligat aliqd
esse fm̄ seip̄os. sic falsuz est qz fm̄ hoc nihil erant. Nam si
fm̄ se aliquid esse viderent semper fuissent magni. qz q̄d
per se inest semp̄ inest. Ande cū non fuerint semp̄ magni
nō fm̄ se videbant aliquid esse. Secūdo describit eoz cōdi
tionē ex statu eoz ante cōuersionē quā habuerūt in syna
goga. Et hūc statū caute ostendit fuisse abiectū 2 vilem.
Ande dicit quales aliqui fuerāt qz rustici pauperes ydeo
re 2 sine litteris erāt. 1. corint. 1. Non multi sapiētes fm̄
carnē &c. Sed quales fuerint. nihil. i. nō mea interest scz
referte. Et hoc forte introducit vt cōsiderantes statū quē

Explanatio sancti Thome

illi habuerit in synagoga q̄ nullus fuit. et statū pauli qui magnus fuit: manifeste cognoscāt q̄ paulus in sententia q̄rum ad legalia sit eis preferendus. et p̄sertim cū paulus in statu ecclesie xp̄i eis equaret̄. ita q̄ paulus eos in statu synagoge ante conuersionem p̄cedebat in statu: post conuersionem eis equalis erat. Unde cum agebat de synagoga magis erat standū sententie pauli q̄ aliorum. sed cum de euangelio ageretur standum erat sententie sue sicut sententie aliorum. Et sicut alij nō erant magni per legalia sed per xp̄m: sic et ap̄tus per xp̄m magnus erat in sc̄le et nō per legalia. Tercio describit eorū cōditionē ex diuina electiōe. et q̄ruz ad hoc dicit. Deus em̄ personā etc. Quasi si dicat. Ideo magni sunt q̄ deus eos magnificauit nō attendēs ad merita vel demerita eorū. sed ad ip̄m qd̄ facere intendit. Et ideo dicit. Deus personā hominis nō accipit. i. non cōsiderat magnā vel parū. Sap. 6. Pusillū et magnū ip̄se fecit etc. Sed sine personarū acceptiōe ad salutem omnes vocat. non imputans illis delicta eorū. et hoc quia transferūt. 2. corinth. 5. Cetera transferūt etc. ps. Nec memor ero nom̄ eorū etc. Et ideo dicit petrus. Act. 10. In veritate comperi q̄ nō est personarū acceptio etc. Circa hoc sciendū est q̄ accipere personā proprie est in aliquo negotio attendere quasi regulā ip̄ius negocij: cōditionē persone nihil facientē ad negociū. pura. cū ideo do beneficij alicui q̄ est nobilitas siue pulcher. Nobilitas est seu pulchritudo nil facit ad hoc q̄ habeat beneficij. Si vero cōditio persone facit ad negociū sic considerādo illaz cōditionē in facto illo nō accipio personā sicut si ideo do beneficij alicui quia bonus est et bene deseruit ecclesie. quia bene litteratus et honestus. nō sum acceptor persone Nil ergo est pp̄rie accipere personā q̄ considerare cōditionē persone nil facientē ad negociū. Cum ergo deus in operibus suis et beneficij nihil p̄existēs ex parte creaturę respiciat. q̄ ip̄m qd̄ est creature est effectus sue electiōnis. sed respiciat solū quasi p̄ regulā beneplacitū volūtat̄is sue sc̄dm̄ quā omnia operat̄ et non sc̄dm̄ aliquā cōditionē persone. vt dicit Ep̄he. 4. Manifestū est q̄ nō accipit personā hominis. Cōsequēter descripta cōditio ne illoz ostendit p̄positū sc̄z q̄ nil ei addere potuerunt Et ideo dicit. Mihi autē qui videbant aliquid esse nihil contulerūt. Quasi dicat. licet essent magne auctoritatis. tamē nil addiderūt doctrine mee nec potestati. quia sicut supra dictū est neq̄ ab homine accipi euangeliū neq̄ per hominē didici. Glo. autē aliter legit. Quales aliquādo fuerūt etc. Quasi dicat. Non pertinet ad me referre statū eorū ante conuersionē quales sc̄z fuerūt quia et hoc nihil refert cū et ego fuerim ip̄ius ecclesie etiā persecutor et tamen deus elegit me et magnificauit. et hoc quia dñs personā hominis nō etc. Cōsequēter cū dicit. Sed ec̄tra cū vidissent etc. ostendit quomō eius sentētia sit approbata ab ap̄tis. Et circa hoc tria facit. Primo ponit causam approbatiōis. Sc̄do insinuat ip̄am approbationē. ibi. Iacobus et cephas etc. Tercio addit quandā cōditionē approbatiōis interpositā. ibi. Tantū vt pauperes etc. Causā autē approbatiōis ponit duplicē que mouit apostolos ap̄probare sententiā apostoli sc̄z predicatiōis officij apostolo inunctū a xp̄o: et effectum inuncti officij. ibi. Et cum cognouissent etc. Circa primū p̄rio ponit officij inunctū qd̄ mouit eos ad approbandū. Sc̄do officij manifestationē. ibi. Qui est operatus est etc. Dicit ergo. Dico q̄ illi qui videbant aliquid esse nihil mihi contulerūt. sed potius cōtra opinionē aduersariorū qui ascenderant p̄ra me in hierusalē ad apostolos pro ip̄a questione. me ip̄i apostoli approbauerūt et hoc cū vidissent q̄ creditū est mihi euangeliū id est officij predicatiōis p̄pucij. i. inunctū in circūcisio. sc̄z gentilibus. Jere. 9. Omnes gentes habēt p̄pucij.

omnis autē domus etc. Sicut et petro cōmissa est auctoritas vt predicaret iudeis tantū et paulus gentibus. sed post modū et petrus predicauit gentibus et paulus iudeis. Sed quia aliquis posset dicere. vnde cōstat nobis q̄ tibi sit cōmissum euangeliū in gentibus. ideo interponēs dicit q̄ per operatiōes xp̄i. Sicut em̄ patet q̄ petrus accepit euangeliū a xp̄o propter miracula que xp̄us operatus est et operat̄ in me. Et ideo dicit. Qui operatus est petro etc. id est qui petrū fecit apostolū in iudea sc̄z xp̄us ip̄e me fecit apostolū in gentib⁹. Et hec est causa que mouet eos Sed quia nō sufficit inunctio et auctoritas predicandi nisi homo per bonā scientiā et discretam eloquentiā ip̄am exequat̄ et per bonā vitam cōmendet. ideo addit vsuz sue auctoritatis seu officij effectū dicens. Et cū cognouisset gratiā dei etc. et est littera suspensiuā. id est cū vidissent q̄ gratiosa et fructuosa esset predicatio mea tūc iacob⁹ et cephas et iohānes etc. In quo notat̄ approbatio seu societas facta cū eis et paulo. Et primo ponunt persone inter quas facta est societas que sunt iacobus et cephas. id est petrus et iohannes. Et premittit iacobus quia erat ep̄iscopus hierosolymorū vbi hec facta sunt. Iohānes autē iste fuit iohannes euangelista qui nō deseruit iudeis vsq̄ ad xp̄m vespasiani qui videbat̄ colūne esse. Verba bap̄horice dicit hoc id est sustentatio rotius ecclesie. Sicut em̄ totū edificij sustentat̄ per colūnas: ita per istos tota ecclesia iudeorū sustentat̄ et regebat̄. Et de istis colūnis dicit in ps. Ego confirmauit colūnas eius. id est apostolos ecclesie. Cantico. 5. Crura illius colūne marmoree que fundate sunt super bases aureas. Isti sc̄z ex vna parte viderūt dexteraz societatis. id est consenserūt in societate mihi et barnabe. In quo designant̄ persone ex alia parte. per hoc autē q̄ viderūt sibi dexteraz significat̄ q̄ per man⁹ se acceperūt in signū cōiunctiōis et vnitatis opinionis. Sc̄do ostendit societatis tenor seu cōditio cū dicit. Et nos in gente s: ip̄i autem in circūcisione sc̄z predicarūt. Quasi dicat. Facta fuit inter nos consensio et vnitatis opinio: sicut omnes fideles obediūt petro in circūcisione. id est in ecclesia iudeorū fidei iūta omnes gentes qui cōuersi fuerūt ad xp̄m obediūt barnabe et paulo. hoc tamen appositū vt nos essemus memores pauperū xp̄i qui sc̄z vendiderāt omnia bona sua et precij eorum ad pedes apostolorū posuerant p̄pter xp̄m paupes effecti. Quod quidē sollicitus fui hoc idē facere nō minus affectus q̄ ip̄i q̄ ordinauerūt sicut apparet Ro. 15. et 1. cor. 6. et 2. cor. 8. et 9. Ratio autē quare cōsuetudo primitiue ecclesie de venditiōe possessionū seruabat̄ in ecclesia ex circūcisione et nō in ecclesia ex gentibus hec est: quia fideles iudei cōgregati erant in hierusalē et in iudea que destruenda in breui a romanis erat vt postmodū rei pbauit euētus. Et ideo voluit dñs vt ibi possessiones nō reseruarent vbi permāsure non erāt. Ecclesia vero gentiū firmanda erat et augēda. Et ideo cōsilio spiritus sancti factū est vt in ea possessiones nō venderent.

Lectio tertia.

Quam autem venisset Petrus a antiochiam in faciem ei restitit: quia et reprehensibilis erat. Prius enim q̄ venirent quidam a iacobo cum gentibus edebat. Cum autem venissent subtrahere et segregare se: timens eos qui ex circūcisione erāt et simulationi eius consenserunt ceteri iudei ita vt et barnabas duceretur ab eis in illaz simulationem. sed cum vidissem q̄ non recte

in epistolam ad Galathas. II.

ambularent ad veritatem euangelij. dixi cephe coram omnibus. Si tu cum iudeis sis: gentiliter viuis et non iudaice: quomodo gentes cogis iudaizare.

Supra apostolus ostendit quod ipse nil utilitatis accepit ex collatione habita cum dictis apostolis: hic vero ostendit quod ipse alijs profuit. Et primo ostendit quomodo profuit petro in corrigendo eum. Secundo manifestat ea que dixit ibi. Prius enim quam veniret etc. Dicit ergo. Vere ipsi mihi nihil contulerunt sed ego potius contuli eis: et specialiter petro quia cum venisset petrus antiochia ubi erat ecclesia gentium ego restiti ei in faciem. id est mansi festo. *Eccles. 4.º*. Ne reueraris proximis in casu suo: ne retineas verbum etc. Vel in faciem. id est non in occulto tanquam petrabens et timens. sed publice et ut par ei. *Mat. 19.º*. Non oderis fratrem tuum in corde tuo: sed publice argue eum etc. Et hoc ideo quia reprehensibilis erat sed contra quia hoc fuit post acceptam gratiam spiritus sancti. sed post gratiam spiritus sancti nullo modo peccauerunt apostoli. Respondet: dicendum est quod post gratiam spiritus sancti nullo modo peccauerunt mortaliter apostoli. et hoc donum habuerunt per potentiam diuinam que eos confirmauerat. *ps. Ego confirmavi columnas eius etc.* Peccauerunt tamen venialiter et hoc fuit eis ex fragilitate humana. *1.º Job. 1.º*. Si dixerimus quia peccatum non habemus scilicet veniale. ipsi nos seducimus etc. Quod vero dicitur in glo. Restiti ei tanquam par. Dicendum est quod apostolus fuit par petro in executione auctoritatis non in auctoritate regiminis. Et predictis ergo habemus exemplum prelati quidem humilitatis: ut non dedignentur a minoribus et subditis corrigi: subditi vero exemplum zeli et libertatis ut non vereantur prelatos corrigere presertim si crimen est publicum et in periculo multitudinis vergat. Consequenter autem cum dicit. Priusquam veniret etc. manifestat ea que dixit. Et primo hoc quod dixit eum reprehensibile esse. Secundo vero hoc quod dixit petrum reprehendisse. ibi. Sed cum vidisset sem etc. Circa primum tria facit. Primo ostendit quid petrus sentiebat. Secundo quid faciebat ibi. Cum autem venisset etc. Tercio quid inde sequebatur. ibi. Et simulationi eius etc. Dicit ergo circa primum. quod petrus sentiebat legalia non esse seruanda. Et hoc factum ostendebat quia priusquam venirent quidam iudei scilicet zelantes pro legalibus a iacobo hierosolymitane ecclesie episcopo. edebat scilicet petrus cum gentibus. id est indifferenter utebatur cibis gentilium. et hoc faciebat ex instinctu spiritus sancti qui dixerat ei. Quod deus sancti ficauit tui ne comune dixeris ut habetur *Actu. 10.º*. Et ipse ibidem dixit iudeis. qui contra eum insurrexerunt quia cum in circumcisis comedisset quasi rationem reddens. Quid autem faciebat ostendit dicens: quod cum erat cum iudeis subtrahere se a consortio fidelium qui fuerant ex gentibus: adherens iudeis tantum. et congregans se cum eis. Et ideo dicit. Cum autem venisset scilicet a iudea subtrahere se a gentibus conuersis. et segregabat se ab eis. Et hoc ideo: quia erat timens eos qui ex circumcissione erant. id est iudeos. non quidem timore humano siue mundano sed timore charitatis ne scilicet scandalizarentur sicut dicitur in glo. Et ideo factus est iudeis tanquam iudeus: simulans se cum infirmis id est sentire sed tamen inordinatè timebat quia veritas nunquam dimittenda est propter timorem scdali. Quid au-

tem ex hac simulatione sequebatur subdit dicens: quod simulationi eius scilicet petri consenserunt ceteri iudei qui erant antiochie discernentes cibos et segregantes se a gentibus cum tamen ante simulationem huiusmodi hoc non fecissent. Et non solum illi consenserunt petro: sed ita fuit illa simulatio in cordibus fidelium. ut etiam barnabas qui mecum erat doctor gentium et contrarium fecerat et docuerat duceretur ab eis in simulationem subtrahens se ab eis scilicet gentibus. Et hoc ideo. quia secundum quod dicitur *Eccles. 10.º*. Qualis est rector civitatis etc. et ibidem. Secundum iudicem populi etc. Consequenter cum dicit. Sed cum vidissem etc. manifestat ea que dixerat de reprehensione pauli qua petrum reprehendit. Et circa hoc tria facit. Primo ponit causam reprehensionis. Secundo reprehendendi modum. Tercio reprehensionis verba. Occasio autem reprehensionis est non leuis sed iusta et utilis scilicet periculum eum gelice veritatis. Et ideo dicit. Sic petrus reprehensibilis erat. sed ego solus cum vidissem quod non recte ambularent illi qui sic faciebant ad veritatem euangelij. quia per hoc peribat veritas si cogerebatur gentes seruare legalia ut infra patebit. Quod autem recte non ambularent ideo est. quia veritas maxime ubi periculum imminet debet publice predicari: nec fieri contrarium propter scandalum aliquorum. *Matth. 10.º*. Quod dico vobis in tenebris dicite in lumine. *Luce. 26.º*. Semita iusti recta est rectus callis iusti ad ambulandum. Quod autem reprehendendi fuit conueniens quia publicus et manifestus. Unde dicit. Dixi cephe. id est coram omnibus quia simulatio illa in periculo omnium erat. *1.º Thymo. 5.º*. Peccatum coram omnibus argue. Quod intelligendum est de peccatis manifestis et non de occultis: in quibus debet seruari ordo fraternæ correctionis. Cuiusmodi autem verba apostolus dixerit petro cum eum reprehenderet subdit dicens. Si tu iudeus cum sis etc. Quasi dicat. O petre: si tu cum iudeis sis natione et genere gentiliter et non iudaice viuis. id est gentium et non iudeorum ritum seruans cum scias et sentias discretionem ciborum nihil conferre. quomodo cogis gentes non quidem imperio sed tue conuersationis exemplo iudaizare. Et dicit cogis. quia secundum quod leo papa dicit. Validiora sunt exempla quam verba. In hoc ergo paulus reprehendit petrum quod cum ipse esset instructus a deo cum iudaice non viueret ne cibos discerneret. *Actu. 10.º*. Quod deus sanctificauit tui ne comune dixeris. Ipse contrarium simulabat. Sciendum est autem quod occasione istorum verborum non parua controuersia est orta inter hieronymum et augustinum. Et secundum quod eorum verbis aperte colligitur. in quattuor discordare videntur. Et primo in tempore eorum quando scilicet seruari debuerunt. Nam hieronymus duo tempora distinguit. vnum ante passionem christi: aliud post passionem. Quod ergo hieronymus quod legalia ante passionem christi viua erant. id est habentia virtutem suam. In quantum scilicet per circumcissionem tollebatur peccatum originale et per sacrificia et hostias placabatur deus. Sed post passionem non solum dicit ea non fuisse viua vel mortua sed quod plus est ea fuisse mortifera. et quod quicunque post passionem christi ea seruauit peccauit mortaliter. Augustinus vero distinguit tria tempora. Annum tempus ante passionem christi et concordans cum hieronymo dicit isto tempore legalia viua fuisse. Aliud tempus est post passionem christi immediate ante gratiam diuulgatam

Explanatio sancti Thome

sicut tempus apostolorum in principio: in quo tempore dicit augustinus legalia mortua fuisse: sed tamen non mortifera iudeis conuersis: dummodo ipsa seruantes in eis non ponerent. ita & etiam ipsi iudei ea seruantes tunc non peccarent. Si vero in eis spem posuissent quicunq; conuersi ea seruantes peccassent mortaliter. quia si posuissent in eis spem quasi essent necessaria ad salutem quantum in eis erat euacuassent gratiam xpi. Aliud tempus dicit esse post veritatem et gratiam xpi diuulgatam. et in isto tempore dicit ea mortua et mortifera omnibus ea seruantibus. Ratio autem dictorum est quia si iudei statim post conuersionem fuissent prohibiti ab obseruantijs legalium: visum fuisset eos pari passu ambulare cum ydolatrijs: qui statim ab ydolorum cultura prohibebantur et legalia non fuisse bona sicut nec ydolatria. Et ideo instinctu spiritus sancti permissum est ut legalia modico tempore seruarentur ea intentione que dicta est. ut per hoc ostenderetur legalia tunc bona fuisse. Unde dicit augustinus quod per hoc ostendebatur quod mater synagoga cum honore deducenda ad tumulum erat. dum non statim post passionem xpi legalia prohibita sunt. Quicunq; vero non eo modo ipsa seruaret non honoraret matrem synagogam: sed eam extumularer. Secundo discordant predicti hieronymus et augustinus de obseruatione legalium quantum ad ipsos apostolos. Hieronymus enim dicit quod apostoli nunquam seruabant legalia sed simulauerunt se seruare ut vitarent scandalum fidelium: qui fuerant ex circumcisione. Et hoc quidem modo dicit simulasse paulum: quando percoluit votum in templo hierosolymitano. ut habetur Act. 21. quando circumcidit tymotheum. ut habetur Act. 16. Et quando a iacobo monitus quedam legalia suscepit. ut habetur Act. 15. Et hoc quidem facientes non deludebant alios. quia faciebant hoc non intendentes legalia seruare sed propter aliquas causas sicut quod quiescebat in sabato non propter obseruantiam legis sed propter quietem. Item abstinebant ab immundis secundum legem non propter obseruantiam legis sed propter alias causas ut propter abominationem et aliquid huiusmodi. Augustinus vero dicit quod apostoli seruabant ipsa legalia et hoc intendentes sed tamen non ponentes in eis spem quasi essent necessaria ad salutem. Et hoc quidem licebat eis quia fuerunt ex iudeis. Ita tamen quod hec seruarent ante gratiam diuulgatam. unde sicut eo tempore alij iudei conuersi sine periculo seruare poterant absque eo quod in eis spem ponerent ita et ipsi. Tertio discordat de peccato petri. Nam hieronymus dicit in simulatione predicta petrum non peccasse. quia hoc ex charitate fecit et non ex aliquo timore mundano ut dictum est. Augustinus vero dicit eum peccasse venialiter: tamen hoc propter indiscretionem quam habuit nimis inherendo huic parti scilicet iudeorum ad vitandum eorum scandalum. Et validius argumentum augustini contra hieronymum est quia hieronymus adducit pro se septem doctores quorum quattuor scilicet laudicentem. alexandrum. origenem. et vidimam excludit augustinus utpote de heresi insames. Alijs vero tribus opponit tres quos pro se et pro sua opinione habet scilicet ambrosium. cyprianum. et ipsum paulum qui manifeste dicit quod reprehensibilis erat petrus. Si ergo nephas est dicere in scriptura sacra aliud quod falsum contineri non erit nephas dicere petrum reprehensibilem non fuisse. Et propter hoc verior est opinio et sententia augustini quia cum dictis apostoli magis

concordat. Quarto discordat in reprehensione pauli. Nam hieronymus dicit quod paulus vere non reprehendit petrum: sed simulatorie sicut et petrus simulatorie legalia seruabat. ut scilicet petrus nolens scandalizare iudeos simulabat se legalia seruare: ita paulus ut non scandalizaret gentes ostendit sibi displicere quod petrus faciebat et simulatorie eum reprehendit: facientes hoc quasi ex condito ut vtriusque fidelibus sibi subditis prouiderent. Augustinus vero dicit sicut petrum vere seruasse legalia: ita dicit paulum eum vere reprehendisse et non simulatorie. Sed et petrus quidem seruando peccauit. quia inde erat scandalum apud gentes a quibus se subtraherebat. Paulus vero non peccauit reprehendendo: quia ex eius reprehensione nullum scandalum sequebatur.

Lectio quarta.

Nos natura iudei et non ex gentibus peccatores. Scientes autem quod non iustificatur homo ex operibus legis nisi per fidem iesu christi et non in christo ihesu credimus ut iustificemur ex fide christi et non ex operibus legis. Propter quod ex operibus legis non iustificatur omnis caro.

Supra ostendit veritatem doctrine apostolice predicante per eum ex auctoritate aliorum apostolorum: hic ostendit idem ex eorum conuersione et exemplo. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit propositum per apostolorum conuersionem. Secundo aduersantium objectionem. ibi. Quis querentes iustificare etc. Circa primum tria facit. Primo premitit apostolorum conditionem. Secundo insinuat eorum conuersionem. ibi. Scientes autem quod non iustificatur etc. Tertio inferit in tentam conclusionem. ibi. Propter quod ex operibus legis etc. Condicio autem apostolorum et etiam ipsius pauli hec est: quod secundum naturalem originem ex iudeis processerunt. Et hoc est quod dicit. Nos scilicet ego et apostoli alij sumus natura. id est naturali origine iudei non proseliti. 2. corinthior. 11. Hebrei sunt et ego etc. Et hec est magna laus quia ut dicitur iohan. 4. Saulus ex iudeis est. Et non ex gentibus peccatores. id est non sumus peccatores ut gentes ydolatre et immunde. Sed contra est quod dicitur. 1. iohannis. 1. Si dixerimus quoniam peccatum non habemus etc. ergo iudei sunt peccatores. Respondeo. dicendum est quod aliud est peccantem esse aliud peccatorem. Nam primum denominat actum secundum vero promptitudinem siue habitum ad peccandum. Unde scriptura iniquos et grauibus peccatorum sarcinis oneratos peccatores appellare commouit. Iudei ergo propter legem superbientes: quasi per eam coherciti a peccatis: gentes que sine freno legis erant et ad peccandum prone peccatores vocabantur. Ephesior. 4. Non circumferamur omni vento doctrine etc. Cum ergo dicat apostolus: non ex gentibus peccatores exponitur. id est non sumus de numero peccatorum qui sunt inter gentes etc. Consequenter cum dicit. Scientes autem quod non iustificatur homo etc. Pro

in epistolam ad Galathas. II.

nit apostolorum conuersationem. que quidem non est in legalibus sed in fide christi. Et circa hoc duo facit. Primo exprimit rationem apostolice conuersationis. Secundo ponit ipsam apostolicam conuersationem ibi. Et nos in christo etc. Erat ergo apostolica conuersatio in fide et non in legalibus. Cuius ratio est: quia licet fuerimus iudei natura et in legalibus nutriti: tamen scientes pro certo quod non iustificatur homo ex operibus legis id est per opera legalia nisi per fidem iesu christi. Ideo deserentes illam: conuertimur in preceptis fidei Ro. 3. Arbitramur enim hominem iustificari per fides sine operibus legis Act. 4. Non est aliud nomen. etc. Sed contra enim Ro. 2. dicitur. Non enim auditores legis iusti sunt apud deum. sed factores legis iustificabuntur etc. Videt ergo quod ex operibus legis iustificetur homo. Respondet. dicendum est quod iustificari potest dupliciter accipi scilicet iusticia exequi et iustus fieri. Primo autem modo homo iustificatur qui opera iusticie facit. Non autem iustus fit aliquis nisi a deo per gratiam. Sciendum est ergo quod opera legis quedam erant moralia: quedam vero ceremonialia. Moraliam autem licet continentur in lege: non tamen poterunt proprie dici opera legis cum ex naturali instinctu et ex lege naturali homo inducatur ad illa. Sed ceremonialia dicuntur proprie opera legis. Quamuis ergo homo quo ad executionem iusticie ex moralibus iustificetur et etiam ex ceremonialibus inquantum seruare ea est opus obedientie et ad mala pertineat. et sic accipitur secundum uerbum apostoli ad Ro. 2. Quantum uero ad iustus fieri ex operibus legis non iustificari homo per hec. uidetur quia sacramenta ueteris legis non conferbant gratiam. infra 4. Conuersi estis ad egena elementa id est gratiam non conferentia. neque gratiam in se continentia. Sacramenta uero noue legis licet sint elementa materialia: non tamen sunt elementa egena. quia in se gratiam continent. Unde et iustificare possunt. Si qui autem in ueteri lege iusti erant non erant iusti ex operibus legis. sed solum ex fide christi. que deus proposuit propiciatoris per fidem. ut dicitur Ro. 3. Unde et ipsa sacramenta ueteris legis non fuerunt nisi quedam protestationes fidei christi sicut et nostra sacramenta: sed. differenter. quia illa sacramenta gratiam christi configurabant quasi futuram. nostra autem sacramenta protestantur quasi continentia gratiam presentem. Et ideo signanter dicit. quod ex operibus legis non iustificatur homo nisi per fidem iesu christi. quia et si olim aliqui seruantes opera legis iustificarentur. non tamen hoc erat nisi per fidem iesu christi. Ex hac autem scientia apostolorum quaz habebant quod iustificatio non est per operationem legis: sed per fides christi. concludit conuersationem apostolorum eligentium fidem christi: et dimittentium opera legis. Unde sequitur. Et nos in christo iesu credimus. quia ut dicitur Act. 4. Non est aliud nomen datum etc. Unde sequitur. Et iustificemur ex fide christi Ro. 5. Iustificati ergo ex fide etc. Et ne aliquis credat quod simul cum lege christi opera legis iustificent. subiungit. Et non ex operibus legis. Roma. 3. Arbitramur enim iustificari hominem per fidem etc. Et ex hoc concludit principale intentum dicens quod si apostoli qui sunt naturaliter iudei non querunt iustificari per opera legis: sed per fidem. quia non iustificatur omnis caro ex operibus legis. nec homo potest iustificari per opera legis. Sumitur enim hic caro pro homine scilicet pars pro toto. sicut Etia.

40. Videbit omnis caro salutare dei nostri. Dicens autem. Propter quod. etc. Concludit quasi a maiori. Magis enim uidetur naturale quod iudei per opera legis et per fidem iustificarentur. sed hoc non est. Quare etc.

Lectio quinta.

Quod si querentes iustificari. in christo inuenti sumus et ipsi peccatores: nunquid christus peccati minister est: Absit. Si enim que destruxi iterum reedifico: preuicatore me constituo.

Postquam apertius ostendit per conuersationem apostolorum legem non esse obseruanda quod ipse dicebat: hic mouet questionem in contrarium. Et circa hoc tria facit. Primo mouet questionem. Secundo soluit eam ibi. Absit. etc. Tertio solutionem eius manifestat ibi. Ego enim per legem etc. Primum dupliciter potest exponi secundum glossam. Primo sic. Posset enim aliquis dicere quod apostoli deserentes legem: uiuendo ad fidem christi peccassent. Sed ex hoc apostolus introducit quasi quoddam inconueniens scilicet christum esse auctorem peccati. quod homines ad suam fidem uocat. Et hoc est quod dicit. Quod id est sed si nos apostoli querentes iustificari in ipso id est per ipsum scilicet christum inuenti sumus id est manifeste comprobamur et ipsi apostoli peccatores propter legis dimissionem: nunquid christus est minister peccati id est introducens nos ad peccandum qui nos a statu legis ad suam fidem uocauit. infra. 4. Factum sub lege ut eos qui sub lege erant redimeret scilicet ab onere legis. Respondet apostolus. Absit. quia magis est minister iusticie. Roma. 5. Per unius obedientiam iusti constituuntur multi. etc. Pe. 2. Qui peccatum non fecit etc. Et quod christus non sit minister peccati abstracte a lege ueteri patet. quia uita si ego ipse que destruxi scilicet superbiam gloriandam de lege iterum reedifico uolens redire ad gloriandum de lege preuicatore me ipsum constituo: resumens que destruxi. etc. Pe. 2. Canis reuersus ad uomitum etc. Josue. 6. Maldictus homo qui reedificauerit iericho. Dicit autem que destruxi non ipsam legem ut manichei uolunt. quia lex sancta est. Ro. 7. Sed superbiam de lege qua dicitur Ro. 10. Querentes suam iusticiam statuere etc. Siquis autem obijciat quod cum ipse olim destruxerit fidem christi preuicatore se faciebat eam edificans. patet responsio. quia fidem christi conatus fuit quidem destruere. sed non preualuit propter ueritatem Act. 9. Quid me persequeris. durus est tibi etc. Sed superbia legis uana erat: et ideo destrui poterat et reedificanda non erat. Secundo modo potest exponi ut quod dicit. Inuenti sumus et ipsi peccatores ut referatur non ad dimissionem legis sicut nunc expositum est. sed magis ad ipsam legis obseruantiam. Manifestum enim est quod quicumque querit iustificari profitetur se non esse iustum sed peccatorem. Est ergo sensus. Si nos querentes iustificari in christo ex hoc ipso quod querimus iustificari inuenti sumus id est ratione comprobamur et ipsi peccatores fuisse propter hoc quod legem

Explicatio sancti Thome

obseruabam? nunquid iesus christus minister peccati est vt scilicet mandauerit homines post suam passionē legalia obseruare, quod sine peccato fieri non potest. Et attendendū est q̄ hec expositio procedit sc̄dm opinio- nem Hieronymi qui ponebat statim post passionem christi legalia fuisse mortifera. Tertio modo potest ex- poni vt quod dicit. Inuenti sumus et ipsi peccatores: pertineat quidem ad statum quo lex obseruabat, non tamen q̄ ipsi offenderent propter legis obseruantiam: sed propter legis defectum que peccatum auferre non poterat vt sit sensus. Si querentes iustificari in ipso in- uenti sumus et ipsi peccatores id est peccatum habens: teo: lege peccatum non auferente fm̄ illud Ro. 3. Cau- sati sumus iudeos et grecos omnes sub peccato esse. Nūquid iesus christus peccati minister est vt reducat nos ad obseruantiam legis in qua sub peccato eram? Et hec expositio procedit sc̄dm expositionem Augusti- ni. Et respondet sc̄dm utramq̄ expositionem. Absit- quia ego destruxi legem carnaliter intellectu spiritali- ter iudicando et docendo. Unde si iterum vellem reedificare carnalis legis obseruantias: essem preuari- cator legis spiritualis. Potest et quarto modo sic expo- ni. Dixeram hominem non iustificari ex operibus legi- bus. Posset aliquis dicere q̄ nec etiam per fidem chris- ti, quia multi post fidem christi acceptam peccant. Et hoc est quod dicit. Si querentes iustificari in christo: id est per fidem christi inuenti sumus post fidem chris- ti susceptam etiam ipsi nos fideles peccatores id est in peccatis uiuentes. nūquid iesus christus minister pec- cati est et damnationis. sicut minister veteris legis est minister peccati et damnationis. Non q̄ lex induceret ad peccatum. sed occasionaliter. quia prohibebat pec- catum et non conferbat gratiam adiuuantem ad resi- stendum peccato. Unde dicitur Roma. 7. Occasione accepta peccatum per mandatum etc. Sed christus dat gratiam adiuuantem. Job. 1. Gratia et veritas per ies- um christum facta est. Unde nullo modo est minister peccati nec directe nec occasionaliter.

Lectio sexta

Ego enim per legem legi mortu- us sum. vt deo viuam: christo cō- fixus sum cruci. Viuo autē iam non ego. viuit vero in me christus. q̄ autē nūc viuo in carne: in fide viuo filij dei. qui dilexit me et tradidit semetipsum pro me. Non abijcio gratiaz dei. Si enim per legē iusticia. ergo gratis christus mortu⁹ est.

Hic apostolus solutionem superius assignatam man-ifestat. et primo ponit solutionis manifestationem. Se- cundo concludit principale intentum ibi. Non abijcio gratiam dei etc. Sed attendendum est q̄ apostolus in-quirendo procedens nullum dubium indiscussum res-linguit. Et ideo verba eius licet videantur intricata ta- mē si diligenter aduertant: nihil sine causa dicit. et hoc apparet in verbis ppositis. Vbi tria facit. Primo ma- nifestat solutionem. Secundo explicat solutionis ma- nifestationē ibi. Christus crucifixus est etc. Tertio re- mouet dubitationem ibi. Quāte viuo etc. Quia ergo apostolus dixerat. Si enim que destruxi etc. qd̄ intelli-

gitur de veteri lege. posset em̄ ab aliq̄ reputari legis de-structor et per consequēs iniqu⁹ sc̄dm illud. ps. Dissipa- nerunt iniqui legem tuam. Ideo apostolus vult ofen- dere quomodo legem destruat et tamen nō est iniquus dicens. Ego em̄ per legem etc. Vbi sciendū est q̄ ali- quis dissipat legem per ipam legem et talis est preuari- cator legis non iniquus. Dissipatur autē lex per lege- quando in lege datur aliquod preceptū locale seu tem- porale: vt scilicet lex illa tali tempore seu tali loco ser- uetur. et hoc ipsum exprimat in lege. Si quis in illo tē- pore seu in illo loco lege non vitur destruit legem per ipam legem. et hoc modo apostolus destruxit legem. Unde destruxi inquit quodāmodo legem tamen per le- gem: quia ego mortuus sum legi per legem id est p̄ au- crozitate legis ipam dimisi quasi legi mortuus. Au- crozitas enim legis per quam mortuus est legi in mul- tis sacre scripture locis habetur. Iere. 31. tamē sub ali- is verbis. Confirmabo testamentum nouum super do- mum israel etc. Deut. 18. Prophetam suscitabit domi- nus de fratribus vestris etc. Et multe alie. Nō est ergo transgressor apostolus legem destruyendo. Sed aliter. Ego per legem scilicet spirituales mortuus sum legi carnali. Tunc enim moritur legi quando abijcit legē. solutus a lege iuxta illud. Ro. 7. Mortuo viro soluta est mulier a lege viri. In quantum vero apostolus subie- ctus erat legi spirituali dicit se mortuū legi id est solu- tum a legis obseruatione Ro. 8. Lex spiritus vite etc. Alius modus dimittendi legem sine preuaricatione et se potest. quia videlicet lex aliqua est scripta in carta. et tunc dicitur lex mortua. et est in mente legislatoris: et tunc dicitur lex viua. Constat autem q̄ si aliquis fm̄ verbum legislatoris operaretur contra lege: et solues- ret legem et solueretur a lege mortua. et seruaret lege- viuum sc̄dm imperium legislatoris. Dicit ergo sc̄dm hoc. Mortuus sum legi scripte et mortue id est solu- tus sum ab ea vt deo viuaz. id est mortis meos sc̄dm di- cta ipsius dirigam. et ad honorem eius ordiner. Lex em̄ statuta in scriptis aliquid tradit propter extraneos et eos qui ab eo verbotenus audire non possunt. sed his qui coram eo sunt non dicit eam scriptis sed verbo tantum. A principio enim homines infirmi erant: ad deum accedere non valentes. Et ideo necesse fuit eis precepta legis in scriptis dare: vt per legem quasi per pedagogum manudicerentur ad hoc q̄ a deo precep- ta eius audirent sc̄dm q̄ dicitur infra. 3. Lex pedas- gogus noster fuit in christo. etc. Sed postq̄ habemus accessum ad patrem per christum vt dicitur Roma. 5. Non instrumur per legem de mandatis dei: sed ab ip- so deo. Et ideo dicit. Per legem manudentem mor- tuus sum legi scripte vt viuam deo scilicet: ipsi factori legis id est vt ab ipso instruar et dirigar. Consequē- ter cum dicit. Christo confixus sum etc. explicat que di- xit. Dixerat autem q̄ est mortuus legi et q̄ viuit deo: Et ista duo manifestat. Et primo q̄ sit mortuus legi per hoc quod dicit. Christo confixus sum cruci. Secū- do q̄ viuit deo cum dicit. Alio ego iam non ego etc. Et primum quidem potest exponi dupliciter. Vno mō- sicut in glosa sic. Quilibet homo sc̄dm carnalem origi- nem nascitur filius ire. Ephe. sc̄do. Eramus enim nas- tura filij ire etc. Nascitur etiam in vetustate peccati. Baruch. 3. Inueterasti in terra aliena etc. Que quis- dem vetustas peccati tollitur per crucem christi. et con- fertur nouitas vite sp̄ialis. Dicit ergo ap̄tus. Christo

in epistolam ad Galathas. III.

confixus sum cruci id est concupiscentia seu fomes peccati et omne humilitatis mortuus est in me per crucem christi. Ro. 6. **V**etus homo noster sum et crucifixus est et. Item ex quo cum christo confixus sum cruci et mortuus sum peccato et christus resurrexit: cum resurgente etiam resurrexi. Ro. 4. **T**raditus est et. Sic ergo christus in nobis renouat vitam nouam destructa vetustate peccati. Et ideo dicit. **Q**uod autem id est quia christo confixus sum cruci vigorem bene operandi habeo iam non ego sed in carne: quia iam non habeo illam vetustatem quam prius habui. Sed viuit in me christus id est nouitas que per christum nobis data est. **N**el aliter. **H**omo quantum ad illud dicitur viuere in quo principaliter firmat suum affectum et in quo maxime delectatur. **U**nde et homines qui in studio seu in venationibus maxime delectantur dicunt hoc eorum vitam esse: quilibet autem homo habet quandam priuatum affectum quo querit quod suus est dum ergo aliquis viuuit querens tantum quod suum est. solum sibi viuuit. cum vero querit bona aliorum dicit etiam illis viuere. **Q**uia ergo apostolus proprium affectum deposuerat per crucem christi: dicebat se mortuum proprio affectu dicens: **C**hristo confixus sum cruci id est per crucem christi remortuus est a me proprio affectu siue priuato. **U**nde dicebat infra ultimum. **M**ibi absit gloriari nisi in cruce domini nostri Iesu Christi. **S**i vnus per omnes mortuus est et quod omnes mortui sunt. **E**t per omnes mortuus est christus. **V**t et qui viuunt iam non sibi viuunt sed eius. **U**nde ait. **I**am non uiuio ego quasi in affectu habes proprium bonum. sed viuuit in me christus id est tantum christum habeo in affectu. et ipse christus est vita mea. **P**hil. 1. **M**ibi viuere christus est et mortui lucriferi. **C**onsequenter autem cum dicit. **Q**uod autem nunc uiuio et. respondet dubitationi que poterat esse duplex ex premissis uerbo. **U**na est quomodo ipse viuuit et non est ille scilicet qui viuuit. **S**ecunda quomodo confixus est cruci. **E**t ideo hec duo aperit. **E**t primo primum quomodo se viuuit et non ipse viuuit dicens. **Q**uod autem nunc uiuio carne et. **U**bi notandum est quod illa proprie dicitur viuere que mouetur a principio intrinseco. **A**nima autem pauli constituta erat inter deum et corpus. et corpus quidem uiuificabatur et mouebatur ab anima pauli. sed anima eius a christo. **Q**uantum ergo ad vitam carnis uiuebat ipse paulus. **E**t hoc est quod dicit. **Q**uod autem nunc uiuio in carne id est vita carnis: sed quantum ad relationem ad deum christus uiuebat in paulo. **E**t ideo dicit. **I**n fide uiuio filij dei per quam habitauit in me et mouet me. **A**bachuc. 2. **I**ustus autem meus ex fide viuuit. **E**t nota quod dicit **I**n carne non ex carne. quia hoc malum est. **S**ecundo offendit quod confixus est cruci dicens. **Q**uia amor christi quem ostendit mihi in cruce moriens per me facit ut semper ei configam. **E**t hoc est quod dicit. **Q**ui dilexit me. 1. **Jo**. 4. **I**pse prior dilexit nos. **E**t tantum dilexit me quod tradidit semetipsum per me et non aliud sacrificium. **A**poc. 1. **D**ilexit nos et lauit nos a peccatis nostris in sanguine suo. **E**ph. 5. **S**icut christus dilexit ecclesiam et semetipsum tradidit pro ea et. **S**ed attendendum est quod ipse filius tradidit se: et pater tradidit filium. **R**o. 8. **Q**ui proprio filio non peperit: sed pro nobis omnibus tradidit illum. **E**t iudas tradidit eum ut dicitur **M**atth. 26. **E**t totum vna res est: sed non vna intentio: quia pater ex charitate. filius ex obedientia simul et cum charitate. iudas vero ex prodicione. **C**onsequenter cum dicit. **N**on abiecio gratiam dei et. infert conclusionem principalem. **E**t primo inducit conclusionem. **S**ecundo manifestat modum. **D**icit ergo. **E**x quo tantam gratiam recepi a deo et tradidit se et ego uiuio in fide filij dei: non abiecio gratiam filij dei id est non repudio nec ingratum me exhibeo. 1. **corin**. 15. **G**ratia dei in me vacua non fuit et. **U**nde et alia littera habet. **N**on sum ingratus gratie dei. **Heb**. 12. **C**ontemplantes ne quis desit gratie dei.

scilicet per ingratitude se indignum fatendo. **N**on autem abieciendi et per ingratitude est si dicerem quod lex esset necessaria ad iustificandum. **E**t ideo dicit. **S**i enim per legem iusticia: ergo christus gratis est mortuus id est si sufficiens sit lex id est opera legis sufficiens ad iustificandum hominem christus sine causa mortuus est et frustra. quod ad hoc mortuus est ut nos iustificaret. 1. **Pe**. 3. **C**hristus semel pro peccatis nostris mortuus est et. **Q**uod si hoc per legem fieri posset superflua fuisset christi mors. **S**ed non gratis mortuus nec inuacuum laborauit ut dicit **E**sa. 49. **Q**uia per ipsum solum gratia iusticiae et veritas facta est ut dicit **Jo**. 1. **S**i qui autem ante passionem christi iusti fuerunt hoc etiam fuit per fidem christi venturi in quem credebant et in cuius fide saluabantur.

Capitulum tertium.

O Insensati galathe quis vos fascino uit non obedire veritati: Ante quorum oculos iesus christus prescriptus est et in vobis crucifixus.

Supra confutauit apostolus vanitatem et mutabilitatem galatharum per auctoritatem euangelice doctrine ostendens suam doctrinam auctenticam fuisse ab alijs apostolis: hic vero per rationes et auctoritates ostendit hoc idem scilicet quod legalia non sunt seruanda. **E**t hoc dupliciter. **P**rimo ex insufficiencia legis. **S**ecundo ex dignitate eorum qui ad christum conuersi sunt. et hoc quarto capi. **I**bi. **D**ico autem quanto tempore et. **C**irca primum duo facit. **P**rimo premitit obiurgationem. **S**ecundo profectur suam probationem **I**bi. **H**oc solum a vobis volo et. **C**irca primum duo facit. **P**rimo obiurgat eos attendens eorum fatuitatem. **S**ecundo rationem obiurgationis assignat **I**bi. **A**nne quorum oculis et. **P**rimo ergo eos de fatuitate obiurgat vocans eos insensatos. **U**nde dicit. **O** insensati et. **I**nsensatus autem proprie dicitur qui sensu caret. **S**ensus autem spiritualis est cognitio veritatis. qui ergo veritate caret proprie insensatus dicitur. **M**atth. 15. **E**t vos sine intellectu estis. **S**ap. 5. **H**os insensati vitam illo et. **S**ed contra **M**atth. 5. dicitur. **Q**ui dixerit fratri suo fatue et. **S**ed fatuus idem est quod insensatus. **E**rgo apostolus reus est gehenne ignis. **S**ed dicendum est ut augustinus dicit quod intelligendum est si dixerit sine causa et animo vituperandi: sed apostolus ex causa dixit et animo corrigendi. **U**nde dicitur in glosa. **H**oc dolendo dicit. **S**ecundo cum dicit. **Q**uis vos fascino et: ostendit modum quo insensati erant effecti. **U**bi notandum est quod insensatus fit alijs multis modis. **N**el quia non proponitur sibi aliqua veritas quam cognoscere possit. **N**el quia et si proponatur sibi veritas nunquam eam acceptat. **N**el quia veritatem propositam vel acceptam deserit a via veritatis recedens. et tales erant isti galathe qui veritatem fidei quam acceperant deserentes veritatem propositam renuerunt. **S**upra. 1. **M**iror quod tam cito et. **E**t idem istum gradum insensationis in eis reprehendit dicens: **Q**uis vos fascino et. **A**d sciendum autem quid sit fascino. sciendum est quod secundum glosam fascino proprie dicitur ludificatio sensus: que per artes magicas fieri consuevit: puta cum hominem facit aspectibus aliorum apparere leonem vel cornutum. et huiusmodi. et hoc etiam per demones potest fieri qui habent potestatem mouendi fantasmatum et reducendi ad principia sensuum ipsos sensus imitando. **E**t secundum hanc acceptionem fati proprie dicit apostolus. **Q**uis vos fascino et. **S**i. **V**os estis sicut homo ludificatus quod res manifestas aliter accipit quam sunt in rei veritate. quod scilicet estis ludificati per deceptiones etceptiones

Explanatio sancti Thome

mata veritati non obedire id est veritatem vobis manifestam
et a vobis receptam non videtis nec obediendo recipitis
Sap. 4. Fascinatio nugacitatis obscurat bona. Esa. 5.
Ne qui dicat bonum malum etc. Alio modo accipit fascina-
tio secundum quod aliquis ex aspectu malivolo ledit et maxime in ve-
tulis que visu vrenti et aspectu invidio fascinant pueros
quod ex hoc infirmant et vomunt cibum. Huius causam vo-
lens assignare avicenna in libro suo de anima dicit quod ma-
teria corporalis obedit substantie intellectuali magis quam
qualitatibus actibus et passivis in natura. Et ideo ponit quod
ad apprehensionem substantiarum intellectualium quod vocat animas
seu motores orbium multa sunt preter ordinem motus celi.
et omnium corporaliu agentium. Eodem modo dicit quod quoniam anima
sancta depurata ab affectibus terrenis et a carnalibus vir-
tutibus accedit ad similitudinem substantiarum dictarum et obedit
ei natura. Et hinc est quod aliqui sancti viri operantur quedam
mira preter nature cursum. et similiter quod anima alicuius se-
cunda passionibus carnalibus: habet forte apprehensionem
in malitia obedit enim ei natura ad transmutationem materie in
illis maxime in quibus materia abiliis est sicut in pueris res-
neris convenit. Et sic convenit secundum eum quod ex forti apphe-
sione vetulaz in malitia imutat puer et fascinat. Nec autem
positio satis videtur vera secundum opinionem avicenne. Nam ipse
positio formas omnes corporales in istis inferioribus insui a sub-
stantiis incorporeis separatis. et quod agentia naturalia non
habent se ad hoc nisi ut disponantur tantum. Sed hoc quod
idem improprie a philosopho. Agens enim oportet esse simile subie-
cto. Non fit autem forma tantum. nec materia. sed composi-
tum ex materia et forma. Id ergo quod agit ad esse cor-
poraliu oportet quod habeat materia et forma. Unde dicit
quod transmutare materia formam non potest nisi id quod ha-
bet materia et forma. et hoc quidem: Vel virtute sicut deus
qui actor est forme et materie. Et actu sicut agens corpo-
reum. Et ideo materia corporalis quoniam ad huiusmodi
formas nec angelus nec alicui pure creature obedit ad nu-
tum: sed solum deo. ut augustinus dicit. Unde non est verum
quod avicenna dicit de huiusmodi fascinatio. Et ideo dis-
cendum quod ad imaginationem seu apprehensionem hominis quoniam
fortis est immutat sensus seu appetitum sensitivum quod quidem
immutatio non est sine alteratione corporis et spirituum corpo-
ris sicut nos videmus quod ad apprehensionem delectabili-
lis movet appetitus sensitivus ad concupiscentiam. et ex-
inde corpus calefit. Similiter ex apprehensione tamen medi fri-
gescit. Immutatio autem spirituum maxime inficit oculos
qui inficit rem per aspectum inficiunt. sicut patet in specu-
culo mundo quod ex aspectu menstruate inficit. Sic ergo quod
vetule obstipare in malitia et dure sunt. ex forti apphe-
sione imutat appetitus sensitivus et ex hoc sicut dictum
est inficit maxime sit a venis ad oculos. et ex oculis ad rez-
pectam. Unde quod caro pueri mollis est ad earum inui-
dus aspectu inficit et fascinat. Et quandoque quidem ad hunc
effectum demones operantur. Dicit ergo quis vos fascinavit
veritati non obedire. Quasi dicat. Vos aliquando obedistis
veritati fidei. sed modo non. ergo estis sicut pueri qui ex
aliquo invidio inficit cibum receptum vomitis. Cuius
nisi autem obiurgationis assignat dicens. Ante quorum ocu-
los etc. Quod potest tripliciter legi. Uno modo secundum He-
ronymum ut respondeat pro persona acceptioni fascinatio-
nis alio primo acceptu. quasi dicat. Dico vos fascinatos:
quia ante quorum oculos etc. id est prescriptio christi qua da-
natus est in mortem adeo vobis manifesta fuit ac si ante
oculos vestros fuisset. Et in vobis crucifixus id est in in-
tellectibus vestris erat crucifixio iesu christi ut sciretis quas
liter facta esset. Unde si eam non videtis modo nec obedis-
tis hoc continetur: quod estis ludificati et fascinati. Contra quod
dicitur. Ca. ultimo. Donec me ut signaculum super cor tuum

etc. Alio modo secundum augustinum. Quasi dicat. Recte fascinati
estis quod veritates quas recepistis scilicet christum per fidem in cor-
dibus vestris evomitis sicut pueri. Et hoc quod ante oculos
vestros id est in vestra presentia iesus christus prescribitur
est id est expellit et eijcit de hereditate sua. Et quod molestus
deberet esse vobis quod non debetis pati quod ab aliis prescribitur
et expelleret in vobis prescriptus est. id est hereditate sua amis-
sit in vobis id est vos ipsos. Et tunc hoc quod sequitur scilicet cru-
cifixus legi debet cum pondere et ostensione de lozis: quod hoc
addidit ut considerarent quo precio christus emerit possessio-
nem quam in eis amittebat. et ex hoc moverent magis. Quasi
dicat. Crucifixus prescriptus est in vobis scilicet qui crucifixus
id est qui cruce sua et sanguine proprio acquisivit hanc heredi-
tatem. 2. cor. 6. Empti enim estis precio magno etc. 1. Pe. 1.
Non corruptibilibus auro vel argento etc. Tertio modo
secundum ambrosium. quasi dicat. Recte fascinati estis ante quorum
oculos id est in quorum reputatione scilicet secundum iudicium vestrum
iesus christus prescriptus est id est damnatus non alios sal-
vans et in vobis id est secundum quod vos intelligitis crucifixus est
id est mortuus tamen. non autem alios iustificans. cum tamen de
eo dicat. 2. corin. ultimo. Quod si mortuus est ex infirmitate
re nostra: vivit tamen ex virtute dei. Potest et quarto mo-
do exponi secundum glossam ut per hoc designet apostolus gravitatem
culpe eorum. quod in hoc quod christus deserunt legem observan-
tes: equaliter quodammodo peccabant. Psalmo quod christum per
prescribit id est damnavit. ut dum insufficientem christum credit
ad salvandum similes in peccando crucifixorum christi: qui ip-
sum in ligno suspenderunt morte turpissima condemnantes
et afficientes. Equalitas tamen est accipienda ex parte
in quem peccat. quod in christum galatze peccabant sicut pis-
latus et crucifixores christi.

Lectio secunda.

Hoc solum a vobis volo discere: et
operibus legis spiritus accepistis:
an ex auditu fidei: Sic stulti estis et
cum spiritu ceperitis nunc carne consumami-
ni. Tanta passi estis sine causa: si tamen sine
causa. Qui ergo tribuit vobis spiritum et ope-
ratur virtutes in vobis ex operibus an ex au-
ditu fidei.

Posita obiurgatione: consequenter apostolus procedit ad insu-
ficientiam legis et virtute fidei ostendendam. Et primo ostens-
dit insufficientiam legis. Secundo movet questionem et
soluit ibi. Quid igitur lex etc. Circa primum duo facit. Pri-
mo probat defectum legis et insufficientiam per ea que ipsi
experti sunt. Secundo per auctoritates et rationes ibi. Si
aut scriptum est etc. Circa primum duo facit. quod primo probat
propositum experimento sumpto ex parte ipsorum. Secundo
probat idem experimento sumpto ex parte ipsius apostoli
ibi. Qui ergo tribuit vobis etc. Circa primum duo facit.
Primo ostendit donum quod receperunt. Secundo defectum
in quem inciderunt ibi. Sic stulti estis etc. Donum autem quod
receperunt ostendit querendo ab eis unde illud receperunt.
Unde susceptum donum supponens interrogans querit ab
eis dicens: Quibus fascinati et stulti sitis. tamen non tamen
estis ludificati quin vnum quod valde manifestum est me do-
cere possitis. Et ideo solum hoc volo a vobis discere. quod
hoc solum sufficit ad probandum quod intendo. hoc in quo est
quia constat quod spiritum sanctum accepistis. Quero ergo an
accepistis illum ex operibus legis an ex auditu fidei: Ad quod
sciedum est quod in primitiva ecclesia ex divina dispositione ut fides christi
promoveret et cresceret: statim post predicacionem fidei ab apostolis
manifesta signa spiritus sancti fiebant super audientes. Unde de

in epistolam ad Galathas. III.

Petro dicit act. 10. **A**dhuc loquente petro verba hec ces-
cidit spūsanctus. Ipsi etiā galathe ad predicatorz pauli
manifeste spūsanctum acceperant. Querit ḡ aplūs ab
eis: unde habuerunt spūsanctum. Constat autē q̄ non p̄
opera legis. q̄ cum essent gentiles ante receptionē spi-
ritus sancti legē nō habebant. Ergo habuerūt spūsanctū
id ē dona spūsancti ex auditu fidei Ro. 8. Nō accepistis
spiritū seruitutis iterū in timore q̄ scz dabat in lege. An
et q̄z tremore lex data est. sed accepistis spūm filioz qui
dat p̄ fidē que est ex auditu vt dicit Ro. 10. Si ḡ hoc po-
tuit fidei virtus: frustra querit aliū p̄ qd saluemur. q̄ mul-
to difficilius est de iniusto facere iustū q̄ iustū in iusticia
cōseruare. Si ḡ fides d̄ iniustis galathis sine lege iustos
fecerat. nō est dubiū q̄ sine lege poterat eos in iusticia cō-
seruare. Magnū ḡ erat donum qd per fidem acceperant.
¶ **C**onsequenter cū dicit. Sic stulti estis etc. ostendit defe-
ctum in quē plaphi sunt et exaggerat duplicē defectū in
eis aplūs scz q̄tum ad donā q̄ a xpo acceperant. et q̄tum
ad mala que p̄ ipso ptulerunt ibi. **T**anta passi estis etc.
¶ **C**irca primū sciendū est q̄ isti galathe deserentes qd ma-
gnū erat scz spūsanctū adheserunt minori scz carnali
obseruantie legis et hoc stultū est. Et ideo dicit. Sic stul-
ti estis vti cum ceperitis instictū sancti spūs id ē ius-
tūm pfectionis vestre habueritis a spūsancto. nunc dum
pfectiones vestras cōsumamini carne. i. queritis pseruari p̄
carnales obseruantias legis a qua nec initiū iusticie pōt
haberi Ro. 6. Caro nō pdest quicq̄ etc. Et sic ordinem
pueritis. q̄ via pfectionis est ab imperfecto tendere ad p̄-
fectū. Vos autē q̄ econuerso facitis: stulti estis Eccl. 2. 7.
¶ **H**omo sanctus pmanet in sapiētia sicut sol. stultus vt lu-
na mutat. Similes istis sunt q̄ incipiunt seruire deo cū
feruore spūs: postmodū desunt in carne q̄ etiam assimi-
lant statue nabuchodonosoz: cuius caput aureum: et pes
des lutei Dan. 2. Et iō dicit Ro. 8. Qui in carne sunt
deo placere nō possunt. Et infra. 6. Qui seminat in car-
ne de carne metet corruptionē. ¶ **C**onsequenter cum dicit
Tanta passi estis etc. exaggerat eorum defectū q̄tum ad
mala q̄ p̄ xpo ptulerunt. q̄m aliqd sine labore recipit
illa minus chare custodiunt. sed illud qd cū labore acq̄ri-
tur vilipendere et non custodire stultū est. Isti autē cum la-
bore et tribulatione magna quā passi sunt a contribulib⁹
suis ppter fidem receperunt spūsanctum. Et ideo dicit.
Tanta passi estis sine causa: q̄n dicit. Non contemnatis
tantū donum qd cuz labore accepistis alio illa sine causa
id ē sine vilitate passi estis. q̄ hec sustinistis vt puenire-
tis ad vitam eternā Ro. 5. Tribulatio patientiā operat
patientia autē p̄bationē. p̄batio vero spem etc. Unde si p̄-
cluditis vobis aditum vite eterne deserentes fidē q̄ren-
tes conseruari carnalibus obseruantijs. sine causa id est
inutiliter passi estis. Et hoc dico. si tamē sine causa. Qd
ideo dicit q̄ in eorū potestate erat penitere si vellēt q̄d diu
viverent. Ex hoc autē habet q̄ opa mortificata reuiscūt.
¶ **S**ap. 3. Labores eoz sine fructu etc. Gal. 4. Timeo autē
ne sine causa laborauerim etc. Si vero accipiat d̄ malis q̄
non penitent. potest dici q̄ patiunt sine causa conferente
scz vitā eternā. ¶ **C**onsequenter cū dicit. Qui ḡ tribuit vo-
bis etc. pbat p̄positū exp̄mento sumpto ex pte apli. pos-
sent em̄ dicere q̄ verū est nos recepisse spūsanctū ex au-
ditu fidei. tñ ppter deuotionē quā ad legem habuim⁹ ac-
cepimus fidem quā p̄dicabam. Et iō dicit. Non curo q̄c-
quid sit ex parte vestra. tñ illud qd ego feci tribuens vo-
bis ministerio meo spūsanctū. q̄ operat in vobis virtu-
tes id est inter vos miracula. sed nunqd facio hoc ex ope-
rib⁹ legis an ex operibus fidei? Non vtiq̄ ex opibus sed
ex fide. S̄z nūqd aliq̄s pōt dare spūsanctū. Augu. em̄
15. de trinitate dicit q̄ nullus hō purus spūsanctū dare

pōt: nec ipsi apli dabant. sed imponebāt man⁹ sup hoīes
et accipiebant spūsanctū. Quid ḡ est qd hic dicit aplūs
de se loquēs qui tribuit vobis spūsanctū? R̄ndeo. dicen-
dum est q̄ in datione spūsancti tria p̄ ordinē se habētis
occurrunt. scz spūsanctus inhabitans. donū gratie cha-
ritatis cum ceteris habitib⁹ et sacramentū noue legis cuius
ius ministerio dat. Et sic pōt ab aliq̄bus tripliciter dari.
Ab aliquo em̄ dat sicut auctoritatē habente q̄m ad tria
predicra scz respectu spūsancti inhabitantis respectu do-
ni et respectu sacramenti. et hoc modo spūsanctus dat a
solo patre et filio fm̄ q̄ eius auctoritatē habent nō quidē
domini sed originis: q̄ ab vtroq̄ p̄cedit. S̄z q̄tum ad
gratiā seu donū. et q̄tum ad sacramēta spūsancti dat etiā
se fm̄ q̄ datio importat causalitatem spūsancti respectu
donorū ipsius q̄ vt dicit aplūs. 1. corin. 12. Ipse diuidit
singulis. pr̄ vult. Secundū autē q̄ in datione importat
auctoritas nō potest p̄prie dici spūsanctū seipsum dare.
¶ **Q**uātū vero ad sacramētū qd ministerio ministrorū etc.
clesie dat. pōt dici q̄ sancti p̄ ministeriū sacramentorum
dant spūsanctum. Et hoc modo hic loquit aplūs fm̄ q̄
tangit in glosatiū huiusmodi modus nō est p̄suetus neq̄
extendend⁹. Dicit etiā glo. q̄ facere miracula attribuit
fidei. q̄ ex hoc q̄ credit que supra naturā sunt supra na-
turam operat. Et q̄ apli predicabāt fidem q̄ quedā rōez
excedentia continebat. ideo oportebat ad eoz credulitas-
tem aliq̄ testimonia adducere q̄ missi essent a deo qd ra-
tionē excedit. An xps dedit eis signū suū ad hoc ondē dū
Est autē duplex signū xpi. Anū est q̄ est dñs oim. An d̄
cū in ps. Regnū tuum regnū oim seculorū etc. Aliud est
q̄ est iustificator et saluator fm̄ illud Act. 4. Non est ali-
ud nomen sub celo datū hoīb⁹ etc. Dedit ḡ eis duo signa
¶ **U**num est q̄ facerent miracula p̄ qd ostenderent q̄ missi
sunt a deo dño oim creature. Luc. 10. Dedit eis p̄tatem
et virtutē sup oia demonia etc. Aliud q̄ darent spūsanctū
ministerio p̄ qd ostenderent q̄ missi sunt ab oim saluato-
re Act. 8. Tunc imponebant manus sup eos etc. Et tūc
cum imposuisset illis manus paulus spūsanct⁹ venit sup
per illos etc. Et de his duobus modis dicit Heb. 2. Cō-
stante deo signis et potentis et varijs virtutib⁹ et spūs
sancti distributionib⁹ fm̄ suam voluntatē.

Lectio tertia.

Sicut scriptum est credidit abraam
deo. et reputatū ē ei ad iusticiā. Co-
gnoscite ergo q̄ qui ex fide sunt: hi
sunt filij abrae. Prouidēs autē sc̄ptura. q̄ ex
fide iustificat gentes deus: prenūciavit ab-
rae. q̄ benedicent in te omnes gentes. igitur
qui ex fide sunt benedicentur cuz fideli ab-
raam.

¶ **S**upra p̄bauit aplūs exp̄mento virtutē fidei et insuffi-
cientiam legis: hic vero pbat idem p̄ auctoritates et rati-
ones. Et p̄mo pbat virtutē fidei in iustificando. Secū-
do in hoc ondē legi defectū ibi. Quicq̄ em̄ ex operib⁹
legis etc. Primū autē pbat vtens quodā sillogismo. An
circa hoc tria facit. Primo ostendit minorē. Secūdo maio-
rem ibi. Prouidēs autē sc̄ptura etc. Tertio infert cōclu-
sionem ibi. Hic q̄ ex fide etc. Circa p̄mū duo facit. P̄mo
p̄ponit quandā auctoritatē ex q̄ elicit minorē. Secūdo cō-
cludit eā ibi. Cognoscite ḡ etc. Dicit ergo. Vere iusticia
et spūsanctus est ex fide sicut sc̄ptum est Heb. 15. et intro-
ducitur Ro. 4. Qui credidit abraam deo etc. Ubi notan-
dum est q̄ iusticia consistit in redditione debiti: homo
autem debet aliquid deo: taliquid sibi et aliqd pximo.

Explanatio sancti Thome

Sed q̄ aliquid debeat sibi ⁊ p̄mo hoc est p̄pter deum. Ergo summa iusticia est reddere deo q̄d suum est. Nam si reddas tibi vel p̄mo quod debes ⁊ hoc nō facis p̄pter deum. magis es peruerius q̄ iustus cum ponas finem in homine. Dei autem est quicquid est in homine et intellectus ⁊ voluntas ⁊ ipsum corpus. sed tamen quodā ordi- ne. q̄ inferiora ordinant ad superiora. ⁊ exteriora ad interi- ora sc̄z ad bonū anime. supremū aut in hōie est mens. Et ideo p̄mū in iusticia hominis est q̄ mens hōis deo sub- dat. ⁊ hoc fit p̄ fidez. 2. corin. 10. In captiuitate redigētes omnē intellectum in obsequium x̄pi. Sic ergo dicendum est in omnibus q̄ deus est primū principū in iusticia. ⁊ q̄ deo dat sc̄z summū q̄d in eo est subdendo: perfecte est ius- sus. Ro. 8. Qui spū dei agunt. hi filij sunt dei. Et ideo dicit. Credidit abraaz deo id est mentem suā deo p̄ fidem subdidit. Eccl. 2. Crede deo ⁊ recuperabit te ⁊c. Et infra. Qui timetis dominū credite illi ⁊c. Et reputatū est ei ad iusticiam id est ipsum credere ⁊ ipsa fides fuit ei ⁊ est om- nibus alijs sufficiens causa iusticie. ⁊ q̄ ad iusticiam repu- tet ei exterius ab hominib⁹. sed interius a deo qui eos q̄ habent fidem p̄ charitatem operantē iustificat: eis pecca- ta remittendo. Ex hac aut auctoritate concludit minorēz p̄positionē dicens. Cognoscite ergo ⁊c. Quasi dicat. Ex hoc aliquis dicit filius altissimi q̄ imitat opera eius. si q̄ vos filij estis abrae: opera abrae facite. Jo. 8. Abraaz aut non querit iustificari p̄ circumcisiōē: sed p̄ fidem. ergo ⁊ illi q̄ querunt iustificari p̄ fidem sunt filij abrae. Et hoc est q̄d dicit. Quia abraam iustus est ex fide: p̄ hoc q̄ deo credidit. ⁊ reputatum est ei ad iusticiā. ergo cognoscite q̄ illi qui ex fide sunt id est qui ex fide credunt se iustificari ⁊ saluari: hij sunt filij abrae sc̄z imitatione ⁊ instructione. Ro. 9. Qui filij sunt p̄missionis estimant in semine ⁊c. Luc. 19. dicit Zacheo. Hodie huic domui salus a deo fa- cta est. eo q̄ ⁊ ipse sit filius abrae ⁊c. Et Matb. 3. Potēs est deus de lapidib⁹ istis id ē de gentilibus suscitare filios abrae: in q̄tum sc̄z facit eos credentes. Consequēter cū dicit. Prouidens aut septura ⁊c. ponit maiore que sc̄z est q̄ abrae p̄nunciatū est q̄ in semine suo benedicerentur oēs gentes. Et hoc est q̄d dicit. Prouidens septura. In- ducens deum loquentē abrae dicit Gen. 12. Q̄ deus pre- nunciavit abrae q̄ in te id est in his q̄ ad similitudinē tuā filij tui erunt imitatione fidei benedicent omnes gentes. Matb. 8. Multi uenit ab oriente ⁊ occidente ⁊c. Cō- sequenter cum dicit. Ergo q̄ ex fide ⁊c. Infert conclusio- nem ex p̄missis. An sic potest formari argumentū. De- pater nunciavit abrae q̄ in semine suo benedicerent oēs gentes. Sed illi qui querunt iustificari p̄ fidē sunt filij ab- rae. ergo q̄ ex fide sunt id est qui querūt iustificari p̄ fidem benedicent cū fidei id ē credente abraam.

Lectio quarta.

Quicūq̄ em̄ ex operibus legis sunt sub maledicto sunt: scriptum est em̄. Maledictus omnis qui non p̄manse- rit in omnib⁹ que scripta sunt in libro legis: ut faciat ea. quoniā autē in lege nemo iustifi- catur apud deum. Manifestū est quia iustus ex fide uiuit. Lex autē non est ex fide: sed q̄ se- cerit ea uiuet in illis.

Supra ostendit ap̄lus virtutem fidei: hic cōsequēter ostē- dit defectum legis. Et primo p̄ auctoritatem legis. Sc̄do p̄ humanā consuetudinē ibi. Fratres fm̄ hōiem dico ⁊c. Circa primū tria facit. Primo ostendit damnū occasiona- liter ex lege consecutum. Secundo legis insufficientiam

ad ipsum damnū remouendū ibi. Quicūq̄ autē in lege ⁊c. Tertio x̄pi sufficientiā qua ipsum damnū est remouit ibi. Christus autē nos redemit ⁊c. Circa primū duo facit. Pri- mo p̄ponit intentum. Secundo p̄bat p̄positū ibi. Scri- ptum est em̄. Maledictus ⁊c. Dicit q̄. Quicūq̄ em̄ ⁊c. Nā q̄ dixerat q̄ q̄ ex fide sunt benedicent cū sint filij ab- rae. Posset quis dicere q̄ p̄pter opa legis ⁊ p̄pter fidez benedicunt. ⁊ ideo hoc excludens dicit. Quicūq̄ ex ope- ribus legis sunt: sub maledicto sunt. Sed contra. Antiq̄ patres fuerunt in operibus legis. ergo sunt maledicti: ⁊ p̄- sequeus damnati q̄d est error: manichei. Ideo hoc est fas ne intelligendū. Et attendendū est q̄ ap̄lus nō dicit. quis- cūq̄ seruauit opera legis sub maledicto sunt. q̄ hoc est fal- suz p̄ tpe legis. h̄ dicit. Quicūq̄ sunt ex opib⁹ legis ⁊c. q̄- litercūq̄ in opib⁹ legis p̄fidit ⁊ putat se iustificari p̄ ea. sub maledictos sunt. Aliud em̄ ē eē in opib⁹ legis: ⁊ aliud ē fuare legē. Nā hoc est legē implere. Et q̄ cam imple- re nō est sub maledicto. Esse uero in operib⁹ legis est in eis p̄fidere ⁊ spem ponere. Et q̄ in eis hoc modo sunt sub ma- ledicto sunt sc̄z transgressionis. Quod q̄dem nō facit lex. q̄ concupiscentia nō uenit ex lege: sed agnitio peccati ad quod prouisus sumus: p̄ concupiscentiā p̄ legē p̄hibita. In- q̄tum ergo lex cognitionē peccati facit ⁊ nō p̄bet auxiliū contra peccatum: dicunt esse sub maledicto. cum neq̄ant illud p̄ ipsa opera euadere. Sunt autē quedā opera legis ceremonialia: que in obseruationibus fiebant. Alia sunt opera que p̄tinent ad mores. de quib⁹ sunt mandata mor- ralia. Unde fm̄ glo. hoc q̄d hic dicit. Quicūq̄ ex operi- bus legis sunt ⁊c. intelligendum est de operib⁹ ceremonialibus: ⁊ nō de moralibus. Vel dicendū q̄ loquitur hic apo- stolus de omnibus operib⁹ tam ceremonialibus q̄ mora- libus. Opera em̄ non sunt causa q̄ aliquis sit iustus ap̄- deum: sed potius executiones ⁊ manifestationes iusticie. Nam nullus p̄ opera iustificat apud deum: sed p̄ habituz fidei. non quidē acquisitū sed in usus. Et ideo quicūq̄ ex operib⁹ iustificari querūt sub maledicto sunt. q̄ p̄ ea pec- cata non remouent nec aliq̄s quo ad deum iustificat: h̄ p̄ habitū fidei charitate informatū. Heb. 11. Et omnes testi- monio fidei ⁊c. Consequēter cum dicit. Scriptū est em̄ ⁊c. p̄bat p̄positū. ⁊ hoc primo quidē fm̄ glosam ostē- dit p̄ hoc q̄ nullus potest legē seruare hoc modo quo lex precipit. Deut. 28. Q̄ omnis q̄ non p̄manserit in omnib⁹ q̄ scripta sunt in libro legis ut faciat ea id est qui non im- pleuerit totam legem sit maledictus. Sed implere totam legem est impossibile ut dicit act. 15. Et quid temptatis imponere iugū q̄d neq̄ nos neq̄ patres nostri portare po- tuimus. Ergo nullus est ex operib⁹ legis qui sit maledi- ctus. Potest etiam accipi hoc quod dicit. Scriptū est em̄ ⁊c. non ut p̄batio p̄positi: sed ut ostendat eius expositio. q̄si dicat. Dico q̄ sunt sub maledicto: sub illo sc̄z de q̄ di- cit lex. Scriptum est em̄. Maledictus est omnis ⁊c. Et in- telligat de peccato id est maledicto. Nā lex impart bona facienda seu mala uitanda. ⁊ imperando obligat: sed non dat virtutem obediendi. Et ideo dicit. Maledictus quasi malo adiectus omnis nullum excipiendo. q̄ ut dicit act. 10. Non est p̄sonarum acceptio apud deum. Qui non p̄- manserit vsq̄ in finē. Matb. 24. Qui p̄seuerauerit vsq̄ in finem. In omnib⁹ non in q̄busdā tantū. q̄ ut dicit Jac. 2. Quicūq̄ totam legem seruauerit offendat autē in vno factus est oim̄ reus. Que scripta sunt in libro legis ut fa- ciat ea. Non soluz ut credat seu uelit tñ: sed ut opere im- pleat p̄s. Intellectus bon⁹ omnib⁹ facientib⁹ eum. San- cti autē patres ⁊ si in operibus legis erāt: saluabant tñ in fide uenturi. confidentes in eius gratia ⁊ saltem sp̄ualiter leges implētes. Poytes em̄ ut in glosa dicit nita quidē p̄cepit que nullus implere potuit ad uolendū iudeorum

in epistolam ad Galathas III

superbia dicentium. Non deest qui impleat sed deest qui ius-
beat. Sed hic est questio de hoc quod dicitur **Malédic** om-
nis. **Dicitur** enim **Ro. 12.** **Benedicite** et nolite maledi-
cere. **Respondet** dicendum est quod maledicere nihil aliud
est quam malum dicere. possunt ergo dicere bonum esse malum
et malum esse bonum. et rursum bonum esse bonum et malum esse
malum. **Et** primum quidem prohibet apostolus dicens: **Ho-**
lite maledicere id est nolite dicere bonum esse malum et ecóntra
sed secundum licet. et ideo cum vituperamus peccatum ma-
ledicimus quidem sed non dicendo bonum malum. sed dici-
mus malum esse malum. **Et** ideo licet peccatorum maledicere
id est dicere eum esse malo adiectum vel esse malum. **Conse-**
quenter cum dicitur. **Quonia** autem in lege etc. **Ostendit** in-
sufficientiam legis non valentis ab illo maledicto eripe-
re ex hoc quod iustificare non poterat. **Ad** quod ostendendum
videtur quodam silogismo in secunda figura et est talis. **Iu-**
sticia est ex fide. sed lex ex fide non est. ergo lex iustificare
non potest. **Circa** hoc ergo primo ponit conclusionem cuius
dicitur **Quonia** autem in lege nemo iustificatur. **Secundo**
autem maiorem cui dicitur **Quia** iustus ex fide vivit. **Tertio**
minorum cum dicitur **Lex** autem non est ex fide. **Dicit** ergo.
Dico quod per legem maledictio inducta est. nec tamen ab illa
maledictione lex eripit. quia manifestum est quod nemo in le-
ge iustificatur apud deum id est per opera legis. **Circa** quod
intelligendum est quod illi qui negauerunt veteris testamentum
ex hoc verbo occasione sumpserunt. **Et** ideo dicendum est
quod nemo iustificatur in lege id est per legem. **Man** per eam
cognitio quidem peccati habebatur. ut dicitur **Ro. 5.** sed
non habebatur per eam iustificatio. **Ro. 5.** **Ex** operibus le-
gis nullus iustificabitur. **Sed** contra **Gal. 2.** dicitur. **Ho-**
ne abraham ex operibus iustificatus est. **Respondet** dicens
dum est quod iustificare potest accipi dupliciter. **Vel** quantum
ad executionem iusticie et manifestationem. et hoc modo in-
iustificatur homo id est iustus ostenditur ex operibus ope-
ratis. **Vel** quantum ad habitum iusticie infusum et hoc mo-
do non iustificatur quis ex operibus: cum habitus iusticie
que homo iustificatur apud deum non sit acquisitus: sed
per gratiam fidei infusus. **Et** ideo signanter apostolus dicit.
Apud deum. quia iusticia que est apud deum in interiori cor-
de est. iusticia autem que est ex operibus id est que manife-
stat iustum est apud homines et hoc modo apostolus ac-
cipit apud deum. **Ro. 2.** **Ho** enim auditores sed factores
etc. **Ro. 4.** **Si** ex operibus abraham iustificatus est habet
gloriam sed non apud deum etc. **Sic** ergo patet conclusio
rationis scilicet quod lex iustificare non potest. **Consequen-**
ter cum dicitur **Quia** iustus etc. **Ponit** maiorem que est ex au-
toritate scripture. **Abacuc. 2.** et introducit etiam **Ro. 1.**
et ad hebre. 10. **Circa** quod notandum est. quod in homine est dup-
lex vita. scilicet vita nature: et vita iusticie. **Vita** quidem
nature est per animam. **Unde** anima a corpore recedente:
corpus remanet mortuum. **Vita** vero iusticie est per deum
Et ideo primum quo deus est in anima hominis est fides
ad hebre. 11. **Accedente** ad deum oportet credere. **Ep. 3.**
Habitare christum per fidem etc. **Et** sic dicimus quod in ani-
ma prima iudicia vite apparent in operibus vite vegetabilis quia
anima vegetabilis est primo aduenit animali generato ut patet
videtur: quia primum principium quo deus est in nobis est
fides ideo fides dicitur principium vivendi. **Et** hoc est quod
hic dicitur. **Iustus** meus ex fide vivit. **Et** intelligendum
est de fide per dilectionem operante. **Minor** autem ponitur
ibi. **Lex** autem non est etc. **Et** primo ponit ipsa minor **Se-**
cundo probatur ibi. **Sed** qui fecerit etc. **Dicit** ergo **Lex**
non est ex fide. **Sed** contra. lex mandat credere. quod sit vnus
deus. et hoc pertinet ad fidem. **Ergo** lex habebat fidem.
quod autem sit vnus deus mandat **Deut. 6.** **Audi** israel: **Do-**
minus deus tuus etc. **Respondet** dicendum est quod hic loqu-

tur de observationibus mandatorum legis sicut et lex cõsa-
stit in mandatis et preceptis ceremonialibus. et dicit quod non
est ex fide **Fides** enim ut dicitur hebre. 11. est substantia spe-
randarum rerum argumentum non apparentium. **Et** ideo
proprie implet mandatum de fide qui non sperat ex hoc ali-
qua presentia et visibilia consequi: sed bona invisibilia et
eterna. **Lex** ergo quia promittebat terrena et presentia ut
dicitur **Esa. 1.** **Si** volueritis et audieritis me: bona terre
comedetis: ideo non est ex fide sed ex cupiditate potius vel
ex timore sicut illos precipue: qui carnaliter legem serua-
bant. **Aliqui** tamen spiritualiter vivebant in lege: sed hoc
non est ex ea sed ex fide mediatoris. **Et** quod lex non sit ex fi-
de probatur cum dicitur. **Sed** qui fecerit ea scilicet opera les-
gis vivit in illis scilicet vita presenti id est immunita erit a
morte temporali et conservabitur in vita presenti. **Et** al-
ter dicit quod lex non est ex fide et hoc patet quia qui fecerit
etc. **Quasi** dicat precepta legis non sunt de credendis: sed
de faciendis: licet aliquid credendum annunciet. **Et**
ideo virtus eius non est ex fide sed ex operibus et hoc probatur
quia dominus quando voluit eam confirmare non dixit
qui crediderit: sed qui fecerit ea vivit in illis. **Sed** nova
lex ex fide est. **Matth. ultimo.** **Qui** crediderit et baptiza-
tus fuerit etc. **Lex** tamen est quoddam effigiatum et effectus
ex fide: et ideo comparatur lex veteris ad legem novam sicut
opera nature ad opera intellectus. **Man** in ipsis ope-
ribus nature apparent quedam opera intellectus: non quod
res naturales intelligant: sed quia aguntur et ordinantur ab
intellectu ut finem consequantur. **Sic** et in veteri lege alii
qua continentur que fidei sunt non quod iudei ea prout erant
fidei haberent: sed habebant ea in figura tantum fidei christi
et protestationem ex cuius fidei virtute saluabant iusti.

Lectio quinta.

Christus autem nos redemit de ma-
ledicto legis. factus pro nobis male-
dictus. quia scriptum est maledictus
omnis qui pendet in ligno. ut in gentibus be-
nédictionem spiritus accipiamus per fidem.
Posito damno a lege illato et defectu legis ab illo eripe-
re non valentis: hic consequenter ostendit virtutem christi
sibi ab ipso damno liberantis. **Et** primo ostendit quomodo
per christum ab ipso damno liberamur. **Secundo** quo-
modo etiam super hoc auxilium a christo acquirimus ibi
Et in gentibus etc. **Circa** primum tria facit. **Primo** enim
ponit liberationis auctoritatem. **Secundo** liberationis mo-
dum ibi. **Factus** pro nobis etc. **Tertio** testimonium prophete-
ticum ibi. **Quia** scriptum est etc. **Dicit** ergo primo. **Qui**
cumque servabant opera legis erant sub maledicto sicut vi-
ctum est. **Nec** per legem liberari poterant. **Ideo** necesse
fuit aliquem habere qui nos liberaret: et iste fuit christus.
Et ideo dicit **Christus** redemit nos de maledicto legis
Ro. 8. **Quod** impossibile erat legi etc. **Deus** mittens fi-
lium suum scilicet christum etc. **Redemit** inquit nos scilicet ius-
teos precioso sanguine suo **Apoc. 5.** **Redemisti** nos in san-
guine etc. **Esa. 43.** **Noli** timere quia redemi te etc. **De** ma-
ledicto legis id est de culpa et pena. **infra. 4.** **Et** eos qui
sub lege erant redimeret. **Osee. 13.** **De** morte redimant
eos. **Modum** liberationis ponit cum dicit **Factus** pro nobis
maledictus. **Ubi** notandum est quod maledictus est quod dicitur
malum. **Et** secundum duplex malum potest dici duplex male-
dictum scilicet in maledictum culpe et maledictum pene. **Et**
utroque modo potest hoc legi dupliciter. **Factus** pro nobis
maledictum. **Et** primo quidem de malo culpe. **Man** christus

in epistolam ad Galathas III

4. Non addetis ad verbū quod vobis loquor: neque auferetis ex eo etc. **C**onsequenter cum dicit. Abrae dicitur sunt p^omissiones etc. **A**ssumit p^omissionē diuinā abrae factam quae est quasi quoddam testamentū dei. **E**t primo exponit hanc p^omissionē seu testamentū. **S**ecundo vero aperit veritates testamenti ibi. **N**on dicit in feminibus etc. **D**icit ergo primo abrae dicitur sunt p^omissiones. **Q**uasi dicat sic testamentū hominis est firmū: ita p^omissiones diuinae firmae sunt. **S**ed nunquid deus aliquas p^omissiones fecit ante legem? **A**tiq^{ue}. quia abrae qui fuit ante legē scilicet quod non falleret deus: dicitur id est facte sunt p^omissiones et semini eius a deo. **S**ed abrae facte sunt ut cui erant ipsae de semini vero ut per quod impleteretur. **D**icit autē p^omissiones pluraliter: quia p^omissio de benedicendo semini multa continebat. **E**t quod frequentē idem id est: eterna beatitudo sibi p^omissa est. sicut **Gen. 12.** **I**n te benedicetur vniuersae cognatione terre. **Item. 15.** **S**uspice celū et numera stellas etc. **Item eodē.** **S**emini tuo dabo terram hanc etc. **Item. 22.** **B**enedicā tibi et multiplicabo semē tuum sicut stellas celi etc. **I**ste ergo p^omissiones sunt quasi testamentū dei. quia est quaedam ordinatio de hereditate danda abrae et semini suo. **V**eritate autē testamenti aperit cum dicit. **N**on dicit in feminibus etc. **Q**uā quidē aperit eodē spiritu quo testamentū conditū est. **E**t hoc patet ex verbis testamenti. **N**on inquit dicit in feminibus. **Q**uasi in multis id est facte fuerit si de multis illud valeret. **S**ed in vno quod est christus. quia ipse solus est per quem et in quo omnes poterunt benedicere. **N**am ipse solus et singularis est qui non subiacet maledictioni culpe: et si maledictio p^o nobis dignatur sit fieri. **A**nde dicitur in ps. **S**ingulariter sum ego etc. **Item. 10.** **E**st qui faciat bonū etc. **Eccl. 7.** **V**irtū de mille vnum repperi scilicet christū qui esset sine omni peccato: mulierē autē ex omnibus non inuenit que a peccato omnino immunis esset admiuus. originali vel veniali. **C**onclusionē autē inserit consequenter cum dicit. **H**oc autē dico **T**estamentū etc. **A**bi videamus per ordinem quid sit quod dicit. **D**icit ergo quod hoc p^omissit deus abrae sed hoc est testamentū scilicet ipsa p^omissio de hereditate adipiscenda. **Item. 31.** **F**eriam domui israel: et domui iuda fedus nouū etc. **C**onfirmatū. **Q**uod ideo ponit ut concordet cum p^omissis. **N**ā supra dixerat. **T**estamentū hominis confirmatū etc. **A** deo scilicet qui p^omissit. **E**t confirmatū dico iureiurādo. **Gen. 21.** **P**er me et metipsum iurauit etc. **Debr. 6.** **V**t per duas res inobedientes quibus impossibile est mentiri deū etc. **H**oc inq^{ue} testamentum lex non facit irritū. que quidem lex facta est et data a deo per moysen. **Johan. 1.** **L**ex per moysen data est etc. **P**ost quadringentos et triginta etc. **E**t quasi exponens quod dixerat subiungit. **N**on irritū facit ad euacuandas p^omissiones. **S**ic enim irritū fieret predictus testamentum si p^omissio facta abrae euacuaretur id est inuacuu facta esset quasi non sufficeret semen abrae repromissum ad gentiū benedictionē. **P**er christum autē non sunt euacuate p^omissiones patrum. **Et. 2. cor. 1.** **Q**uotquot enim p^omissiones dei sunt in illo est etc. **H**oc autē quod dicitur. **P**ost quadringentos et triginta annos concordat ei quod habetur **Exod. 12.** **H**abitatio filiorum qua māserant in egypto fuit quadringentorum triginta annorum. **Et. act. 7.** **L**ocus cutus est dominus scilicet abrae. quia erit semen eius acicola in terra aliena et seruituti eos subijcient annis quadringentis triginta. **S**ed contra est quod dicitur **Gen. 15.** **S**cito p^onocens quod peregrinū futurū sit semen tuū et seruitute eos subijcient et affligent eos ānis quadringentis. **R**espondeo dicendū quod si fiat computatio annorum a p^omissione facta abrae que legitur **Gen. 12.** vsq^{ue} ad exitum filiorum israel de egipto quando data ē lex. sic sūt anni quadringenti triginta sicut hic scribitur et **Exod. 12.** et **Act. 7.** vsq^{ue} ad exitum filiorum israel de egipto quādo data est lex. **S**i autē incipiat cōputatio a natiuitate ysaac de qua legitur **Gen. 25.** viciesimo primo sic sunt tantū quadringenti et quinq^{ue} anni. **N**am viginti quinq^{ue} anni fuerunt a p^omissione facta abrae vsq^{ue} ad natiuitatē ysaac. **A**braa enim erat septuagintaquinq^{ue} annorum quando exiit de terra sua et facta est ei prima p^omissio ut habet **Gen. 12.** **E**t tenarius autē fuit quando natus est ysaac ut habet **ibidē 21.** **Q**uā autē a natiuitate ysaac vsq^{ue} ad exitū filiorum israel de egipto fuerunt quadringenti quinq^{ue} anni probat per hoc quod ysaac fuit sexaginta annorum quando genuit iacob. ut habetur **Gen. 25.** **J**acob autē erat .130. annorum quādo intrauit egiptum ut habet **Gen. 47.** **E**t sic a natiuitate ysaac vsq^{ue} ad introitū iacob in egiptū fuerunt .190. anni. **J**oseph autē fuit triginta annorum quando stetit corā pharaone ut habetur **Gen. 41.** et postea transierunt septē anni fertilitatis et duo sterilitatis vsq^{ue} ad ingressum iacob in egiptū ut habet **45.** **V**ixit autē ioseph .110. annis ut habetur **Gen. ultimo.** **A** quibus si subtrahantur triginta et nouē anni remanēt septuaginta et vnus annus. **F**uerunt ergo a natiuitate ysaac vsq^{ue} ad mortē ioseph ducenti et sexaginta vnus annus. **F**uerunt autē in egipto filij israel post mortē ioseph .144. annis. ut raban^{us} dicit in glosa **Act. 7.** **F**uerunt ergo a natiuitate ysaac vsq^{ue} ad exitum filiorum israel de egipto et legē datā. 405. anni. **S**criptura autē **Gen. 17.** non curauit de minutis. **E**t potest dici quod quito anno ysaac expulsus fuit ismael et remansit solus ysaac heres abrae. a quo tempore fuerunt quadringenti anni. **D**einde cum dicit. **N**am si ex lege etc. **Q**uestio dicit quomodo sequatur ex p^omissis quod lex euacuaret p^omissiones. si lex necessaria esset ad iustificationē siue benedictionē gentiū. **D**icit ergo vere p^omissio euacuaret si lex necessaria esset. **M**as si hereditas scilicet benedictionis abrae esset ex lege iam nō esset ex repromissione id est ex semine repromisso abrae. **S**i enim semen p^omissum esset sufficiens ad hereditatē benedictionis consequendam non fieret iustificatio per legē. **D**estruit autē consequens cum dicit **Abrae autē donauit de^o** etc. id est promissit se daturū quod ita certū erat ac si statim daret per repromissionē id est per semen repromissum. **N**on ergo est ex lege hereditas id est benedictio de qua dicitur .1. **Pe. 3.** **I**n hoc vocati estis ut benedictionē hereditate possideatis.

Lectio septima.

Quid igitur lex propter transgressionem posita est donec veniret semen cui promiserat: ordinata per angelos in manu mediatoris. **M**ediator autem vnus non est. deus autē vnus est.

Postquā ostendit apostolus et auctoritate scripture et consuetudine humana quod lex iustificare non potuit: hic mouet duas dubitationes et soluit. **S**ecunda dubitatio incipit ibi. **L**ex ergo aduersus p^omissa dei etc. **C**irca primū tria facit. **P**rimo mouet dubitationē. **S**ecundo soluit ibi propter transgressionem etc. **T**ertio quoddam in solutio ne positum manifestat ibi. **M**ediator autē etc. **P**otest autē esse dubiū ex p^omissis: si lex iustificare non poterat: an esset omnino inutilis. et hanc dubitationem mouet dicens: **Q**uid igitur lex id est ad quid lex vtilis fuit. **E**t hanc punctuationem magis approbat augustinus ut habet in glosa quod aliam que sibi primitus melior videbatur ut distinguitur sic. **Q**uid igitur. **E**t postea dicitur lex prope

Explanatio sancti Thome

transgressionem etc. Similis dubitatio proponitur. **Ro. 3.** ubi sic dicitur: Quid igitur amplius iudeo etc. **¶** Deius de cũ dicit. Propter transgressionem. Soluit dubitationem motam ubi quattuor facit. Primo proponit legis utilitatem. Secundo legis fructum ubi. Donec veniret semē etc. Tertio legis ministros ubi. Ordinata per angelos. Quarto legis dominium ubi. In manu mediatoris. Circa primum notandum est qd lex vetus data est propter quattuor: scilicet propter peccato consecuta que enumerat beda scilicet propter maliciam infirmitatem concupiscentiam et ignorantiam. Est ergo lex primo data ad reprimendam maliciam cũ scilicet cet. prohibendo peccatum et puniendo retraherentur homines a peccato. et hoc tangit dicens. Propter transgressionem posita est lex. id est ad transgressionem cobibendam. et de hoc habetur. 1. thi. 1. Iusto lex non est posita sed in iustis. Cuius ratio potest sumi a philosopho in. 4. ethicorum. Homines enim bene dispositi ex seipsis mouentur ad bene agendum et sufficienter eis paterna moita. unde non indigent lege sed sicut **Ro. 2.** dicit. Ipsi sibi sunt lex habentes opus legis scriptum in cordibus suis. Sed homines male dispositi indigent retrahi a peccato per penas. Et ideo quantum ad istos fuit necessaria legis positio que habet coartatiuam virtutem. Secundo lex data est ad infirmitatem manifestandam. Homines enim de duobus presumebant. Primo quidem de scientia. Secundo de potentia. Et ideo deus reliquit homines absque doctrina legis: tēpore legis nature. In quo dū in errores inciderunt conuicta est eorum superbia de defectu scientie. Sed adhuc restabat presumptio de potentia. Dicebant enim non deest qui impleat sed deest qui iubeat. ut dicitur in glosa super illud **Exod. 24.** Quicquid preceperit dominus faciemus et erimus obedientes. Et ideo data est lex que cognitionem peccati faceret. Per legem enim cognitio peccati. **Ro. 3.** Que tamen auxilium gratie non dabat ad vitandum peccata: ut sic homo sub lege constitutus et vires suas experiret et infirmitatem suam recognosceret inueniens se sine gratia peccatum vitare non posse. et sic audacius quereretur gratia. Et hec etiam causa potest ex his verbis accipi ut dicat qd lex posita est propter transgressionem adimplendas: quasi illo modo loquendo quo apostolus dicit **Ro. 5.** Lex subintravit ut abundaret delictum: quod non est intelligendum casualiter sed consecutiuē. quia lege subintrante abundauit delictum et transgressionem sunt multiplicata. cũ concupiscentia nondum per gratiam sanata in id quod prohibebat magis exarsit. et factum est peccatum grauius addita preuaricatione legis scripte. Et hoc deus permittebat ut homines imperfectionem suam cognoscentes quererent mediatoris gratiam. Unde signatē dicit. Posita est quasi debito ordine collocata inter legem nature et legem gratie. Tertio data est lex ad domandam concupiscentiam populi lasciuientis: ut diuersis certimonijs fatigati neqz ad idolatriam neqz ad lasciuias declinarent. Unde dicit **1. Petri 2. 15.** Hoc est onus quod neqz nos etc. Quarto ad instruendum ignorantiam data est lex in figurā future gratie sicut illud **1. Thimothee. 10.** Umbra habet lex etc. **¶** Deinde cũ dicitur Donec veniret semē etc. id est christus de quo promiserat deus per eum benedicendas omnes gentes. **Mathei. 11.** Lex et prophetę usque ad Iohannem etc. **Gen. 12.** In semine tuo etc. Ministri autem legis ponunt cũ dicit. Ordinata id est ordinanter data per angelos id est per nuncios dei scilicet moysen et aaron. **Malach. 2.** Legem requirunt ex ore eius etc. angelus enim domini etc. **¶** Vel per angelos id est ministros angelorum. **Actuum. 6.** Accepistis legem in dispositione angelorum etc. **¶** Et est data per angelos. quia lex non debebat dari per filium qui maior est. **Hebre. 2.** Si enim qui per angelos factus est sermo etc. **¶** Dicit autē. **De**

dinata. quia ordinabiliter data est scilicet inter ipsos legis naturalis qua homines conuicti sunt qd se luuare non poterant: et tempus gratie. Nam ante qd gratiam acciperet conuincendi erant de lege. Dominus autē legis dicitur christus. Et ideo dicit in manu mediatoris id est in potestate christi. **Deut. 33.** In dextera eius ignea lex. 1. thi. 2. Mediator dei et hominum etc. Iste mediator significat est per moysen in cuius manu est lex data **Deutro. 5.** Ego sequester et mediator fui inter deum et vos etc. **¶** Deinde cũ dicit Mediator autē etc. exponit quod dixit In manu mediatoris quod potest tripliciter exponi. Uno modo qd mediator non est vnus sibi sed duos. **¶** Alio cũ iste sit mediator dei et hominis oportet qd sit deus et homo. Si enim esset purus homo vel deus tantum non esset verus mediator. Si ergo esset verus deus et nullus esset mediator sui ipsius. potest videri aliter qd preter ipsum sunt alij dii quorum est mediator. et hoc remouet dicens qd mediator iste et si non est vnus tantum non propter hoc sunt alij dii sed de vnus est. quia licet ipse alius sit in persona a deo patre: non est tamen aliud in natura. **Deut. 6.** Audi israel dominus deus etc. **Eph. 4.** vnus deus etc. Secundo modo quia potest creari qd iste esset mediator iudeorum tantum. Ideo dicit. Dico qd christus est mediator sed non vnus scilicet iudeorum sed vnus est omnium id est sufficientis ad omnes reconciliandos deo quia ipse deus est. **Ro. 3.** vnus deus qui iustificauit ex fide circuncisionem et preputium per fidem etc. **2. cor. 5.** Deus erat in christo mundum reconcilians sibi etc. Tertio modo quia non est mediator vnus populi tantum scilicet iudeorum sed etiam gentium. **Eph. 2.** Ipse est pax nostra qui fecit utraqz vnū. Et hoc ex parte gentium auferendo idolatriam. et ex parte iudeorum et obseruantiā legis. Specialiter autē mediator est filius non pater non spiritus sanctus: nihilominus tamen vnus est deus.

LECTIO OCTAUA.

¶ Et ergo aduersus promissa dei ablit. Si enim data esset lex que possit hominem viuificare vere ex lege esset iusticia. Sed conclusit scriptura omnia sub peccato: ut promissio ex fide iesu christi daretur credentibus. Prius autē qd veniret fides sub lege custodiebamur: conclusit in eam fidem que reuelanda erat. Itaqz lex pedagogus noster fuit in christo vt ex fide iustificemur. At ubi venit fides iam non sumus sub pedagogo.

Hic mouet apostolus aliam dubitationem. vtrū scilicet lex noceat gratie. Et primo mouet dubitationem dicens: Lex ergo etc. Quasi dicat Si lex posita est propter transgressionem: nunquid lex facit aduersus promissa dei scilicet vt id quod deus promissit se facturum per semen repromissum per alium faciat. Absit. Quasi dicat. Non. Nam. 8. eodez **Lex non irritum facit testamentum ad euacuandas promissiones etc. Ro. 7.** Lex sancta et mandata sancta. Secundo cũ dicit. Si enim lex data esset etc. Soluit dubitationem. Et primo ostendit qd lex non est contra promissa dei. Secundo qd est in obsequium promissorum ubi. Sed conclusit etc. Dicit ergo qd licet lex sit posita propter transgressores: non tamen contrariatur promissioni dei. quia transgressionem ipsas remouere non potest. Si enim eas remoueret tunc manifeste esset contra promissa dei. quia iusticia est per alium moysen qd deus promissit. qd esset per legem et non per fidem cũ dicit **Abacuc. 2.** Iustus uiuet ex fide uiuit. **Ro. 3.** Iusticia dei

in epistolam ad Galathas III

est per fidē iesu xpi. Et ideo dicit qd si lex esset data talis qd posset viuificare: id est tante virtutis esset qd possit vitā gratie et eternā beatitudinē conferre: tunc vere et nō apparet iusticia esset ex lege. si lex faceret qd fides facere dicitur. et sic frustra esset fides. Sed lex non iustificat. qd littera. s. legis occidit vt dicit. 2. cor. 3. Et Ro. 8. Lex enī spiritus vite in christo iesu etc. Deinde cum dicit Sed scriptura conclusit etc. Ostendit qd lex nō solū non contrariatur gratie sed est et etiā in obsequiis. Et primo ostendit qd lex obsequit pmissis dei. Secundo quōd hoc obsequium manifestatum est in iudeis ibi. Prius autez qd veniret fides etc. Tertio quōd gētilēs etiā sine lege cōsecuti sunt pmissa dei ibi. Omnes enī filij dei estis etc. Circa primū sciendū est qd lex obsequitur pmissis dei in generali qd tū ad duo. Primo qd manifestat peccata. Romanor. 3. Per legē cognitio peccati. Deinde quia manifestat infirmitatē humanā. In qd tū homo nō potest vitare peccatū nisi per gratiā que per leges non dabat. Et sicut ista duo scilicet cognitio morbi et impotentia infirmū multū inducunt ad querēdū medicū: ita cognitio peccati et proprie impotentie inducunt ad querēdū christū. Sic ergo lex obsecuta est gratie. in qd tū prebuit cognitio nē peccati et experientia proprie impotentie. Et ideo dicit Scriptura id est lex scripta pclusit id est tenuit inclusos iudeos sub peccato id est ostendit eis peccata que faciēbant Ro. 7. Concupiscentiā nesciebāt etc. Item conclusit. quia veniente lege sumptis occasio peccati Ro. 11. Conclusit deus omnia in incredulitate etc. Et hoc ideo vt homo quereret gratiā. Et ideo dicit Et pmissio id est gratia repromissa daret non solū iudeis sed omnib⁹ credituribus. quia illa gratia poterat liberare a peccatis. et hec gratia est ex fide iesu christi. Deinde cū dicit. Prius autez qd veniret etc. Ponit experimentū hui⁹ obsequij manifestatū in iudeis. Et primo ponit obsequiū iudeorū. Secundo cōcludit quoddā correlariū ibi. Itaqz lex pedagogus etc. Dicit ergo si scriptura id est lex scripta detinuit omnia sub peccato. quas vilitates habebant iudei ex lege anteqz veniret fides ex gratia. Rūdet et dicit. Nos iudei ante aduentū fidei custodiebamur sub lege: in qd tū faciebat nos vitare idolatriā et multa alia mala. Custodiebamur in qd non sicut liberi: sed quasi serui sub timore. et hoc sub lege id est sub onere legis et dominio. Ro. 7. Lex in homine dominat qd tēpore viuūt etc. Et custodiebamur cōclusi id est seruati ne deflueremus ad vitia: sed ppararemur in eā id est tā bonā fidē qd reuelāda erat Esa. 56. Iuxta est salus mea et viciat. vt iusticia mea et reuelatur. Et dicit reuelanda. quia cū fides excedat omne humanū ingeniū nō potest per ppriū sensum haberi sed ex reuelatione et dono dei Esa. 40. Reuelabit gloria dñi etc. Vel in eā fidē que reuelanda erat tēpore gratie in antiquis tēporibus multis signis latens. Ande et tempore christi velū templi scissum est Mat. 27. Consequēter cū dicit Lex pedagogus etc. Concludit quoddā correlariū. Et primo ostendit legis officiū. Secundo officij testationē ibi. At vbi venit plenitudo temporis etc. Officiū autē legis fuit officiū pedagogi. Et ideo dicit Lex pedagogus noster etc. Quamdiu enī heres non potest consēqui beneficiū hereditatis: vel prope defectū etatis seu alius cuius debite perfectionis: conseruat et custoditur ab alio quo instructore. qui quidē instructor pedagogus dicitur a pedos qd est puer et goge qd est ductio. Iudeis autē pmissa erat benedictio futuri seminis de hereditate obsequenda: sed nondū aduenerat tēp⁹ ipsius hereditatis cōsequende. Et ideo necessariū erat qd cōseruarent vsqz ad tempus futuri seminis et cōhiberent ab illicitis quod factū est p legē. Et ideo dicit Itaqz etc. Quasi dicat. Exqz

sub lege custodiebamur lex fuit noster pedagogus id est dirigens et conseruans in xpo id est in viā christi. Et hoc ideo vt ex fide christi iustificaremur. De sec. 11. Puer isrl et dilexi eū. Jer. 31. Castigasti me domine et erudit⁹ sum etc. Ro. 3. Arbitramur enī hominē iustificari per fidem etc. Et quis lex pedagogus noster esset nō tamen ad perfectā hereditatē ducebat. quia vt dicit Hebre. 7. Memis nē ad pfectū adduxit lex etc. Sed hoc officiū cessauit post qd vēit fides. Et hoc ē quod dicit At vbi vēit fides scilicet christi tam non sum⁹ sub pedagogo id est sub coactione que non ē necessaria liberis. 1. cor. 13. Cum essem paruulus etc. cum autē factus sum vir etc. 2. cor. 5. Si qua ergo in christo noua creatura vetera transierunt etc.

Lectio nona

Omnēs enī filij dei sunt per fidē que est in christo iesu. Quicumqz enī in christo baptizati estis: christū induistis. Non est iudeus: neqz grecus: nō est seruus neqz liber: non est masculus. neqz femina. Omnes enī vos vnū estis in christo iesu. Si autez vos christi ergo semē abrae estis fm pmissionē heredes.

Hic ostendit apostolus qd ad fructum gratie gentiles si ne obsequio legis peruenerunt: ad quē tamē iudei per ducti sunt per legis custodiā et obsequiū. Et circa hoc facit tria. Primo pponit intentū. Secundo manifestat ppositū ibi. Quicumqz enī in christo etc. Tertio ex hoc argumentat ibi. Si autē vos xpi etc. Dicit ergo vere nō sumus sub lege id est sub pedagogo et coactione: quia sum⁹ filij dei. Similit⁹ et vos sub lege neqz sub pedagogo estis quia scilicet ad gratiā peruenistis. Ideo omnes estis filij dei per fidem non per legē Ro. 8. Nō enī accepistis spiritū seruitutis scilicet timoris qui dabatur in lege veteri: sed accepistis spiritū filiorū scilicet charitatis et amoris qui datur in noua lege per fidē Joh. 1. Dedit eis potestatem filios dei fieri etc. Si ergo filij dei estis per fidem quare vultis esse serui per legis obseruantias? Itaqz sola fides homines facit filios dei adoptiuos. Nullus siquidē est filius adoptiuus: nisi vniatur et adbeat filio naturali Romanor. 8. Quos presciuit conformes fieri ymaginis filij eius etc. Fides enī facit nos in xpo iesu filios Ephe. 3. Habitare xpm per fidē in cordibus vestris. Et hoc in christo iesu id est filij dei estis per iesum christū. Consequēter cū dicit. Quicumqz enī in christo etc. Manifestat ppositū. Et circa hoc tria facit. Primo pponit ppositū manifestationē. Secundo manifestationis expositionē ibi. Non est iudeus etc. Tertio assignat manifestationis rationē ibi. Omnes enī vnū sumus etc. Manifestat autē circa primū quōd sum⁹ in xpo iesu filij dei. Et hoc est qd dicit. Quicumqz enī in christo iesu etc. Quōd potest quadrupliciter exponi. Uno modo vt dicat. Quicumqz in christo iesu baptizati estis id est institutione xpi ad baptismū instructi estis. Marc. ultimo. Eritis in mundum vniuersum predicare euangeliū omni creature etc. Qui crediderit et baptizatus fuerit etc. Alio modo Quicumqz in christo iesu baptizati estis scilicet per similitudinē et per figuratiōnē mortis xpi. Ro. 6. Quicumqz baptizati sumus in christo iesu in morte ipsius baptizati sumus. Vel in christo iesu. id est in fide iesu christi. Itaqz baptismus nō fit nisi in fide sine qua effectū baptismi nullum consequimur. Marc. 16. Qui crediderit et baptizatus fuerit saluus erit etc. Vel in xpo iesu. i. in virtute et opatiōe eius. Joh. 1. Super quē videtis spm descendentē hic ē qd

Explanatio sancti Thome

baptizat. **Quia** in istis quattuor modis baptizati estis christi induistis. **Ubi** sciendum est quod qui induit aliquid veste pregitur ac contegitur ea. et apparet sub colore vestis colore proprio occultato. Eodem modo et qui induit christum pregitur et contegitur a christo iesu contra impugnatores et estus et in eo nihil aliud apparet nisi quod christi sunt. **Ro. 13.** Induite dominum iesum christum. Et sicut lignum accensum induitur igne et participat eius virtute: ita et qui christi virtutes accipit induit christum. **Luc. vi.** Sedete in ciuitate donec induamini virtute etc. **Quod** in illis locis habet qui interius christi virtute informantur. **Ephe. 4.** Induite nouum hominem qui secundum finem etc. **Et nota** quod christum aliqui induunt exterius per bonam conuersationem: et interius per spiritus renouationem et secundum finem utrumque per sanctitatis configurationem ut tangit in glosa. **Expositione** autem in manifestationis ponit cum dicit. **Non est iudeus** etc. **Quasi** dicat versus dixi quod quicunque in christo iesu etc. quia nihil potest esse in hominibus quod faciat exceptionem a sacramento fidei christi et baptismi. **Et** ponit tres differentias hominum ostendens quod per eas nullus excipitur a fide christi. **Prima differentia** est quantum ad ritum cum dicit. **Non est iudeus neque grecus**. **Quasi** dicat. **Ex quo** in christo iesu baptizatus est. non est differentia quod propter hoc sit indignior in fide ex quocumque ritu ad eam venerit sine ex ritu iudaico sine greco. **Ro. 3.** An iudeorum deus tibi? **Honore** et gentium? **Immo** et gentium. quoniam quidem vnus deus qui iustificauit ex fide circumcissionem et preputium per fidem. **Et Romanorum. 10.** Non est distinctio iudei et greci etc. **Sed contra** quod dicitur **Romanorum. 3.** **Quid** ergo amplius est iudeo. **Dulcius** quidem per omnem modum. **Respondeo** dicendum est quod in deo et greci possunt considerari dupliciter. **Uno modo** secundum statum in quo erant ante fidem et sic amplius sunt iudeo propter beneficium legis. **Alio modo** quantum ad statum gratie et sic non est amplius iudeo. et de hoc intelligitur hic. **Secunda differentia** est quantum ad statum et conditionem cum dicit. **Non est seruus neque liber**. id est neque seruus neque libertas: neque nobilitas: neque ignobilitas differentiam facit ad recipiendum effectum baptismi. **Job. 13.** **Paruum** et magnus ibi sunt et seruus liber a domino suo. **Ro. 2.** **Non** est personarum acceptio apud deum. **Tertia differentia** est quantum ad naturam cum dicit. **Non est masculus neque femina**. quia sexus nullam differentiam facit quantum ad participandum baptismi effectum. **Gal. 3.** **Non** est masculus aut femina etc. **Expositionis** vero rationem ponit cum dicit. **Omnes enim vos vnus estis in christo iesu**. **Quasi** dicat. **Uere** nihil horum est per quod differentia fiat in christo. quia vos omnes scilicet fideles vnus estis in christo iesu. qui in baptismo omnes estis effecti membra christi et vnus corpus. et si inter vos sitis diuersi. **Ro. 12.** **Omnes vnus corpus sumus in christo** etc. **Ephe. 4.** **Vnus** corpus vnus spiritus etc. **Ubi** autem est vnitas differentia non habet locum. **Pro** hac vnitate orat christus **Johan. 17.** **Volo** pater vt sint vnus etc. **Consequenter** cum dicit. **Hi autem vos estis** etc. **Arguit** ad principale propositum hoc modo. **Dixi** quod abrae dicte sunt promissiones et semini eius sed vos estis abrae. ergo ad vos pertinet promissio abrae de hereditate consequenda. **Ad** idem sic probat. **Vos** estis filij dei adoptiui. quia estis vniti per fidem christo qui est filius dei naturalis. **Sed** christus est filius abrae in vno semine tuo qui est christus. **Argo** si vos estis christi id est in christo estis semen abrae. id est filij: cum christus filius eius sit. **Et** si filij estis et heredes. id est ad vos pertinet hereditas secundum promissionem abrae factam. **Romanorum nono.** **Non** qui filij sunt carnis hij sunt filij sed qui sunt filij promissionis hij estimantur in semine dei.

Capitulum quartum

Uico autem quanto tempore heres paruum est nihil differt a seruo: cum sit dominus omnium: sed sub tutoribus et actoribus est vsque ad presinitum tempus a patre. **Itaque** et nos cum essemus paruuli sub elementis mundi eramus seruientes. **Postquam** ostendit apostolus legis defectum: hic consequenter ostendit gratie dignitatem. **Et primo** per exemplum humanum. **Secundo** per exemplum creature ibi. **Picit** et mihi qui sub lege vultus esse etc. **Circa** primum vno facit. **Primo** ostendit dignitatem gratie primitiue status veteris legis per similitudinem a lege humana sumptam. **Secundo** ostendit quod ipsi facti sunt principes huius dignitatis per fidem ibi. **Quasi** autem estis filij dei etc. **Tertio** arguit ipso eo quod hanc dignitatem continebant ibi. **Sed tunc** quidem ignorantes deum etc. **Circa** primum duo facit. **Primo** ponit similitudinem. **Secundo** adaptat eam ad propositum ibi. **Ita** et nos cum essemus etc. **Notandum** est autem quod in proposita similitudine quatuor tangit apostolus. **Primo** quidem dignitatem. quod non est seruus sed heres. **Unde** dicit. **Quanto** tempore heres etc. **Quod** apud patrem refert ad populum iudeorum qui fuit heres promissionis abrae. **ps.** **Elegit** nos in hereditatem sibi. **Et** ad christum qui est heres omnium **Hebr. 1.** **Quem** constituit heredem vniuersorum. **Secundo** eius paritatem. **Unde** dicit. **Paruum** est. quia et iudei paruuli erant secundum statum legis **Amos. 7.** **Quis** suscitabit iacob: quod paruulus est: **Similis** et christus paruulus factus est per incarnationem. **Et** **Paruulus** natus est nobis etc. **Sed nota** quod apud alios assumulatur paruulo statum legis sicut b. **Alio** quando statum presentis vite. **1. cor. 13.** **Quando** eratis paruulus etc. **Quis** ratio est. quia status veteris legis est sicut paruulus propter imperfectionem cognitionis in christo ad statum gratie et veritatis que per christum facta est. **Sic** et statum presentis vite: in qua videmus per speculum in enigmate est sicut paruulus comparat statum future vite: in qua est perfectio dei cognitio. quia videtur sicuti est. **Tertio** eius subiectionem cum dicit. **Nihil** differt a seruo cum sit dominus omnium. sed sub tutoribus etc. **propter** enim serui est quod sit subiectus alicui domino. **Puer** autem quantum diu paruulus est: quia non habet cognitionem perfectam et vsus libere voluntatis propter defectum etatis committitur custodie aliorum qui et bona sua defendunt. et hij dicunt tutores et negocia agunt: et hij actores nominantur. **Et** ideo licet sit dominus omnium seruus suus. tamen in quantum subijcit alijs nihil differt a seruo **Et** **4. 4.** **Et** nunc seruus meus iacob etc. **Sed** notandum est quod in populo iudaico alii qui erant simpliciter serui. illi scilicet qui propter timorem pene et cupiditatem temporalium legem promittebat legem seruabant. **Alii** vero erant: qui non erant serui simpliciter: sed quasi serui existebant: erant vere filij et heredes. qui licet attenderent exterius ad temporalia et vitaarent penas: nihilominus tamen in eis fine non ponebant sed accipiebant ea ut figuram spiritualium bonorum. **Unde** licet viderent nihil exterius differre a seruis: in quantum certis monias et alia legis mandata seruabant. tamen erat vnus: quod non ea intentione eis videbantur: vt serui. quod illis videbantur amore spiritualium bonorum que figurabantur. **Serui** vero timore pene et cupiditate terrene comoditatis. **ipsi** erant etiam quasi serui: quod licet sit dominus omnium filius dei. **Dixit** dominus domino meo etc. tamen nihil videbat differre a seruo in exterioribus in quantum homo **Job. 2.** **Exin** autem semetipsum formam serui accipiens et habitum iuuenis vt homo. **Sub** tutoribus autem et actoribus erat: quia sub lege factus erat vt dicit **1. cor. 2.** **Erant** subditus illis hominibus subditus. vt dicit **Luc. 2.** **Erant** subditus illis

in epistolam ad Galathas III

Quarto ponit tēporis cōgruitatē cum dicit: *Et qz ad p̄nitum tempus a patre: qz sicut heres fm̄ determinati onē patris p̄nitio tēporis sub tutoribus ē: ita et lex dēterminatū tempus habuit a deo q̄d diu deberet durare et q̄d diu heres scz populus iudeozū esset sub ea. Similiter et p̄nitum tempus fuit a p̄re quo x̄ps non erat factus? mi racula et ostensurus dominiū p̄ntis diuine Jo. 2. *Hōdū venit hora mea.* Hanc similitudinē adaptat cum dicit cōsequēter. *Ita et nos etc.* Et primo adaptat eā quantū ad iudeos. Secundo quantū ad x̄pm̄ ibi. *Et vbi venit plenitudo tēporis.* Dicit ergo. *Dico qz quanto tēporis heres paruulus ē etc.* Et ita nos iudei cum essemus paruuli in statu legis veteris: sub elementis mundi eramus seruientes. i. sub lege que tēporalia promittebat. *Esa. 1. Si uolueritis et audieritis me bona terre comedetis. Et cominabatur penas tēporales.* *Et lex uetus dicitur elementū quia sicut pueris qui sunt instruendi ad sciam p̄mo pponunt elemēta illius sciētie per que manu dūtur ad illam sciam.* Ita lex uetus p̄posita est iudeis per quā manu ducerent ad fidem et iusticiā. *Supra. 3. Lex pe dagogus noster fuit in x̄po.* *Et sub elementis. i. corporalibus rerum ritibus quos seruabant. sicut lunares dies neomenias et sabbatū.* *Hec tamē instandū ē qz ppter hoc non differret a paganis qui elemētis seruēbant huius mundi cum eis nō seruērent iudei seu cultum impēderent: sed sub eis deo seruēbant et eum colebant. gentiles uero elementis seruientes eis diuinū cultum impēdebant. Ro. 2. Seruierunt creature potius qz creatori. etc.* Fuit autē necessarium qz iudei sub elementis huius mundi deseruērent deo qz iste ordo est congruus nature humane ut a sensibilibz ad intellectualia perducātur.*

Lectio secunda.

AUbi venit plenitudo tēporis: misit deus filiū suū sc̄m̄ ex muliere factum sub lege: ut eos qui sub lege erāt redimeret: ut adoptionē filiorum reciperemus.

Hic adaptat apls similitudinē p̄positā ad x̄pm̄. Et p̄mo ponit adaptatio. Secūdo finis rei in qua similitudo adaptatur. ibi. Et eos qui sub lege erant etc. Sciendū ē autē qz supra in similitudine p̄posita quatuor ostendit p̄ordines sicut dictū est. *Hic autem illa quatuor adaptans ad christum incipit ab ultimo. s. a determinatione tēporis cuius ratio est quia idem tēpus fuit in quo christus fuit humiliatus et in quo fideles fuerunt exaltati. Et id dicit. Et vbi venit plenitudo tēporis id est post q̄ tēpus qd fuerat p̄nitū a deo patre de mittendo filio suo erat completū. et hoc modo accipitur. Luc. 2. Impleti sunt dies etc.* Dicitur autem plenum tempus illud ppter plenitudinem gratiarū que in eo dantur. *Fm̄ illud. ps. Flumen dei repletur ē aquis. etc.* Item ppter impletionē figurarū veteris legis. *Mat. 5. Non ueni sol uere legē etc.* Item ppter impletionē p̄missōzū. *Dan. 9. Confirmabit autē pactū multis hebdomadis vna.* Hoc autē qd dicit. *Et vbi venit plenitudo tēporis. etc.* similiter et in alijs scripture locis ubi tempus circa christum impleri dicitur. non est referendum ad fatalem necessitatem sed ad diuinā ordinationē de qua dicitur in ps. *Ordinatione tua p̄fuerunt dies. etc.* Assignat autem duplex ratio quare illud tempus p̄ordinatum est ad aduentum christi. Una sumitur ex magnitudine. *Quia enim magnus ē qui uentur? erat oportebat et multis indicijs*

et multis p̄parationibus hoies ad aduentū ei⁹ dispōsi. *Heb. p̄mo. Multifarie multisqz modis etc.* *Alia ex conditione uenientis. Quia em̄ medic⁹ erat uenturus oportebat qz ante aduentum suū conuincerent hoies de morbo. et quantū ad defectū sc̄ie in lege nature: et quantū ad defectum uirtutis in lege scripta. Et ideo oportuit utriusqz tempus. scz et legē nature et legem scripture aduentū x̄pi precedere. Secundo adaptat quantū ad hereditariā dignitatē cū dicit. *Misit de⁹ filiū suū scz propriū et naturalē. Et si filius ergo et heres. Dicit autem filiū suū id ē propriū naturalem et uigenitū non adoptiuū. Job. 3. Sic deus dilexit mundū ut. etc.* *Misit in q̄ eū nō a se separatū. qz missus ē per hoc qz assumpsit humanā naturā. et tamē erat in sinu p̄ris. Jo. 1. Unigenit⁹ q̄ ē in sinu patris eternalē. Jo. 3. Nemo ascendit in celum nisi qui descendit de celo filius hominis qui ē in celo. Qui licet descendit per assumptionem carnis. tamē ē in celo. Item misit eum nō ut eēt ubi prius non erat. quia licet in propria uenit per presentiam carnis in mūdo tñ erat per p̄sentia deitatis: ut dicitur Jo. 1. Similiter non misit eū quasi ministrū. quia sua missio fuit assumptio carnis nō depositio maiestatis. Misit ergo de⁹ filiū suū ad sanandū in q̄ deuationē cōcupiscibilis et ad illuminandū ignorantia rōnalis. ps. Misit uerbū suū etc. Misit etiaz ad liberandā a p̄tate demonis cōtra infirmitatē irascibilis. Esa. 49. Mittet eis saluatorez qui liberet eos. Itē ad remediū ab obligatione eterne mortis. Dec. 13. De manu mortis liberabo eos: de morte redimā eos. Item ad saluandū ab eoz peccatis. Jo. 3. Nō misit deus filiū suū in mundum ut iudicet mundū: sed ut saluet mundus p̄ ipsū etc.* Tertio adaptat similitudinē quantum ad paritatem cum dicit. *Factum ex muliere. Esa. 9. Paruulus natus est nobis etc.* *Phillip. 2. Et inuitit semet ipsū etc.* Paruum se fecit non dimittendo magnitudinem: sed assumendo paruitatem. In hoc autē qz dicit. *Factum ex muliere:* cauendi sunt duo errores. s. foris qd dicit x̄pm̄ purū hoīem esse et ex uirgine principii essendi sūp̄fisse: et ideo ita dicit ip̄m factū ex muliere quasi totaliter inuitū ex ea sūp̄fisse. Sed hoc est falsum: qz ē p̄tra illud qd dicitur *Roma. p̄mo. Qui factus est ei ex semine dauid fm̄ carnē non dicit fm̄ personam que ē ab eterno. s. ipsa p̄positas filij dei. Unde sicut cum scutum sit albus de nouo non oportet dicere qz ip̄a substantia scuti de nouo fiat: sed qz ei de nouo albedo accesserit: ita ex hoc qz filius dei de nouo carnem assumpsit non oportet dici qz persona christi de nouo sit facta: sed qz natura humana ei de nouo aduenit sicut corpori cum absqz sui mutatione quedam accidunt. Aliqua enim adueniunt alicui et immutant ipsū sicut forme et qualitates absolute. Que dam uero absqz mutatione adueniunt et huiusmodi ē assumptio carnis fm̄ qz dicit relationem. Unde per hoc persona uerbi in nullo mutatur. Et inde est qz in diuinis utimur his que relationem significant etiam ex tempore. Unde dicimus. *Domine refugium factus es nobis: et qz deus factus est homo.* Non autē utimur formis absolutis. ut deus factus est bonus sapiens et huiusmodi. Item uitandus est error *Hebeonis* qui dicit christus ex ioseph semine esse natum motus ad hoc ponendum: per hoc quod dicitur ex muliere. *Nam fm̄ eum mulier corruptionem importat tantum. Sed hoc est falsum. quia hoc nomen mulier in sacra scriptura designat etiam sexum naturalem. fm̄ illud *Sen. 3. Mulier quam dedisti mihi etc.* uocat enim eam mulierem que tamen adhuc erat uirgo. Per hoc etiaz quod dicitur ex muliere fact⁹ destruuntur duo errores scz *valentini* dicentis christus non sumpsisse corpus de uirgine sed attulisse illud de eo***

in epistolam ad Galathas III

Ponit fructum huius beneficii. Et primo quantum ad remotionem omnis mali: a quo liberamur per adoptionem spiritus sancti et hec est liberatio a seruitute. Et quantum ad hoc dicit. Itaque scilicet quia spiritus clamat in nobis pater. iam a tempore gratie non est aliquis nostrorum qui in christum credimus seruus in timore scilicet seruus. **Job. 15.** Nam non dicam vos seruos sed amicos. **1c. Ro. 8.** Non accepistis spiritum seruitutis. **1c. Sed est filius. Ro. 8.** Ipse spiritus testimonium reddit spiritui nostro quod sumus filii dei. Licet enim conditione serui sumus quod dicitur **Luc. 17.** Cum feceritis omnia que precepta sunt vobis dicitur serui inutilis sumus: tamen non sumus serui mali nolite timere scilicet seruantes: quia tali seruo debetur toritura et compedes: sed sumus serui boni et fideles et amore seruantes: et ideo libertatem per filium consequimur. **Job. 8.** Si filius vos liberauerit: tunc liberi eritis. **Secundo** ponit fructum quantum ad consecutionem omnium boni et quantum ad hoc dicit. Quod si filius et heres per deum. **Ro. 8.** Si filii et heredes: heredes quod dem dei. **1c.** Hec autem hereditas est plenitudo omnium boni: cum nihil aliud sit quam ipse deus secundum illud **ps.** Dominus pars hereditatis mee. **1c. Gen. 15.** dixit ad abraham. Ego merces tua magna nimis. **1c.** Dicit autem. Per deum: quia sicut iudei hereditatem adepti sunt per dei re promissionem et iustitiam: ita et gentiles per deum. id est per dei misericordiam. **Roma. 15.** Gentes autem supra misericordiam honorare deum. **1c.** Vel per deum. id est per dei operationem. **1c. 26.** Omnia opera nostra operatus es in nobis domine.

Lectio quarta.

Ed tunc quidem ignorantes deum his qui natura non sunt dii seruebatis. Hunc autem cum cognoueritis deum: imo cogniti sitis a deo: quoniam conuertimini iterum ad infirma et egena elementa quibus denuo seruire vultis: Dies obseruatis et menses et tempora et annos. Timeo ne forte sine causa laborauerim in vobis. Estote sicut ego: quia et ego sicut vos.

Posita dignitate beneficii gratie et ostensa per exemplum humanum: hic apostolus arguit galathas qui hanc gratiam continebant vixit ingrati tanto beneficio. Et primo arguit eos de ingratitude. Secundo excusat se quod hoc non facit ex odio et inuice. **1c.** Fratres obsecro vos non me lesistis. **1c.** Circa primum tria facit. Primo commemorat statum pristinum. Secundo extollit et commendat beneficium susceptum ibi. Hunc autem cognoueritis. **1c.** Tertio exaggerat peccatum commissum ibi. Quomodo conuertimini. **1c.** Dicit ergo. Sed tunc. Quasi dicat. Hunc estis filii et heredes per deum: sed tunc quidem cum gentes essetis. **1c. Ephe. 5.** Gratias aliquando tenebimus. **1c.** Ignorantes deum per infidelitatem seruebatis cultu latrie his qui natura non sunt dii sed opinione hominum. **1c. 1. Cor. 12.** Cum gentes essetis ad simulachra muta pro ut dicebamus mini euntes. **1c. Roma. 1.** Seruierunt creature potius quam creatori. **1c.** Hoc autem quod dicit. Qui natura non sunt dii est ad confutationem arrianorum dicentium christum dei filium non esse deum per naturam. Quod si verum esset: non esset ei exhibendus cultus latrie. et quicumque exhiberet ei esset idolatra. Sed potest obijci quia nos adoramus carnem et humanitatem christi. Ergo sumus idolatre. **1c.** Respondendum est quod licet adoremus carnem seu humanitatem christi adoramus tamen eam ut unitam persone diuini verbi quod

quidem verbum est suppositum diuino. Unde cum adoratio debeat supposito diuine nature: quicquid in christo adoratur absque errore fit. **1c.** Consequenter est dicit. Ita et autem cum cognoueritis. **1c.** Commemoratur acceptum beneficium. Quasi dicat. Si ignorantes eratis et peccabatis tollerari poterat: nam ceteris paribus grauius est peccatum in christiano quam in gentili. Sed nunc cum cognoueritis deum id est sitis conducti ad dei cognitionem. et grauius peccatis quam olim seruido et ponendo spem in his in quibus non debetis. **1c. 31.** Omnes cognoscent me. **1c.** Sed hoc quod dicit: imo cogniti estis a deo: videtur contrarietatem habere cum deus ab eterno oia cognouerit. **1c. 23.** Domino enim deo antequam crearentur omnia sunt agnita. **1c.** Sed dicitur hoc casuiter esse dicitur ut sit sensus: imo cogniti estis a deo. id est deus fecit quod vos cognosceretis eum. Sic enim deus dicitur cognoscere in quantum est causa cognitionis nostre. Et ideo quia supra dixit. Qui cognoueritis deum que fuit vera locutio statim corrigat eam per figuratam: quia non possumus deum cognoscere ex nobis nisi per ipsum. **1c. 1.** Deum nemo vidit vnquam sed vnigenitus qui est in sinu patris. **1c.** Consequenter exaggerat peccatum commissum dicens. Quomodo conuertimini. **1c.** Et primo exaggerat eorum peccatum. Secundo ostendit imminens periculum. ibi. Timeo ne forte. **1c.** Tertio reducit eos ad salutis statum ibi. Estote sicut ego. **1c.** Circa primum duo facit. Primo proponit peccatum commissum. Secundo de peccato commissum eos conuincit ibi. Dies obseruatis. **1c.** Sciendum est autem quod hec littera dupliciter legitur. Vno modo quia isti galathe a fide conuertebantur ad idolatriam: et ideo dicit. Quomodo conuertimini a fide iterum. **1c.** denuo. **1c.** Pet. 2. Veli erat eis vitam veritatis non cognoscere quod post. **1c.** Conuersi sunt retrorsus. **1c.** Ad elementa scilicet mundi quod sunt firma per se subsistere non valentia: quia in nihilum deciderent nisi ea manus cuncta regentis teneret: sicut illud **Heb. 1.** Portans omnia verbis virtus sue. **1c.** Et egena qui egere deo et seipsis ad inimicem ad complementum vniuersi. quibus scilicet elementis denuo. **1c.** iterum seruire vultis seruitute scilicet latrie. Probatio huius manifeste apparet quia obseruatis dies scilicet fastos et infastos et menses et tempora et annos. **1c.** constellationes et cursum corporum celestium: que omnia ortum habent ab idolatria. Contra quod dicit **1c. 10.** A signis celi nolite metuere que gentes. **1c.** Et quod obseruationes hominum male sint et contra cultum christiane religionis patet: quia distinctio dierum mensium annorum et temporum attenditur secundum cursum solis et lune. **1c.** Ita tales temporum distinctiones obseruantes venerant corpora celestia et disponunt actus suos secundum iudicium astrorum. que nullam directam impressionem habent in voluntate hominis: et in his que dependet a libero arbitrio. **1c.** Et ex hoc imminet graue periculum. Unde dicit. Timeo ne forte sine causa id est inutiliter laborauerim in vobis. **1c.** Ideo cauendum est fidelibus talia obseruare: sed nulla debet esse eis suspitio harum rerum: quia prospere potest eedere quicquid sub dei deuotione simpliciter agitur. **1c.** Nunquid licet in aliquo cursum stellarum seruire? **1c.** Dicendum est quod corpora celestia quorundam quidem effectuum causa sunt scilicet corporalium et in istis licet ipsorum cursum attendere: quorundam autem non sunt causa. scilicet eorum que dependent a libero arbitrio seu a fortuna vel infortunio: et in istis seruire cursum astrorum pertinet ad idolatriam. Sed licet hec lectura sustineri possit: non tamen est secundum intentionem apostoli. **1c.** Quia enim ipse in tota preecedenti serie huius epistole et in sequenti arguit galathas de hoc quod a fide transferunt se ad obseruanti legum: id magis ad positum exponit de hoc quod ad legales obseruantias peruenit

Explanatio sancti Thome

Unde dicit. Cum cognoueritis deum per fides, quomodo conuertimini a fide ad elementa: id est ad litteralem legis obseruantiam que dicitur elementa, quia fuit prima institutio diuini cultus. Elementa dico infirma: quia non perficit iustificando. **Hebr. 7.** Reminem ad perfectum adduxit lex. **Agna** quia non confert virtutes et gratiam adiuuando per se. Sed quid est quod dicit conuertimini. Et videtur hoc inconuenienter dictum. **Sic** militer et hoc quod dicit denuo. Nam isti nec iudei fuerant nec alii legalia seruauerant. Ad quod dicendum est quod cultum iudeorum medius est inter cultum christianorum et gentilitium. Nam gentiles colebant elementa ipsa tanquam viua quedam. Iudei vero elementis quidem non seruiebant sed deo sub ipsis elementis in quantum obseruationibus corporalium elementorum deo cultum exhibebant. supra eodem. Sub elementis huius mundi eramus seruientes. **Christiani** vero seruiunt deo sub christo. id est in fide christi. Quando autem aliquis peruenit ad terminum transacto medio si iterum redire velit ad medium: idem videtur ac si velit redire ad principium. Et ideo apostolus quia isti iam peruenierant ad terminum scilicet ad fides christi: et non redierunt ad medium scilicet ad cultum iudeorum. inde est quod propter quandam conformitatem medij ad principium dicit eos conuerti ad elementa et denuo eis seruire. Et quod ita fit: probat cum dicit. Dies obseruatis iudaico ritu scilicet sabbata: et decimum primi mensis et huiusmodi que dicuntur in glo. **Ventes.** id est neomenias vel primu et septimum mensis. ut habet **Leuit. 23.** Tempora scilicet egressio nis de egypto. et quod hierosolymam tribus vicibus ueniebat per singulos annos. **Item** annos iubilei et septimum annus remissionis. Et ex hoc sequitur periculum. quia ex hoc nihil prodest fides christi. Unde dicit. Timeo ne forte sine causa. i. inutiliter in uobis laborauerim. **infra. 5.** Si circuncidimini christus uobis nihil proderit. **Consequenter** cum dicit. **Estote** sicut ego. et. reducit eos ad statum salutis. Quasi dicat. Ita timeo ne forte sine causa laborauerim in uobis. sed ne ita sit estote sicut ego. Hoc in glo. tripliciter legitur. Primo modo sic. **Estote** sicut ego. scilicet lege deserentes sicut ego dimisi. **Secundo** modo sic. **Estote** sicut ego errore. scilicet pristinum corrigentes sicut ego errorem meum correxi. Et hoc potestis quia ego supple sui sicut vos et tamen de errore meo correctus sum. **Tercio** modo sic. **Estote** sicut ego. scilicet sine lege uiuentes: quia ego supple qui legem habui et in lege natus sum. modo sum sicut vos supple fuistis scilicet sine lege.

Lectio quarta.

Fratres obsecro uos: nihil me lesistis. Scitis autem quod per infirmitatem carnis euangelizauit uobis in carne et temptatione uisam in carne mea non spreuistis neque respuestis: sed sicut angelus dei accepistis me sicut christum iesum. **Ubi** ergo beatitudo uisae: **Testimonium** enim perhibeo uobis quia si fieri posset oculos uestros eruissetis et dedissetis mihi. **Ergo** inimicus uobis factus sum uerum dicentes uobis: **Emulant** uos non bene: sed excludere uos uolunt: ut illos emulemini. **Bonum** autem emulamini in bono semper: et non tamen cum patris sum apud uos. **Postquam** reprehendit apostolus galathas: hic ostendit se hoc non ex odio fecisse. Et primo ostendit se non habere ueram cau-

sam odij ad eos uillam. **Secundo** quod nec habet carum estimatum. **ibi.** **Ergo** inimicus factus sum uobis. et. **Tercio** as signat causam premissae reprehensionis **ibi.** **Filioli** mei et. **Circa** primu duo facit. **Primo** ostendit quod non habet carum odij ad eos. **Secundo** quod magis habet carum amoris. **ibi.** **Scitis** autem quod per infirmitatem et. **Circa** primu notandum est quod consuetudo est boni pastoris in correctione subditorum asperis dulcia miscere: ne scilicet ex nimia seueritate frangant. **Luca. 10.** legitur de samaritano quod in curatio ne sauciati infudit uinum et oleum. **Scilicet** de malis pastoribus **Eccl. 34.** **Ubi** aueritate imperabatis eis. Et ideo apostolus sicut bonus plarus ostendit quod non ex odio increpat eos blande loquendo eis christum ad tria. **Primo** quantum ad charitatis nomen. Unde dicit **fratres. ps.** **Ecc.** quod bonum et quod locundum habitare fratres in uinum. **Secundo** quantum ad modestie uerbu. Unde dicit. **Obsecro** uos **Prover. 18.** **Ubi** obsecrationibus loquitur pauper. **Tercio** quantum ad excusationem. Unde dicit. **Nihil** me lesistis. **Et** ego non sum talis quod habeam odio illos qui me non offendunt. **Secundo** ostendit se ad eos habere carum amoris cum dicit. **Scitis** autem quod per infirmitatem et. **Ubi** tria ponit ex quibus homines se diligere consueuerunt. **Primu** est mutuam societatis auxiliu: et ex hoc etiam amor in hominibus confirmatur. **fm** illud **Luca. 22.** **Uos** estis qui permansistis mecum et. **Et** quantum ad hoc dicit. **Scitis** autem et. **Ubi** primo commemorat tribulationem quam passus est apud eos. **Secundo** ostendit quomodo ei assiterunt **ibi.** **Et** temptationem nostram. et. **Dicit** ergo quantum ad primu. **Dico** quod nihil me lesistis imo seruiuistis mihi. **Scitis** enim. i. recordari poteritis quod euangelizauit uobis in carnis infirmitate. i. transacto tempore per infirmitatem carnis. i. cum infirmitate et afflictione carnis mee uel cum multis tribulationibus quas patiebar a iudeis qui sunt de carne mea me persequentes. **pmo** **1 Cor. 2.** **Ubi** timore et tremore multo fui apud uos. **2. Cor. 12.** **Virtus** in infirmitate pficit. **Et** hec licet infirmitas fuerit causa spernendi me et temptationis uestree. **fm** illud **1 Cor. 13.** **Percute** pastorem et dispergent oues. et. **Uos** tamen temptationem uestram que erat in carne mea. i. tribulationem meam que erat uobis causa temptationis non spreuistis. **Eccl. 11.** **Non** spernas hominem in uisu suo. **Quia** ut dicit dominus. **Luca. 10.** **Qui** uos spernit me spernit. et. **Neque** respuestis doctrinam meam et me quoniam uelletis esse socij tribulationum. **Eccl. 33.** **Se** qui spernis: nonne et ipse sperneris. et. **Secundu** autem quod confirmat inter homines dilectionem est mutuus amor et mutua dilectio ad inuicem. **fm** illud **Prover. 8.** **Ego** diligentes me diligo. et. **Et** quantum ad hoc dicit. **Sed** sicut angelum dei accepistis me. id est ita honorifice sicut nunciu uerba dei nunciantem. **1. Thes. 2.** **Cum** accepissetis a nobis uerbum auditus dei. et. **Et** inde est quod predicatorum dicitur angeli. **Malach. 2.** **Neque** requirent ex ore eius et. **Et** non solum sicut angelum recepistis sed sicut iesum christum. i. ac si christus ipse uenisset. **Qui** profecto in ipso ad eos uenerat et in eo loquebatur. **fm** illud. **2. Cor. 12.** **An** experimentu queritis ei? qui in me loquitur christus **Mat. 10.** **Qui** uos recipit me recipit et. **Deinde** increpat eos quod sic deteriorati erant. **Unde** dicit. **Ubi** ergo beatitudo uestra? **Quasi** dicat. **Nonne** ex hoc homines beatificabant uos quod me honorastis et per dilectionem meam recepistis. **Job. 4.** **Ubi** est timor tuus et fortitudo tua patientia tua et perfectio uiarum tuarum? **Terciu** quod amorem confirmat est mutua beneficentia. **Et** quantum ad hoc dicit. **Testimoniu** perhibeo quod si fieri possit id est iuste fieri potuisset. **Illud** enim fieri potest quod iuste fit uel ad utilitatem ecclesie fuisset. **Deos** eruissetis et dedissetis mihi. **Quasi** dicat. **Ita** me diligebatis quod non solum mihi uerba exteriora sed etiam oculos uestros dedissetis mihi.

in epistolam ad Galathas III

Consequenter cum dicit. Ergo inimicus factus sum vobis. *tc.* Ponit causam estimati odij. et primo vnam ex parte apostoli. Secundo aliam ex parte pseudo. *ibi.* Emulantur vos. *tc.* Dicit ergo. Ex quo mihi tot bona fecistis: est ne credendum qd factus sim inimicus vobis *terrum* dicens vobis. Verbum autem hoc quod dicit dupliciter potest intelligi. Uno scz modo qd ipse habeat eos odio. Et isto modo legitur sic tunc. Factus sum inimicus id est habeo vos odio. Et sic hoc quod sequitur Veru dicens vobis potest estimari vt signus odij quod tamen est signum dilectionis. scz dicere verum: suo tamen loco et tempore. Alio modo potest intelligi inimicus passive. scz qd ipse habeat odio ab eis. Et tunc sic legit. Ego factus sum inimicus vobis. *i.* habetis me odio et hoc ideo quia dico vobis verum: vt sic dicens Veru vobis ponat vt sit causa odij. Nam homines veritatem dicentes a malis odio habentur. Veritas enim odium parit. *Amos. 5.* Odio habuerunt in porta corripientem *tc.* Sed contra est quod dicit *Prouer. 28.* Qui corripit hominem gratiam postea inueniet apud eum magis qm per lingue blandimenta decipit. Sed dicendum est qd solutio hec potest haberi ex hoc qd dicit *Prouer. 9.* Noli arguere derisorem ne oderit te: argue sapientem et diligit te. Bonitas enim signus est si iste qui corripitur corripientem diligit: Et e converso si eum oderit signus est malicie. Cum enim homo naturaliter odiat illum qd contrariat ei qd diligit: si tu odias eum qui corripit te de malo: manifestus est qd malum diligit. Si vero diligit cum ostendit se et odire peccata. Quia enim homines a principio cum corripuntur per amorem ad peccata afficiuntur inde est qd in principio peccator corripientem odit: sed post qd iam correctus est et affectus peccati deposuit corripientem diligit. Et ideo signatur in pposita auctoritate dicit qd postea inueniet gratiam apud eum. **C**onsequenter cum dicit Emulant vos. *tc.* Ponit aliam causam estimatam ex parte pseudo. *ibi.* Bonum autem emulamini *tc.* Secundo excludit ea. *ibi.* Bonum autem emulamini *tc.* Quantum autem ad primum sciendum est qd sicut dicitur est supra quidam pseudo ex ludis conuersi circueunt ecclesias gentium predicabant seruari legalia. Et qd paulus contrarius dicebat. id est de trabebat ei. Et hoc magis faciebant vt excluderet paulum qd pro salute eorum. Et id dicit aplos. Emulantur vos id est non patiuntur in vobis quos diligunt potius amore concupiscencie qm amicitie consortium nostrum. Emulatio enim est zelus ex amore quocumqz proueniens non patiens consortium in amato. Sed quia amor eorum ad istos non erat bonus. cum qd non amabat eos propter vilitatem ipsorum sed propter comodum proprium. et hoc patet qd volebant excludere apostolum ab eis: vt propter vilitatem contrariu: tunc qd hoc cecebat in damnum galatharu qd querebant in eis lucrum per qd ipsi damnicabant. ideo dicit. Emulantur vos sed non bene: qd non amant bonum vestrum. Et hoc apparet qd volunt vos excludere vt emulamini illos. *i.* vt nullus recipiatis nisi eos. *Prouer. 3.* Ne emuleris hominem in iustum *tc.* Et *Prouer. 23.* Non emuletur cor tuum peccatores. Hoc autem excludit cosequenter cum dicit. Bonus autem emulamini *tc.* quasi dicit. Non debetis eos emulari in doctrina eorum: sed emulamini bonum doctorem me. *i.* et bonum. *1. Pet. 3.* Quis est qui vobis nocet si boni emulatores fueritis. Sed qd aliquis potest esse bonus doctor in quo potest esse aliquid mali: ideo addit. Emulamini dico bonum doctorem: sed tamen in bono. *i.* in eo qd bonum est. *prime Col. 14.* Sectamini charitatem emulamini spiritualia: licet autem apostolus de se loquat scdm glo. cu dicit. Emulamini bonum. addit tamen in bono qd sicut ipse dicit. *prime Col. 4.* Nihil mihi coesumus sum. sed non in hoc iustificatus sum. Sed qd aliqui emulantur doctorem bonum in sua presentia solus

ideo addit semper et non tantum cum presens sum apud vos: quod emulatio in bonum est signum quod ex amore et timore dei qui omnia videt procedat: si etiam in absentia perseuerat. *Col. 3.* Serui obedite per omnia dominis vestris. *tc.*

Lectio quinta.

Filioli mei quos iterum parturio donec formet christus in vobis. Vellem autem esse apud vos modo et mutare vocem meam quasi confundor in vobis.

Supra apostolus remouit falsam correctionis galatharum: hic consequenter apostolus dicte correctionis assignat causam vera que est dolor de eorum imperfectione. Et id primo dolorem cordis ex quo loquebat exprimit. Secundo ponit desiderium de manifestatione huius doloris. *ibi.* Vellem autem esse apud vos modo et mutare vocem meam quasi confundor in vobis. Tertio ponit causam doloris. *ibi.* Quasi confundor *tc.* Dolor autem iste ex charitate procedebat. quod volebat de peccatis eorum. *pe.* Vidi purificantes et tabescentem *tc.* Et id verbum charitatis proponit dicens. Filioli mei. Signatur autem non eos filios vocat sed filios vt designet eorum imperfectionem qua diminuti sunt. *1. Cor. 3.* Tanquam paruuli in christo. *tc.* Sed notandum est quod puer dum est in parturitione dicitur filius. Et isti tales erant quod indigebat iterum parturitione cum tamen parentes carnales semel tantum parturiant filios. Et ideo dicit eis. Quos iterum parturio Nam semel eos parturierat in prima conuersione: sed quia iam auersi erant ab eo qui eos vocauit in aliud euangelium: indigebant quod iterum parturiret eos. Id dicit parturio. *i.* cum labore et dolore ad lucem fidei reduco. In quo apparet dolor apostoli. Unde conuersio hominis partus dicitur. *Job. 39.* Incuruant ad fetum et pariunt. *Apo. 12.* Clamabat parturientis et cruciatur vt pareat. Et inde est quod apostolus ex dolore dure eos corrigit sicut mulier ex dolore partus dure clamat. *Isa. 42.* Quasi parturientis loquar *tc.* Et ratio iterate parturitionis est: quia non estis perfecte formati. Unde dicit. Donec christus formet in vobis. *i.* recipiatis similitudinem eius quam vestro vitio perdidistis. Et non dicit formemini in christo: sed formet christus in vobis. vt hoc terribili insonet auribus eorum. Nam christus per fidem formatur in corde. *Ephe. 3.* Habitare christus per fidem. *tc.* Sed quando quis non habet fidei formatam: iam in eo moritur christus. *2. Pet. primo.* Donec dies illucescat. *tc.* Et sic finis hominis profectum in fide christus in homine proficit: et e converso finis defectus deficit. Quando ergo fides in homine efficitur informis per peccatum christus non est in eo formatus. Et ideo quod in istis non erat fides formata: indigebat iterum parturiri donec christus in eis formaretur per fidem que per dilectionem operatur. Vel donec christus formetur in vobis. *i.* formosus alius per vos appareat. Posset autem aliquis dicere. Absens tu dicit talia: sed si esses apud nos hec non diceres. fin illud. *2. Cor. 10.* Presentia quidem corporis infirma et sermo contemptibilis. *tc.* Et ideo ponit desiderium manifestandi dolorem suum asperius dicens. Vellem autem esse apud vos modo et mutare vocem meam. Quasi dicit. Dodo blandis verbis vix vocans vos fratres et filios in absentia. Sed si essem presens asperius corripirem. Nam si que per litteras scribo nunc presens: et ore proferrem durior esset correctio vt prope quia magis possem vocem obiurgantis exprimere et irascentis resonare clamorem et dolorem pectoris magis per litteras explicare. Et magis cor vestrum vix vox ad confusio nem de errore vestro et meo turbatione moueret. Et causa huius doloris est: quia confundor in vobis. id est etiam

Explanatio sancti Thome

besco apud alios pro vobis. Nam sicut **Ecc. 22.** dicitur Confusio est patris de filio indisciplinato. **Ita** cum filius sit res patris et discipulus inquam homo res magister gaudeat de bono quod videt in eo relucere quasi de bono proprio et gloriatur et e converso de malo dolet et confunditur. **Unde** quod isti mutati erant de bono in malum. apostolus profundebat inde.

Lectio sexta.

Dicite mihi qui sub lege vultis esse legem non legistis. Scriptum est enim quoniam abraham duos filios habuit unum de ancilla et unum de libera. Sed qui de ancilla secundum carnem natus est: qui autem de libera per repromissionem. Que sunt per allegoriam dicta.

Supra apostolus probavit dignitatem statum per consuetudinem huius manam: hic autem probat eam auctoritate scripture. Et primo per ponit factum. Secundo exponit mysterium ibi. Que sunt per allegoriam dicta etc. Tertio concludit propositum ibi. Itaque fratres mei non sumus etc. Circa primum duo facit. Primum ex-citat ad attentionem. Secundo proponit suam intentionem. Ibi. Scriptum est enim etc. Dicit ergo. Dicite mihi etc. Quasi dicit. Si vos estis sapientes attendite ad ea que obijcio: et si non potestis contradicere et datis. **Job. 6.** Respondete obsecro absque contentione etc. Facio vobis autem hanc obijctionem. Aut legistis legem aut non legistis. Si legistis scire debetis ea que in ea scripta sunt: sed ipsa probat se dimittenda: si autem non legistis non debetis recipere quod nescitis. **Prover. 4.** Palpebre tue precedant gressibus tuis. **Qui** dicit aperit sub lege. i. sub onere legis. **Ita** subire aliquid leve non est vis: sed subire grave onus sicut est onus legis magne multitudine signum esse videtur. **Act. 15.** Hoc est onus quod neque patres nostri neque nos portare potuimus etc. **Ad** est intelligendum de illis qui volunt carnaliter esse sub lege. **Consequenter** cum dicit. Scriptum est enim etc. Proponit suam intentionem dicens. Ideo quero an legistis legem que in ipsa continentur quaedam que manifeste dicunt legem non esse tenendam: et specialiter apostolus facit mentionem de duobus filiis abraham. Et primo ponit unum in quo conveniunt. scilicet duo in quibus differunt. **Con-**veniunt quidem in uno patre. **Unde** dicit. Scriptum est: quoniam abraham duos filios habuit. **Habuit** etiam alios que istos duos filios: quia post mortem sarem alios genuit de cerbura: ut dicitur **Gen. 25.** de quibus mentionem non fecit apostolus. quia non pertinent ad hanc significationem. **Possunt** tamen per istos duos scilicet filios ancille et filium libere duo populi. scilicet iudeorum et gentium designari: per alios vero filios cerbure scismatici et heretici. **Qui** quidem duo populi conveniunt in uno patre: quia iudei sunt filii abraham secundum carnem: gentiles vero secundum imitationem fidei. **Vel** sunt filii abraham. i. dei qui est pater omnium. **Matth. 23.** Nonne deus pater ois etc. **Ro. 8.** An iudeorum tamen. **Differunt** autem in duobus. scilicet in conditione matris: quia unus est de ancilla. ut dicitur **Gen. 21.** nec tamen peccavit abraham ad eam accedens: quia accessit ad eam coniugii affectu et ordinatione divina. **Alius** autem est de libera scilicet ysaac quem genuit ei sara vxor sua. **Gen. 18.** Veniam ad te tempore isto vita comitate et sara vxor tua etc. **Itaque** differunt in modo generationis quia qui de ancilla. scilicet ysaac secundum carnem natus est: qui autem de libera. scilicet ysaac per repromissionem. **Sed** vitandus est hic duplex falsus intellectus. **Unus** ne intelligatur per hoc quod dicitur secundum carnem natus est ut accipiat hic caro pro actu peccati. secundum illud **Ro. 8.** Si secundum carnem vixeritis mortemini etc. **2.** **Cor. 10.** In carne enim ambulantes non secundum carnem militamus. quasi abraham peccante natus sit ysaac. **Ali-**us intellectus ut per hoc quod dicitur. Per repromissionem

credatur ysaac non secundum carnem natus. i. secundum carnalem commixtionem: sed per spiritum sanctum. **Est** ergo dicendum quod secundum carnem id est secundum naturam carnis natus est ysaac. **Nam** naturale est in hominibus quod ex muliere iuvenescula secunda sicut erat agar et sene nascatur filius. **Et** quod per repromissionem. i. supra naturam carnis natus est ysaac. **Ad-**ent ad hoc se extendit natura carnis ut ex viro sene et vestula sterili sicut fuit sara filius nascatur. **Per** ysaac significat populus iudeorum: qui secundum carnem natus est. **Per** ysaac vero intelligitur populus gentium qui natus est secundum repromissionem qua promissum est abrahe quod esset futurus pater multarum gentium. **Gen. 22.** In semine tuo benedicentur etc. **Ad** ysterium autem exponit cum dicit. Que sunt per allegoriam dicta. **Et** primo ponit modum mysterii. **Secundo** exemplificat. Ibi. **Hec** enim duo sunt testamenta etc. **Dicit** ergo. **Hec** que sunt scripta de duobus filiis etc. sunt per allegoriam dicta. i. per alium intellectum. **Allego-**ria enim est tropus seu modus loquendi quo aliquid dicitur et aliud intelligitur. **Unde** de allegoria dicitur ab alio quod est alienum et gogoe ductio quasi in alienum intellectum du-cens. **Sed** attendendum est quod allegoria sumitur aliquando pro quolibet mystico intellectu. **Aliquando** per uno tamen ex quatuor qui sunt historicus allegoricus mysticus et anagogicus: qui sunt quatuor sensus sacre scripture. et tamen differunt quantum ad significationem. **Est** enim duplex signifi-catio. **Una** est per voces. **Alia** est per res quas voces signifi-cant. **Et** hoc specialiter est in sacra scripture et non in alijs. **Cum** enim eius actor sit deus in cuius potestate est quod non solum voces ad designandum accommodat quod etiam homo facere potest. sed etiam res ipsas. **Et** ideo in alijs scijs ab hominibus traditis qui non possunt accommodare ad signifi-candum nisi tantum verba: voces solum significant. **Sed** hoc est proprium in ista scientia ut voces et ipse res signifi-cate per eas aliquid significant: et ideo hec scientia potest habere plures sensus. **Nam** illa significatio qua voces significant aliquid pertinet ad sensum litteralem seu histo-ricum. **Alia** vero significatio qua res significant per voces ite-rum res alias significant pertinet ad sensum mysticum. **Per** litteralem autem sensum potest aliquid significari dupli-citer scilicet secundum propriam locutionis sicut cum dico homo ridet: vel secundum similitudinem seu metaphoram: sicut cum dico praterit det. **Et** utroque modo utimur in sacra scripture: sicut cum dicitur quantum ad primum quod iesus ascendit: et cum dicitur mus qui sedet a dextris dei quantum ad secundum. **Et** idem sub sensu litterali includitur parabolicus seu metaphoricus. **Mystic** autem sensus seu spiritualis dividitur in tres. **Primo** nancipat sicut dicit apostolus lex vetus est figura nove legis. **Et** ideo secundum quod ea que sunt veteris legis significant ea que sunt nove est sensus allegoricus. **Item** secundum dionysium in libro de celesti hierarchia. **Nova** lex est figura future glorie. **Et** idem secundum quod ea que sunt in noua lege et in christo significant ea que sunt in patria est sensus anagogicus. **Item** in noua lege ea que in capite sunt gesta sunt exempla eorum que nos facere debemus: quia quecumque scripta sunt ad nostram doctrinam scripta sunt. **Et** idem secundum quod ea que in noua lege facta sunt in christo et in his que christum significant sunt signa eorum que nos facere debemus est sensus moralis. **Et** ois horum per exempla. **Per** hoc enim quod dico fiat lux ad scripturam de luce corporali pertinet ad sensum litteralem. **Si** intelligat fiat lux. i. nascat christus in ecclesia pertinet ad sensum allegoricum. **Si** vero dicatur fiat lux. i. ut per christum introducamur ad gloriam pertinet ad sensum anagogicum. **Si** autem dicat fiat lux. i. per christum illumi-nemur in intellectu et inflammemur in affectu pertinet ad sensum moralem.

in eipistolam ad Galathas, III.

Lectio septima.

Hec enim sunt duo testamēta. Unū quidem in monte syna in seruitutes generans que est a gar. Syna enim mons est in arabia: qui coniunctus est ei que nunc est hierusalem et seruit cum filiis suis. Illa autē que sursum est hierule libera est que est mater nostra: scriptum est enim. **Le**tare sterilis que non paris. erumpe et clama que nō parturis. quia multi filij deserte: magis quā eius que habet virum.

Superius posuit apłus intellectum mysticū: hic aperit mysterium. Et pmo q̄tum ad matres. Secundo q̄tum ad filios ibi. Nos autem fratres etc. Per duas autē matres intelligit duo testamēta. Et ideo primo ponit significatū. Secundo exponit ibi. Anum quidē in monte etc. Dicit ergo. hec scz due vxores: ancilla et libera sunt duo testamēta: vetus et nouū. **Iere. 31.** Seruā domui israel fedus nouum. Ecce nouū testamētū. Non s̄m pactum etc. **Ecce** testamētū vetus. Libera em̄ significat testamētum nouū. ancilla vero vetus. Ad sciendū autē quid sit testamētum. attendi debet q̄ testamētum idē ē qd pactū seu fedus eorum que testibus confirmant. Unde in scriptura multotiens loco testamēti ponit fedus vel pactū. **Abicūq;** autē interuenit fedus vel pactum adhibet aliq̄ pmissio. Et ideo s̄m diuersitatē pmissionū est diuersitas testamētorū. Duo autē sunt nobis pmissa. scz temporalia in veteri lege: et eterna in nouo **Matth. 5.** Gaudete et exultate etc. Hec ergo due pmissiones sunt duo testamēta. Unde apłus psequēter cum dicit. Anum quidē etc. exponit ipsa. Et primo q̄tum ad vetus. Secundo quantum ad nouum ibi. Illa autē que sursum est. **Ad** euidēntiam autē sc̄ sciendū est circa p̄mum q̄ quilibet ciuis alicuius ciuitatis dicit esse filius illius: et ipsa ciuitas est sicut mater eius. **Luc. 23.** Filie hierusalem nolite fleere etc. et **Ter. 17.** Filij syon iudici etc. Per hoc igit̄ q̄ aliqui sunt alicuius ciuitatis ciues efficiunt filij eius. Duplex autē est ciuitas dei. Una terrena scz hierusalem terrestris. Alia spiritalis scz hierusalem celestis. p vetus autē testamētū homines efficiēbant ciues ciuitatis terrestris. p nouum autē celestis. Et ideo circa hoc duo facit. Primo pponit mysteriū expositum. Secundo expositionis mystice rationē assignat ibi. Syna em̄ etc. Dicit ergo primo. Dico q̄ significat duo testamēta scz vetus et nouū. Et quantum ad hoc dicit. Prīmū quidē in monte syna etc. **Abi** primo ponit locus in quo datum fuit. qz ad lrām in mōte syna ut dicit **Exo. 20.** Cuius s̄m glo. mystica ratio est. qz syna interpretat̄ mandatū. Unde et ab apostolo vetus lex vocat̄ lex mandatū **Aphe. 2.** Mons autē significat superbiam. **Iere. 13.** Antē q̄ offendat pedes vestri ad montes caliginosos etc. Unde p montem istum in quo data est lex significat̄ superbia iudeorū duplex. Una qz superbiebat̄ contra deum. **Deut. 31.** Ego scio contentiones tuas etc. Alia qua supbiebat̄ cōtra alias natiōes abutentes illius qd dicit̄ in ps̄. Non fecit taliter omni nationi etc. Secūdo vero pponit ad quid sit datum: qz non ad faciendū liberos sed filios matris ancille in seruitutem que est id est signat̄ p agar: que quidem in seruitutē generat scz vetus testamētū tripliciter scz q̄tum ad affectum: q̄tum ad intellectum: et fructum. Quantum ad intellectum quidē s̄m cognitionē. qz in domine est duplex cognitio. Una libera quādo scz rerum veritatē s̄m seip-

sam cognoscit. Alia vero ancilla id ē subiecta vel amnis bus figuratur. Et talis fuit cognitio veteris testamētū. Quantum ad affectum vero qz noua lex generat affectum amoris q̄ p̄tinet ad libertatē. Nam qui amat ex se mouet. **Actus** autē generat affectum timoris in quo est seruitus. Qui em̄ timet non ex se sed ex alio mouet. **Ro. 8.** Non accepistis sp̄m seruitutis iterū in timore etc. Sed q̄tum ad fructū qz lex noua generat filios quib⁹ debet hereditas. sed illis debent munuscula sicut seruis. **Jo. 8.** Seruus non manet in domo in eternū. filius manet in domo in eternū. Rationē mysterij assignat cum dicit. Syna em̄ mōs ē i arabia etc. **Abi** p̄mo orit̄ dubitatio. qz cū syna distet a hierusalem p. xx. fere dietas. videt̄ falsū q̄ syna iunctus sit hierusalem ut hic apłus dicit. Sed ad hoc mystice respondet in glo. sic ut syna sit in arabia. Arabia em̄ humilitas vel afflictio interpretat̄. in qua datū est vetus testamētū: qz homines quasi serui et alieni sub ea affligēbant carnalibus obseruantijs. **Act. 15.** Hoc est onus qd neq; patres nostri neq; nos etc. Qui mons coniunctus ē non p spacij continuitatē: sed p similitudinē ei que nunc est hierusalē id est iudaico populo. qz sicut ipsi terrena diligunt et pro temporalib⁹ seruiunt sub peccato: ita et mōs ille in seruitutem generabat. Sed hec nō videt̄ intentio apłi. Nam ipse vult q̄ vetus testamētū qd in monte syna datum est ex ipso loco seruitutis in seruitutē generet. qz illud dabat̄ in syna non tamē ibi remanentib⁹ filiis israel. sed p̄ficiētib⁹ ad terram p̄missionis. Hierusalem etiam generat filios seruitutis. et ideo q̄tum ad hoc continuat̄ mons syna cum illa. Et hoc est qd dicit. Qui coniunctus est ei scz p continuationē itineris euntijs in hierusalem que seruit cum filiis suis seruitute scz legalium obseruantiarū a qua redemit nos xp̄s: et seruitute diuersorum peccatorū **Ro. 8.** Qui facit peccatū seruus est peccati. Et ad lrām seruitute romanorū q̄ eis dñabant. **De** inde cum dicit. Illa autē que sursum est hierusalē etc. Hic consequēter aperit mysteriū de libera. Et primo exponit mysterium. Secundo inducit pphetiam ibi. **Scriptū** est enim etc. Prīmū quidē potest dupliciter intelligi s̄m q̄ hanc matrē possum⁹ intelligere. Vel illam p quā generamur que est ecclesia militans. Vel illam matrē in cui⁹ filios generamur q̄ est ecclesia triumphans. **1. Pe. 1.** Regnerat̄ nos in spem viuam etc. Sic ergo generamur in p̄senti ecclesia militante ut pueniam⁹ ad triūphantē. Hoc ergo modo illud exponentes a quatuor describit̄ mater nostra scz a sublimitate cum dicit. Sursum est. Secūdo a nomine cum dicit. Hierusalē. Tertio a libertate cui⁹ dicit. Libera est. Quarto a fecūditate cū dicit. Mater nostra. Est ergo sublimis p apertā dei visionē: et p perfectā dei fruitionem. et hoc q̄tum ad ecclesiā triūphantē. **Esa. 6.** Videbis et afflues etc. **Col. 3.** Que sursum sunt sapite etc. Item sublimis p fidem et spem. q̄tum ad ecclesiā militantem. **Phil. 3.** Nostra conuersatio in celis est. **1. Cor. 3. et. 8.** Que est ista que ascendit etc. Sed est etiam pacifica: qz hierusalem id est visio pacis. **Ps̄** quidē competit ecclesie triūphanti ut habenti pacem p̄fectam. **ps̄.** Quis posuit fines tuos pacem etc. **Esa. 32.** Sedebit populus meus in pulchritudine pacis. Item cōpetit ecclesie militanti que in xp̄o pacē habens quiescit. **Ro. 16.** In me pacem habebitis. Est etiā libera **Ro. 8.** Ipsa creatura liberabit. etc. Quantum ad triūphantē et q̄tum ad militantem **Apoc. 21.** Vidi ciuitatē sanctā hierusalē etc. Sed secūda est: qz mater n̄ra. Militās quidē ut generās: triūphans ut in cuius filios generamur. **ps̄.** Nunquā syon dicet homo etc. **Esa. 60.** Filij tui de longe venient. etc. Scriptū est em̄ **Esa. 54.** Scdm̄ em̄ septuaginta hic ponit p̄phetia p quā p̄mō p̄bat̄ libertas matris predictę. Secundo

Explanatio sancti Thome

ēna fecūditas ibi. **Q**uia multi filij rē. **S**ciendum est autē circa primū q̄ in muliere fecunda p̄mo quidem est tristitia in pariendo. Secūdo subsequit̄ gaudiū in suscepta prole fm̄ illud **Jo. 16.** Mulier cum parit rē. Sed multū er̄ sterilis nec parit̄ in partu nec gaudet in prole. **D**ifferunt autē parere r̄ pturire. q̄ pturire dicit conatū ad pturiz: parere vero dicit educationē fetus iam facti. **I**n parturitione ergo dolore experit̄ fecunda: r̄ in partu gaudium sterilis autē dolore parturitionis r̄ gaudio partus p̄uatur. Sed hec duo p̄pheta inducit sterili dicens. **Letare sterilis rē. Ubi loquit̄ de hierusalem quā dicit liberā significatā p̄ saram sterilem. Nam ecclesia sterilis erat sc̄z ecclesia militans gentiū que non offerebat filium deo s̄z diabolo. Unde ad habilonem dicit̄ **Esā. 47.** Sterilitas r̄ viduitas venerunt tibi. rē. **E**t ecclesia triūphans ante passionem xp̄i sterilis erat. q̄ non generabant̄ aliqui in filios eius p̄ introitum glorie nisi in spe. **P**osita enim erat romphēa ante ianuam paradisi vt nullus intrare posset. **H**uic ergo sterili dicit̄. **Letare que non parit rē. q̄s dicit̄. Steriles vt dictum est nō dolent de partu: sed de eo q̄ non parit. 1. Reg. 1. Cum esset anna amaro aīo rē. Sed tu letaberis in multitudine filiorū. **Esā. 60.** Tūc dicit̄ mirabilē cor tuum id est leticiā mentis extra ostē dens. **D**uo em̄ sunt in ptu: sc̄z dolo: ex eruptione reticulorum quib⁹ cōtinet̄ fetus in matrice r̄ clamor ex ipso dolore. **E**t ideo dicit̄. **Tu que non parit rē sc̄z ecclesia militans que non conaris ad partū per desideriu: r̄ triūphans que non parit rē dolendo. **U**el q̄ nondū venit tempus recipiēdi filios erumpe id est leticiā quā interius habes manifesta extertus r̄ clama voce laudis. **Esā. 68.** **C**lamane cesses rē. **E**t hec duo ad libertatem pertinent sc̄z clamare r̄ erūpere. sic ergo apparet libertas matris. **S**equit̄ fecūditas. **Q**uia multi filij rē. **S**ed cum supra dictum sit ecclesiam liberam significari p̄ saram: videt̄ esse dubium an sara fuerit deserta. **A**d qd̄ sciendū est q̄ deserta fuit ab abraam vt hic dicit̄ non p̄ diuortiu: sed q̄ tuz ad opus carnale. **N**ā abraā vacabat quidē operi carnali non p̄pter concupiscentiā: sed p̄pter prole suscipiendā. **C**um ergo innotuit ei saram sterilem esse deseruit eam nō frangens coniugalem thōnū. sed q̄ non vtebat̄ ea ab illo precise tempore quo sara introduxit ei ancillam. **P**er qd̄ datur intelligi q̄ ecclesia gentium deserta erat a xp̄o. q̄ nondū venerat xp̄s. r̄ q̄ ecclesia triūphans deserta erat ab hominib⁹ quib⁹ ad eam nondū parebat accessus. **H**uius ergo deserte sc̄z ecclesie gentium sunt multi filij id est plures magis q̄ eius sc̄z sinagoge q̄ habet virū sc̄z moy sen. 1. **Reg. 2.** **S**terilis peperit plurimos et q̄ multos filios habebat rē. **E**t hoc veniente sponso. s. xp̄o a q̄ deserta erat non dilectione s̄z partu postposito.******

Lectio octaua.

Nos autē fratres fm̄ isaac promissionis filij sumus. Sed quomō tūc is q̄ fm̄ carnem natus fuerat p̄sequēbat eum qui fm̄ sp̄ritum: vita r̄ nunc. Sed quid dicit scriptura. **E**ūce ancillam r̄ filium eius **N**on enim heres erit filius ancille cum filio libere. **I**taq̄ fratres non sumus ancille filij: sed libere. qua libertate nos christus liberavit.

Exposito mysterio ad matres: hic exponit illud q̄ tuz ad filios. **E**t p̄mo ponit filiorū distinctionē. **S**ecundo insert̄ principalem conclusionē ibi. **I**taq̄ fratres mei rē. **D**istinctionem autē filiorū ponit q̄ tuz ad tria. **P**rimo q̄ tuz ad

modū originis. **S**ecō q̄ tuz ad affectū dilectionis ibi. **S**ed quomō tunc rē. **T**ertio q̄ tuz ad ius hereditatis ibi. **S**ed quid dicit scriptura rē. **M**odus autē originis q̄ aliqui nascunt̄ filij abrae ē duplex. qd̄ origine carnali sicut ismael de ancilla. quidam autē non carnali origine sicut isaac de libera. non q̄ naturali opere natus non fuerit. sed q̄a sicut dictum est supra naturalem virtutē carnis fuit vt de vetula sterili filij nasceret̄. **P**er hos autē filios intelligit̄ duplex populus. **N**am p̄ ymaelem intelligit̄ popul⁹ iudeorū qui carnali p̄pagatione est ab abraam deriuat⁹. **P**er isaac autē populū gentium qui p̄ imitationē fidei ab abraā descendit. **E**t ideo dicit. **N**os autē fr̄es sc̄z fideles tā iudei q̄ gentiles fm̄ isaac. 1. **I** siluudle isaac. p̄missionis filij sum⁹ facti abrae **Heb. 12. Ro. 9.** **Q**ui sunt filij p̄missiois estimant̄ in semine. **S**ed nota q̄ filij carnis abrae ad isram sunt iudei. mystice autē qui p̄pter carnalia r̄ temporalia bona ad fidem veniunt. fm̄ affectum autē distingunt̄. q̄ qui natus erat fm̄ carnes p̄sequēbat̄ illum qui natus erat fm̄ sp̄m. **S**ed hic est questio. **P**rimo q̄ nō legit̄ q̄ ismael p̄secutionē aliquaz fecerit contra isaac. s̄z q̄ tantum luserit cum eo. **Heb. 11.** **C**um vidisset sara filiu ancille agar ludentem rē. **R**isio. dicendum est q̄ aplūs illum ludum dicit p̄secutionem. q̄ ludus magni ad paruum est quedā illusio. cū maior cum paruo ludens intendit eum decipere. **U**el etiam vt dicit̄ quidā ismael cogebat isaac adorare imagines luteas q̄s faciebat. **P**er hoc autē docebat eum auerti a cultu vni⁹ dei qd̄ est magna p̄secutio. cum malus malum sit inferre mortē sp̄uales q̄ corporalē. **A**d tñ ideo i. **Heb.** appellat̄ ludus. q̄ sub spē ludi hoc faciebat. **E**t est etiam questio quō filij fm̄ carnem p̄secuti fuerint r̄ p̄sequant̄ filios fm̄ sp̄m. **S**ed ad hoc est responsio: q̄ a principio p̄mittit̄ ecclesie iudei persecuti sunt xp̄ianos. vt patet in actibus ap̄lorū: r̄ facerent etiam nunc si possent. **N**unc etiam carnales p̄sequunt̄ in ecclesia sp̄uales viros etiam corporaliter: illi sc̄z q̄ querunt gloriā r̄ temporalia lucra in ecclesia. **U**nde dicit̄ in glo. **O**mnes qui in ecclesia terrenā facultatem querūt a dño ad hunc ymaelem p̄tinent. **I**psi sunt qui contradicunt sp̄ritualibus p̄ficiētib⁹ r̄ detrahunt illis r̄ habent labia iniqua r̄ linguas dolosas r̄ subdolosas. **S**p̄ualit̄ autē p̄sequunt̄ sp̄uales filios sup̄bi r̄ ipocrite. **N**am aliquando aliqui manifeste carnales r̄ mali culpaz suā recognoscētes bonis se humiliant. fatui vero bonitatem quā ipsi nō habent p̄sequunt̄ in alijs. **E**t est etiam questio. q̄ heretici quos nos p̄sequimur dicunt se natos fm̄ sp̄m: nos vero fm̄ carnes. **S**ed dicendū est q̄ duplex est p̄secutio. **N**ā bona qua alijs p̄sequit̄ alium vt reducat eum ad bonum r̄ hanc viri iusti faciunt malis r̄ sp̄uales carnalibus. **U**el vt eos corrigant si conuerti volunt. **U**el si obstinati sunt in malo destruat̄ ne gregem dñi inficiant. **A**lia p̄secutio est mala: qua quis p̄sequit̄ alium vt p̄uertat ad malum. **E**t hanc qui fm̄ carnem nati sunt faciūt his qui nati sunt fm̄ sp̄m. **Q**uātū vero ad ius hereditatis distinguunt̄ p̄ auctoritatem scripturę **Heb. 21.** **E**isce ancillam r̄ filiu eius **I**n quo dat̄ intelligi q̄ iudei r̄ p̄secutores fidei xp̄iane r̄ etiā carnales r̄ mali xp̄iani eijsēt a regno celesti. **Mat. 8.** **M**ulti venient ab oriente rē. **Apoc. 22.** **F**ozis canes r̄ venefici rē. **A**ncilla etiam id est malicia r̄ ipsum peccatum eijsēt. **Eccl. 18.** **O**mnē opus corruptibile in fine deficiet. **E**t ratio horum subdit̄: q̄ non erit heres filius ancille cum filio libere. **I**n mundo em̄ isto boni sunt malis p̄mixti. r̄ mali bonis. **Lan. 2.** **S**icut lilium inter spinas. rē. **S**ed in eterna patria nō erunt nisi boni. **Judic. 11.** **D**icitur ad **Hept.** **H**eres in domo patris nostri esse non poteris: q̄ de adultera natus es. **Q**uam quidē libertate habemus a christo. **U**nde dicit. **Q**ua libertate rē. **Jo. 8.**

in eipistolam ad Galathas. v.

Si filius vo liberauerit: vere liberi eritis.

Capitulum quintum.

State ergo et nolite iterum iugo seruitutis contineri. Ecce ego paulus dico vobis: quoniam si circumcidimini: christus vobis nihil proderit. Testifico autem rursus omni homini se legis faciente. Euacuati estis a christo. qui in lege iustificamini a gratia excidistis.

Supra ostendit ap[osto]lus q[uo]d p[er] legem non est iusticia: hic vero reducit eos ab errore ad statum rectitudinis. At p[ri]mo dicitur ad d[omi]n[u]m. Secundo dicitur ad humanam. 6. ca. ibi. Et si preoccupatus fuerit homo etc. Circa p[ri]mu[m] duo facit. P[ri]mo p[ro]ponit a[m]onitione[m]. Secundo eius rationes assignat ibi. Ecce ego paulus etc. Et in a[m]onitione etiam duo ponit. Quor[um] vnum est inductiuu[m] ad bonu[m]. Secundu[m] est p[ro]hibitiu[m] a malo. Inducit quidem ad bonu[m] cum dicit. State ergo. q[ui]si dicat. Et quo p[er] x[ristu]m liberati estis a seruitute legis: state firma fide et fixo pede p[er]manentes in libertate. Sic ergo cum dicit state. inducit ad rectitudinem. Qui eni[m] stat rectus est. 1. corin. 10. Qui se existimat stare etc. Inducit etia[m] ad firmitate[m]. 1. corin. 15. Stabiles estote et immobiles etc. Ep[isto]l. ultimo. State succinxi etiam lumbos vestros etc. Prohibet vero et retrahit a malo cum subdit. Nolite iterum iugo seruitutis contineri id est non subiiciamini legi que in seruitute generat. De q[uo] iugo dicit act. 15. Hoc est onus quod neq[ue] patres nostri neq[ue] nos etc. A quo tam[en] p[er] x[ristu]m liberati estis. Etia[m] 9. Circum h[um]eri eius etc. Ideo aut[em] addit. Iteru[m] no[n] q[uo]d p[ri]us sub lege fuerint. sed q[uo]d vt Hieronymus dicit. post euangelium seruare legalia adeo peccatum est sicut seruire idolatrie. Unde quia isti idolatre fuerant si subiiciant se iugo circ[um]cisionis et altarum legaliu[m] obseruationu[m] q[ui]si ad eadem reuertunt quibus antea in idolatria seruierat. Sec[un]d[u]m augustinu[m] vero vt supra dictu[m] est circa legalium obseruantiam triplex tempus distinguit. scilicet tempus ante passionem. ante gratiam diuulgata[m]. et post gratiam diuulgatam. Post ergo gratiam diuulgata[m] seruare legalia est peccatum mortale etiam ipsis iudeis. Sed in tempore medio scilicet ante gratiam diuulgatam poterant quide[m] absq[ue] peccato etia[m] illi q[ui] ex iudeis conuersi fuerant legalia seruare dum tamen in eis spem non ponerent: conuersis vero ex gentilibus non licebat ea seruare. Quia ergo galathe ex iudeis non erant. et tam[en] legalia seruare volebat et ponebant in eis spem. ideo reuertebant in iugum seruitutis. Nam huiusmodi obseruatio erat eis sicut idolatria inquantu[m] non recte sentiebant de x[risto]: credentes ab ipso sine legalibus saltem consequi non posse. Deinde cum dicit. Ecce ego etc. exponit predicta duo. et p[ri]mo secundum. secundo p[ri]mu[m] ibi. Nos aut[em] spiritu etc. Circa p[ri]mu[m] duo facit. P[ri]mo ostendit quid sit iugum seruitutis quod non debent subire. Secundo p[ro]bat ibi. Euacuati estis etc. Circa p[ri]mu[m] duo facit. P[ri]mo ostendit iugum illud esse valde nociuum. Secundo valde onerosum ibi Testifico autem etc. Nociuum quide[m] est iugum legis. q[uo]d aufert dominice passionis effectus. Et ideo dicit. Nolite contineri iugo seruitutis. quia ecce ego paulus qui supple[re] voce auctoritatis dico et bene. quonia[m] si circumcidimini christus vobis nihil proderit id est fides christi. Sed contra Act. 16. dicit q[uo]d paulus circumcidit timotheu[m]. ergo fecit q[uo]d christus ei nihil prodesset. ergo decepit eum.

Respondeo dicendu[m] est s[ecun]d[u]m Hieronymu[m] q[uo]d paulus non circumcidit timotheu[m] quasi legem seruare intenderit. sed simulauit se circumcidere faciendo opus circ[um]cisionis. Nam s[ecun]d[u]m ipsum ap[osto]lu[m] simulato[ri]e seruabant legalia ad vitandum scandalum fidelium ex iudeis. Faciebant autem actus legalium non tamen cum intentione seruandi legalia. et sic non exibat a fide. Unde non decepit timotheu[m]. Sec[un]d[u]m vero augustinu[m] dicendu[m] est q[uo]d ap[osto]stoli s[ecun]d[u]m veritatem seruabant legalia et eor[um] intentione ea seruandi. quia s[ecun]d[u]m ap[osto]lo[rum] sententiam licebat fidelib[us] ex iudeis illo tempore scilicet ante diuulgatam ipsa seruare. Et ideo quia timotheus fuit ex matre iudea circumcidit eum ap[osto]lus cum intentione seruandi legalia. Quia vero galathe ponebant spem in legalibus post gratia[m] diuulgatam. quasi sine eis gratia non sufficeret ad salute[m]: et ideo ea seruare volebat. ideo dicit eis ap[osto]l[us]. Si circumcidimini etc. Sequebat[ur] eni[m] ex hoc q[uo]d non reputarent christu[m] in cuius signum data fuit circ[um]cisio. Act. 17. Et sit in signum federis inter me et vos etc. Qui ergo circumcidebant credebant adhuc signum durare. et tunc signorum nondum venisse. et sic exidebant a christo. Sic ergo patet onus legis esse nociu[u]m. Est etia[m] valde onerosum. quia obligat ad impossibile. et hoc est quod dicit. Testifico aut[em] etc. Quasi dicat. Dico q[uo]d si circumcidimini christus vobis nihil proderit. Sed adhuc testifico omni homini scilicet iudeo et gentili etc. Nam quicunq[ue] profiteretur in aliqua religione facit se debito[rum] omniu[m] que ad obseruantiam illius religionis p[er]tinent. Et sicut dicit augustinus. Nunq[ua]m fuit aliqua religio sine aliquo visibili signo. ad quod obligarent qui in ipsa religione viuunt. sicut in religione christiana signum visibile est baptisma. ad quod omnes christiani tenent quo ad cultum. Obligant etia[m] ad omnia que ad cultum christiane religionis p[er]tinent. Signum aut[em] religionis moysayce fuit circ[um]cisio. Quicunq[ue] ergo circumcidebat se obligabat ad omnia legalia seruanda ac implenda. et hoc est quod dicit. Debito[rum] est vniuers[e] legis faciente. Act. 2. Qui offendit in vno factus est o[mn]iu[m] reus. Quia tam[en] nullus seruare poterat s[ecun]d[u]m illud act. 15. Hoc est onus quod neq[ue] patres nostri neq[ue] nos portare potuim[us] etc. Sed dato q[uo]d aliq[ui]s circumcidere[re]t. ergo s[ecun]d[u]m p[re]dicta obligat se ad seruandum legalia sed hoc est peccatum mortale: ergo tenet peccare mortaliter. et sic videt esse p[ro]plexus. Respondeo dicendu[m] est q[uo]d eadem conscientia durante tenet seruare legalia. puta si aliquis haberet conscientia[m] q[uo]d nisi circumcidere[re]t peccaret mortaliter. et circumcisus ipsa conscientia durante peccaret mortaliter si non obseruaret legalia. cuius ratio est q[uo]d habere conscientia[m] de re aliq[ua] facienda nihil aliud est q[uo]d faciat contra deum nisi illud faciat. Facere aut[em] contra deum est peccatum. Sic ergo dico q[uo]d nisi faceret hoc ad quod inducit p[re]dicta peccaret. no[n] q[uo]d ex genere op[er]is. sed ex intentione operantis. Et similiter si facit peccat. q[uo]d huiusmodi ignorantia no[n] excusat cu[m] sit ignorantia iuris: nec t[ame]n e[st] p[ro]plexus simpliciter sed s[ecun]d[u]m quid. q[uo]d potest deponere erro[re]m conscientia[m]. Et hoc modo hic ap[osto]lus testificat omni circumcidenti se q[uo]d tenet ad seruandum legem. Consequenter eor[um] dicit. Euacuati estis etc. probat que dixit scilicet q[uo]d non debent accipere legis obseruantiam ratione damni iam presentis: quod est duplex. Vnu[m] est amissio christi. Secundu[m] est amissio gratie x[risti]. P[ri]mu[m] est causa sec[un]di ibi. Qui in lege etc. Dicit ergo euacuati etc. Quasi dicat. Vere christus vobis nihil proderit. q[uo]d euacuati estis a christo. id est habitatione christi. Secundu[m] damnu[m] est amissio gratie. ideo dicit. A gratia excidistis. qui scilicet p[ri]us eratis pleni gratia christi. quia de plenitudine eius accepimus omnes. Jo. 1. De plenitudine eius nos omnes

in epistolam ad Galathas. v.

euangelizet vobis p̄ter q̄ euangelizauim⁹ vobis anathe-
masti. **Phil. 2.** Implete gaudium meum vt idem sapias-
tis. **Et hoc ex auxilio diuino. 2. ideo dicit. In domino**
deo sc̄z operante. 2. corin. 3. Fiduciam talem habem⁹ p̄
christum ad deum. **Et dominus dabit vobis sapere f̄ni**
sobrietatem catholice veritatis p̄s. Bonum est confide-
re in domino. **Et quantum autem ad cōturbantes di-**
cit. Qui autem conturbat. id est qui remouet vos a de-
bito ordine vt sc̄z a sp̄alib⁹ conuertamini ad corporalia:
cum debeat esse contrarium. 1. corin. 15. Nō prius quod
sp̄iale est: sed quod animale est deinde quod. **Et cum**
talis ordo sit peruersus vt dicit supra. 3. Sic stulti facti
estis: vt cum spiritu ceperitis. ideo portabit iudicium
id ē cōdemnationez sustinebit. **Sicut enī qui inducit ali-**
quem ad bonum remuneratur. Dan. 12. Qui ad iustici-
am erudunt plurimos quasi stelle in perpetuas eternita-
tes. **Ita qui inducit aliquem ad malum cōdemnat. Io-**
sue. 7. Quia turbasti nos exturbet te domin⁹ in hac die.
Deut. 27. Maledictus qui errare facit cecum in itinere.
Et hoc quicūq; est ille id est quanteūq; sit auctoritatis:
non parcat ei. Sed Porphyrus et Iulianus in hoc rep̄-
hendunt paulum presumptione dicentes q̄ hoc dixit la-
cerans petrum cum supra in faciem se restitisse scripserit
vt sit sentus. quicūq; sit ille id est etiam si petrus esset pu-
nicur. Sed vt augustinus dicit nō est credendū q̄ paul-
lus cum maledicto de ecclesie principe loqueret cū scri-
ptum sit. Exo. 22. Principem populi tui nō maledices.
Nec etiam q̄ petrus sic offenderit q̄ esset dignus condē-
natione. Dicit ergo apostolus de quodam alio qui de iu-
dea veniens dicebat se fuisse discipulum magnorū aposto-
lorum. 7. sub ista auctoritate corrumpebat galathas ipse
cum alijs falsis predicatoribus supra. 2. Propter subins-
troducros falsos fratres. **Consequenter cum dicit.**
Ego autē fratres. 7c. remouet impedimentū ex parte sua
Et primo ponit sui excusationem. Secundo eorum qui
eum infamabant obiurgatiōem ibi. Et inam 7. abscindan-
tur. 7c. Excludit autem falsum quod ei imponebatur. 7
p̄mo aliquid pertinens ad ipsum tantum. Secundo ali-
quid pertinens ad omnes ibi. Ergo euacuatum est. 7c.
Sciendum est circa primum q̄ pseudo galathis excusan-
tibus se de eo q̄ non seruabant legalia. qz ita edocti erāt
ab apostolo 7 dicebāt q̄ apostolus deceptat eos 7 con-
firmabant dicentes paulum predicasse in iudea 7 docuiss̄
se legalia debere seruari. Et ideo excusat se de hoc apo-
stolus dicens. Ego autem fratres si circumcisionem ad-
huc predico sicut imponunt mihi pseudo: quid adhuc p̄-
secutionez patior sc̄z a iudeis. 1. corin. 4. Persecutionē
patimur. **Et Nam iudei specialiter p̄pter hoc perseque-**
bant paulum q̄ predicabat legalia non debere seruari.
Act. 21. dicit Jacob⁹ paulo. Audierunt de te quia dissen-
sionem doceas a moysē eorum qui per gentes sunt iude-
orum dicens eos non debere circumcidere filios suos. **7c**
Patet ergo q̄ non est verum quod mihi imponunt: alio-
quin p̄secutiones adhuc non paterer. Falsum est etiam
id quod mihi imponūt id quod communiter est apud
alios: quia si circumcisionem predico euacuatum est sc̄z
dalum crucis. Nam nō solū ego sed etiam oēs apostoli p̄-
dicamus christum crucifixum. Iudeis quidem scandalū
7c. vt dicit. 1. cor. 1. Et de hoc max̄e scandalizant. qz p̄-
dicamus q̄ p̄ crucem christi legalia euacuānt. **Si ergo**
predico circumcisionem euacuatum est scandalum id est
non erit scandalum apud iudeos vltra de cruce. Nam pa-
tienter sustinerent immo libenter vellēt q̄ predicarem⁹
crucem 7 legalia simul debere seruari. Vel fm̄ Augusti-
num euacuatum est scandalum crucis id est euacuata est

crux que est scandalum. **Quasi dicat. Crux perdidit esse**
etum suum et virtutem supra. 2. Si enim ex lege esset ius-
ticia: ergo christus gratis mortuus est. **Dicit autē apo-**
stolus specialiter euacuatum est. 7c. vt det intelligere q̄
p̄pter hoc iudei occiderunt christum quia legalia nō ser-
uabant: 7 ea nō esse seruanda docebat. Io. 9. Non est hic
homo a deo qui sabbatum non custodit. **Consequēter**
obiurgat pseudo qui cum infamauerant dicens. Et inaz
7 abscindantur. 7c. Quasi dicat. Ipsi conturbant vos in
hoc q̄ volunt vos circumcidi. sed vtinam non solum cir-
cūcidant. sed totaliter castrent. Sed contra Ro. 12. Be-
nedicite 7 nolite maledicere. **7c. Ad hoc ē duplex respo-**
sio. Prima est q̄ non maledixit apostolus eis: sed poti⁹
benedixit. quia optauit eis vt sp̄aliter castrentur vt ser-
uarent spiritualem castitatem cassando ceremonilia fm̄ il-
lud Matth. 19. Sūt quidam eunuchi qui se castrauerūt
p̄pter regnum celorum. **Secundo q̄ optat eis sterilitas**
rem prolis quam habēt eunuchi vt sc̄z non generent. An-
de ait vtinā 7 abscindant. 7c. id est vtm gerandi perdant
in vobis vel alijs. Et hoc merito quia generant filios in
errorem 7 redigunt eos in seruitutes legis. Heec. 9. Da
eis vuluam sine liberis 7 vbera arentia.

Lectio tertia.

Uos enim in libertatez vocati estis
fratres: tantum ne libertatez in oc-
casionez detis carnis: sed per cha-
ritatem spiritus seruite inuicem. Omnis
enim lex in vno sermone impletur. diliges
proximum tuum sicut teipsum. 7c. si inui-
cem mordetis 7 comeditis: videtene ab in-
uicem consumamini.

Proposito exemplo standi 7 remoto eius impedimento:
hic innuit modum ipsius. Et primo ponit modum stan-
di. Secundo exponit ibi. Omnis enim lex. 7c. Circa pri-
imum tria facit. Primo ponit conditionem status. Secū-
do remouet abusum standi. Tertio innuit standi modū.
Conditio quidem standi est libertas. Omnis enī status
conditio pertinet ad seruitutem vel ad libertatez. sed sta-
tus fidei christi ad quem inducit apostolus ad libertatez
pertinet: 7 est ipsa libertas. Et ideo dicit. Vos enim. 7c.
quasi dicat. Recte conturbant vos: quia abducit a me-
liore in pei⁹. qz vos vocati estis sc̄z a deo i libertatē gra-
tie. Ro. 8. Non accepistis spiritum seruitutis iterum in
timore. sed accepistis spiritum adoptionis filiorum. **7c.**
supra. 4. Non sumus ancille filij: sed libere. **7c. Vos in-**
quā qui liberi estis per christum volunt ducere in serui-
tutē. Abusus autē status est si in veterius prolabat et li-
bertas spiritus puertat in seruitutez carnis. Galathe au-
tem iam liberi erant a lege. Sed ne credāt eis licere pec-
cata cōmittere que lex phibeat. ideo apostolus subdit
abusum libertatis dicens. Tantum ne. 7c. Quasi dicat.
Liberi estis ita tamen q̄ non abutamini libertatez vestra
impune vobis peccandum esse arbitrates. 1. corin. 8. U-
dere ne forte hec licentia vestra offendiculum fiat infir-
mis. **Modus autem standi est per charitatem. Unde dī-**
cit. Sed p̄ charitatem spiritus. 7c. Status autem totus
est in charitate sine qua homo nihil est. 1. cor. 13. Et fm̄
diuersos gradus charitatis distinguunt diuersi status.
Sic ergo status gratie est non per affectum carnis: sed p̄
charitatem spiritus id est que procedit a spiritu sancto p̄
quem deberis inuicem esse subiecti 7 seruire infra. 6.
Alter alterius onera portate. 7c. Ro. 12. Nonne inuicē
preuenientes. **7c. Sed cum superius dicit q̄ sint vocati**

Explanatio sancti Thome

accepimus etc. Et Eccl. 21. Cor fatui quasi vas contractum
et oē in sapientiam non tenebit. Vos dico qui in lege ius-
tificamini id est creditis iustificari a gratia scilicet habenda
future beatitudinis. Vel etiam a iam habita excidistis.
Apo. 2. Memor esto unde excideris et age penitentiam.

Lectio secunda.

Nos autem spiritu ex fide spem iusti-
cie expectamus. nam in christo iesu
neque circumcisio aliquid valet neque
preputium: sed fides que per charitatem ope-
ratur. Currebatis bene. quos vos impediuit
veritati non obedire. Remini consenseritis
Persuasio hec non est ex eo qui vocat vos.
Modicum fermentum totam massam corrup-
tit. Ego confido in vobis in domino et ni-
hil aliud sapietis. Qui autem conturbat vos
portabit iudicium quicumque est ille. Ego autem
fratres si circumcisiones adhuc predico: quod
adhuc persecutionem patior. Ergo euacua-
tum est scandalum crucis. Utinam absin-
dant qui vos conturbant.

Aplicauit apostolus secundum documentum scilicet quod non esset
subeundum iugum seruitutis legis: hic autem redit ad
primum ostendens quod stare debent. Et primo ponit stan-
di exemplum. Secundo remouet stationis impedimen-
tum ibi. Currebatis etc. Tertio assignat standi causam ibi.
Vos enim in libertate etc. Circa primum duo facit. Primo
ponit standi exemplum. Secundo causam eius assignat
ibi. Nam in christo iesu etc. Dicit ergo. Qui in lege voluit
iustificari: christus eis nihil prodest. quia excidunt a gra-
tia. Sed nos scilicet apostoli stamus per spem: quia scilicet expec-
tamus spem iusticie. id est iusticiam et spem scilicet eternam
beatitudinem. 1. Pe. 1. Regenerauit nos in spem viuam
etc. Vel spem iusticie. id est christum per quem est nobis
spes iusticie. quia per eum iustificamur. Phil. 3. Saluato-
rem expectamus etc. 1. cor. 1. Qui factus est nobis sapi-
entia et iusticia et sanctificatio et redemptio etc. Vel spem
iusticie id est spem que est de iusticia: ut iustificemur non
per legem sed per fidem. Ro. 3. Arbitramur hominem iusti-
ficari per fidem sine operibus legis. Vel spem iusticie id est
rem speratam in quam tendit iusticia scilicet vitam eternam
2. Ti. ultimo. In reliquo reposita est mihi corona iusticie.
etc. Et hoc ex fide. quia iusticia dei est per fidem iesu chris-
ti ut dicit Ro. 3. Que quidem fides non est ab homine: sed
a spiritu sancto qui eam inspirat. Ro. 8. Accepistis spiritum filiorum in
quo clamamus abba pater etc. Sicut ergo fides est ex spiritu: ita ex
fide est spes. ex spe iusticia per quam peruenimus ad vitam
eternam. Hec autem spes non venit ex circumcissione neque
ex gentilitate. quia nihil faciunt ad hoc. Et ideo dicit:
Nam in christo iesu id est in his qui sunt in fide christi.
neque circumcisio neque preputium. etc. id est indifferentia
sunt. sed fides non informis sed ea que per dilectionem
operatur. Jac. 2. Fides sine operibus mortua est etc. Nam
fides est cognitio verbi dei Ep. 3. Habitare christum per
fidem etc. Et hoc verbum nec perfecte habet nec cognosci-
tur nisi etiam habeat amor quem spirat. Hic sunt duo dus-
bia circa glosam. Primum est quod dicit preputium et circū-
cisione esse indifferentia cum supra dixerit. Si circumcidi-
mini christus vobis nihil proderit. Sed ostendendum est quod
ex genere operis sunt indifferentia scilicet illis qui non pos-

nunt spem in eis. sed ex intentione operantis non sunt ista
differentia. Nam ponentibus in eis spem mortifera sunt.
Secundum dubium est de hoc quod dicit quod illi qui non cre-
dunt peiores sunt quam demones. cum demones credant et
contremiscant. Respondeo. dicendum est quod peiores qui-
dem sunt ex specie operis sed non quantum ad affectum. Nam
demonibus displicet hoc quod credunt: nec etiam est tanta
nequitia voluntatis in homine qui non credit quanta in
demone qui odit et credit. Consequenter cum dicit.
Currebatis bene etc. agitur de impedimento stationis. Et
primo ponit impedimentum. Secundo docet eius remotio-
nem ibi. Remini consenseritis etc. Impedimentum sta-
tionis eorum magnum erat et nociuum. nam tanto aliquid
est magis nociuum quanto maius bonum priuat. Quando
ergo aliquis multis bonis spiritualibus priuatus signum est ha-
buisset magnum impedimentum. Et ideo ut ostendat eos
apostolus magnum impedimentum habuisse commemorat
eis bona spiritualia que amiserunt cum dicit: Currebatis be-
ne etc. scilicet per opera fidei formate per charitatem que insis-
gat ad currendum. ps. Viam mandatorum tuorum cucur-
ri cum dilatasti cor meum. Et hoc quidem fuit olim in vos
bis: sed dum sic currebatis estis impediti. Et ideo subdit
Quis vos fascinauit de quo dictum est supra tercio cap.
et ideo super sedeo ad presens. Quis ergo vos fascinauit
id est impediuit veritati scilicet euangelice non obedire. Et
hoc congrue dicit. Nam obedire est voluntatis applica-
de ad consensum precipientis. et ideo fides est voluntas
et intellectus. oportet ergo voluntati fidei obedire. hoc
autem est quod gratia fidei christi sufficiat ad salutem sine le-
galibus obseruantis. Excludit autem impedimentum cum
dicit. Remini etc. et hoc ex triplici parte. Primo ex parte
eorum. Secundo ex parte dei ibi. Ego confido etc. Ter-
tio ex parte apostoli ibi. Ego autem fratres si etc. Ex parte
eorum cum dicit. Remini etc. Vbi primo ostendit quid res-
quirat ex parte eorum ut vitent hoc impedimentum scilicet quod ne-
mini pseudo deinceps consentiant. 1. thessal. 5. Non ste-
mus noctis neque tenebrarum etc. Ep. 5. Nolite comuni-
care operibus infructuosis tenebrarum etc. Et 2. Ti. 2.
Et sermo eorum ut ceter serpit etc. Ex quo datur intelligi
quod nondum erant corrupti: sed sollicitabant de hoc. Ses-
cundo assignat rationem huius cui dicit. Persuasio est
etc. Et hec est duplex. Prima quia homo cum dat se alii
cui nihil debet facere nisi quod vile dixerit sibi. Sed vos
traditi estis christo. ergo nihil debetis audire vel consen-
tire nisi his que sunt ab ipso. ergo hec persuasio que vos vo-
lunt mittere sub iugo legis. quia non ex eo scilicet ex deo quis
vos vocauit ad vitam: sed ex diabolo in quantum scilicet dehi-
ens est. Et ideo non consenseritis eis. Vel non ex eo id est
contra ipsum. Secunda ratio est quod posset dici quod non est
magnum si paucis consentiat cum ex hoc non sit pericu-
lum. et ideo dicit quod non est eis consentiendum: nec eorum in-
fide sunt contemnende. sed debent principijs ob stare.
quia modicum fermentum etc. id est illi pauci qui vobis
persuadent: Vel hec persuasio parua in principio totam massam
corruptit. id est congregationem fidelium. Leuit. 2.
Nec quicumque fermenti ac mellis adolebitur in sacrificio do-
mini. Consequenter cum dicit. Ego confido in vobis
etc. remouet impedimentum ex parte dei qui auxilius ad hoc
prebet. et ponit duplex auxiliium. Unum quantum ad sedu-
centes. Aliud quantum ad conturbantes ibi. Qui autem
conturbat etc. Dicit ergo ego confido etc. Non dicat. Dixi quod
non consentiretis pseudo. et confido in vobis. 2. cor. 7.
Gaudeo quod in omnibus confido in vobis. Heb. 6. Con-
fidimus autem de vobis dilectissimi et meliora viciniore sa-
luti. Confido inquam in hoc scilicet quod nihil aliud sapietis quam
quod vos docui supra. 1. Licet nos aut angelus de celo

Explanatio sancti Thome

In libertatem. quid est q̄ modo dicit seruite inuicem. Ad quod dicendum est q̄ hoc exigit charitas vt inuicem seruamus & tamē libera est. Sciendū est tamē q̄ sicut p̄bi losophus dicit: liber est qui est causa sui. seruus autem est causa alterius vel vt mouentis vel vt finis. quia seruus nec a se mouet ad opus. sed a domino & p̄pter utilitatez domini sui. Charitas ergo quantū ad causam mouentez libertatem habet. quia a se operat. 2. corin. 5. Charitas christi viget nos spontaneē sc̄z ad operandū. Seruus autem est cum postpositis p̄p̄rijs utilitatibus acomodat se vtilitatibus proximor. Consequenter cum dicit. Omnis lex r̄c. exponit que dicit. & primo de dilectione. Secundo de libertate non vanda in occasionem carnis ibi. Spiritu ambulate r̄c. Circa primūz monet ad charitatē sectandam. Primo p̄pter utilitatez quā consequimur in impletione. Secundo p̄pter damnu charitatis neglecte q̄s incurrimus ibi. Q̄ si inuicem r̄c. Utilitas autē quāz cōsequimur in impletione charitatis maxima est. quia in ea implet̄ totā legē. Et idē dicit. Q̄ si em̄ r̄c. Q̄ si dicat. Ideo charitas est habenda. quia omnis lex in vno sermo ne implet̄ sc̄z in vno precepto charitatis Ro. 13. Qui diligit proximū lege impleuit. Et in eodem capitulo dicitur. Plenitudo legis est dilectio. Et ideo dicit. 1. 1. 1. Finis precepti est charitas. Sed contra. q̄ dicit Mar. 12. In his duobus mādatīs sc̄z de dilectione dei & primi tota lex pendet & p̄phete. Non ergo in vno precepto tantum implet̄. Respondeo. dicendum est q̄ in dilectione dei includit̄ dilectio primi. 1. Jo. 4. Hoc mandatum habemus a deo vt qui diligit deum diligit & fratrem suum. Et e conuerso. primū diligitur p̄pter deum. impletur ergo tota lex in vno precepto charitatis. Precepta enim legis reducunt ad illud preceptum. Nam omnia precepta vel sunt moralia vel ceremonialia vel iudicialia. Moraliam quidem sunt precepta decalogi quorum tria pertinet ad dilectionem dei. alia septem ad dilectionem proximi. Iudicialia autem sunt vt quicūq; furat aliquid reddat quadruplum. & his similia que similiter ad dilectionem proximi pertinet. Cerimonialia vero sunt sacrificia & huiusmodi que reducunt ad dilectionem dei. Et sic patet q̄ omnia in vno precepto charitatis implentur Dilige proximi tuū sicut teipsum. & est scriptum Leuit. 19. Dicit autem sicut teipsum non quantū teipsum. quia homo fm̄ ordinem charitatis magis debet se diligere q̄ alium. Exponitur autem tripliciter. Vno modo vt referatur ad veritatem dilectionis. Amare enim est velle bonum alicui. Et ideo dicimur amare aliquem cui volumus bonum. & etiam bonum illud quod ei volumus: sed diuersimode. quia cum volo bonum mihi me diligo simpliciter propter me. bonum autem illud quod mihi volo diligo non propter se sed propter me. Tunc ergo diligo proximi sicut meipsum id est eodē modo q̄ meipsum q̄n volo ei bonum propter se. non quia est mihi vtilis vel delectabilis. Secundo modo vt referat̄ ad iusticiā dilectionis. Quaqueq; enim res est illud quod potissimum est in ea. potissimū autē in in homine est intellectus et ratio. ille ergo diligit se qui vult sibi bonum intellectus & rationis. Tunc ergo diligit proximum sicut teipsum quādo vis ei bonum intellectus & rationis. Tertio modo vt referatur ad ordinem scilicet vt sicut te diligit propter deum: ita & proximum propter ipsum diligas scilicet vt ad deum perueniat. Consequenter cum dicit. Q̄ si inuicem r̄c. inducit ad charitatem sectandam ex damno: q̄s incurrimus si eam negligamus. Ubi loquitur galathis adhuc quasi spiritualibus abstinens a commemoratione manifestorum inuidozum: & eozum que minora videntur

mentionem facit sc̄z de vitijs lingue. Et ideo dicit. Q̄ si inuicem r̄c. Quasi dicat. In dilectione omnis lex impletur. q̄ si vos inuicem mordetis id est in parte famam proximo detrahendo aufertis. qui enim mordet non totum accipit: s̄z partē. Et comeditis id est totā famā aufertis et totaliter detrahendo confunditis. Nam qui comedit totum absorbet. Jac. 4. Nolite detrahere alterutrum fr̄s mei r̄c. Si ita in quā charitatem negligitis videte damnum quod imminet vobis scilicet q̄ ad inuicem consumamini. P̄bil. 3. Videte canes videte malos operarios r̄c. Esa. 49. Et vane fortitudinem meam consumpsi r̄c. Nā sicut Augustinus dicit. Vitio contentionis & inuide perniciosa lurgia inter domines nutriunt: quibus consumitur societas & vita.

Lectio quarta.

Dico aut in christo. Spiritu ambulate et desideria carnis non perficietis. Caro enim concupiscit aduersus spiritum: spiritus autem aduersus carnem. Hec enim sib̄ inuicem aduersant: vt non quecūq; vultis illa faciatis.

Post q̄ apostolus manifestauit in quo consistit status spiritualis: q̄ scilicet in charitate: consequenter hic agit de causa status scilicet de spiritu sancto. quē dicit esse sequendum. Ubi ponit triplex beneficium spiritus sancti. Quorum primum est liberatio a seruitute carnis. Secundum est liberatio a seruitute legis. Et tertium est collatio vite seu securitas a damnatione mortis. Secundum ibi. Q̄ si ducimini r̄c. Tertium ibi. Si spiritu viuimus r̄c. Circa primum duo facit. Primo ponit primum beneficium spiritus. Secundo beneficij necessitatem ostendit ibi. Caro enim r̄c. Dicit ergo. Dico q̄ debetis per charitatem spiritus inuicem seruire. quia nihil prodest sine charitate. Sed hoc dico in christo id est per fidem christi. Spiritu ambulate id est mente et ratione. Quādoq; enim mens nostra spiritus dicitur sc̄m illud Ep̄c. 4. Renouamini spiritu mēt̄ vestre. et. 1. Corin. 4. Palam spiritu psallat̄ et mente. Vel spiritu ambulate id est spiritus sancto proficite bene operando. Nam spiritus sanctus mouet & instigat corda ad bene operandum. Ro. 8. Qui spiritu dei aguntur r̄c. Ambulandum est ergo spiritu id est mente vt ipsa ratio siue mens legi dei concors det. vt dicitur Roma. 7. Sed spiritus humanus per se vanus est & nisi regatur aliunde fluctuat hac atq; illac vt dicitur Eccl. 3. 4. Et sicut parturientis cor tuūz fantasias patitur: nisi ab altissimo fuerit emissa visitatio r̄c. Unde de quibusdam dicitur Ep̄c. 4. Ambulant in vanitate sensus sui. r̄c. Non ergo perfecte stare potest ratio humana nisi sc̄m q̄ ē recta sp̄s diuini. Et ideo dicit apostolus. Spiritu ambulate id est per spiritum sanctum regentem & ducentem quem sequi debemus sicut demonstrantem viam. Nam cognitio supernaturalis finis nō est nobis nisi a spiritu sancto. 1. corin. 2. Oculis non vidit nec auris audiuit nec in cor hominis ascendit r̄c. Et sequitur. Nobis autē reuelauit deus per spiritum suum. Itē sicut inclinantem. Nam spiritus sanctus instigat & inclinat affectum ad bene volendum. Roma. 8. Qui spiritu dei aguntur r̄c. ps. Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam. Ideo autem spiritu ambulandū est. quia liberat a corruptione carnis. Q̄ si si sequit̄. Et desideria carnis nō perficietis id ē delectationes carnis q̄s caro suggerit: hoc desiderabat ap̄s dicens. Ro. 7. Infelix ego hō quis me liberabit de corpore mortis huius? gratia dei r̄c.

in epistolam ad Galathas. v.

Et postea concludit in octavo capitulo. Nihil ergo dantis nationis est his qui sunt in xpo iesu: qui non scdm carnem ambulat. Huius ratione ibidem subiungit dicens: Quia lex spiritus vite in xpo iesu liberavit me a lege etc. Et hoc est speciale desiderium sanctorum ut non perficiant desideria ad que caro instigat. ita tamen q in hoc non includant desideria que sunt ad necessitate carnis: sed que sunt ad superfluitate. Consequenter cum dicit. Caro enim concupiscit etc. ponit necessitate huius beneficii que est ex impugnatione carnis et spiritus. et primo ponit ipsam impugnationem. Secundo manifestat eam per euidens signum. ibi. Hec enim inuice aduersant etc. Dicit ergo. Necessarius est q per spiritum carnis desideria superetis. Nam caro concupiscit aduersus spiritum. Sed hic videtur esse dubium quia cum concupiscere sit actus anime tantum: non videtur q competat carni. Ad hoc dicendum est scdm August. q caro dicitur concupiscere in quantum anima scdm ipsam carnem concupiscit: sicut oculus dicitur videre cum potius anima per oculum videat. Sic ergo anima per carnem concupiscit quando ea que delectabilia sunt scdm carnem appetit. Per se vero anima concupiscit quando delectat in his que sunt scdm spiritum: sicut sunt opera virtutum et contemplatio diuinorum et meditatio sapientie. Sapient. 6. Concupiscencia itas q sapientie deducet ad regnum perpetuum etc. Sed si caro concupiscit per spiritum quomodo concupiscit aduersus eum? In hoc scilicet q concupiscencia carnis impedit concupiscenciam spiritus. Cum enim delectabilia carnis sunt bona que sunt infra nos. delectabilia vero spiritus bona que sunt supra nos. contingit q cum anima circa inferiora que sunt carnis occupat: retrahitur a superioribus que sunt spiritus. Sed videtur etiam dubium de hoc q dicit scilicet q spiritus concupiscit aduersus carnem. Si enim accipiamus hic spiritum pro spiritu sancto concupiscencia autem spiritus sancti sit contra mala. consequens videtur q caro aduersus quam concupiscit spiritus sit mala. et sic sequitur error manichei. Respondet: dicendum est q spiritus non concupiscit aduersus naturam carnis sed aduersus eius desideria que scilicet sunt ad superfluitate. Unde et supra dicitur est. Desideria carnis scilicet superflua non perficietis. In necessariis enim spiritus non contradicit carni. quia ut dicit Eph. 5. Nemo carnem suam odio habuit. Consequenter cum dicit. Hec enim etc. ponit signum compugnationis. Quasi dicat. Experimento patet q contra se inuice pugnant et aduersantur in tantum ut non quecumq vultis bona scilicet vel mala illa faciatis. id est facere permittamini. Rom. 7. Non quod volo bonum ago sed quod etc. Non tamen tollitur libertas arbitrij. Cum enim liberum arbitrium sit ex hoc q habet electionem in illis: est libertas arbitrij que electioni subsunt. Non autem omnia que in nobis sunt simpliciter subsunt nostre electioni sed scdm quid. In speciali enim possum vitare huc vel illum motum concupiscencie seu ire. sed in generali omnes motus ire vel concupiscencie vitare non possumus et hoc propter corruptionem seminis ex primo peccato introducta. Sed notandum est q quattuor sunt genera hominum circa concupiscencias quorum nullus facit quecumq vult. nam imtemperati qui ex proposito sequuntur carnales passiones scdm illud Proverb. 2. Et ante cum malefecerunt. faciunt quidem quod volunt in quantum ipsas passiones sequuntur. sed in quantum ipsa eorum ratio remurmurat et ei displicet faciunt que non volunt. Incontinentes autem qui habent propositum abstinendi et tamen a passionibus vincuntur faciunt quidem quod non volunt in quantum ipsas passiones contra eorum propositum sequuntur. et sic imtemperati faciunt plus de eo quod volunt. Continentes autem qui vellent omnino non concupiscere faciunt quod volunt dum non concupi-

scunt. sed quia omnino non concupiscere non possunt faciunt quod nolunt. Imtemperati vero quod volunt quidem faciunt in quantum in carne domata non concupiscunt. sed quia non ex toto domari potest quin in aliquo repugnet spiritui sicut nec malitia in tantum crescere potest quin ratio remurmuret. ideo cum aliquando concupiscunt: faciunt quod nolunt plus tamen de eo quod volunt.

Lectio quinta.

Quod si spiritu ducimur non estis sub lege. Manifesta sunt autem opera carnis. que sunt fornicatio. immundicia. impudicitia. luxuria. ydolozorum seruitus. veneficia. inimicitie. contentiones. emulationes. ire. rixae. dissensiones. secte. inuidie homicidia. ebrietates. comestiones. et his similia que predico vobis sicut dixi: quoniam niam qui talia agunt: regnum dei non consequentur.

Post q ostendit apostolus q per spiritum liberamur a desiderijs carnis: hic consequenter ostendit q per ipsum liberamur a seruitute legis. Et primo proponit beneficium spiritus. Secundo manifestat per effectus. ibi. Manifesta sunt opera carnis etc. Dicit ergo. Dico q si spiritu ambuletis non solum desideria carnis non perficietis: sed quod plus est si spiritu ducimini quod sit quando facitis quod spiritus suggerit ut director et gubernator: non autem id ad quod sensus et affectus proprius instigat non estis sub lege. Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam. Non quidem ut coacto: sed ut gubernato. Ex his autem verbis vult hieronymus q post aduentum xpi nullus habens spiritum sanctum tenet seruare legem. Sed sciendum est q hoc quod dicit: Si spiritu ducimini iam non estis sub lege potest referri ad precepta legis vel ceremonialia vel moralia. Si quidem referat ad ceremonialia sciendum est q aliud est seruare legem. aliud est esse sub lege. Seruare legem est facere opera legis non habendo spem in eis. sed esse sub lege est ponere spem in operibus legis. In primitina autem ecclesia erant aliqui iusti seruantes legem: sed non sub lege in quantum seruabant opera legis sed non erant sub lege quasi in eis spem ponentes. Sic etiam xpus sub lege fuit. supra quarto. Factum sub lege etc. Et sic excluditur opinio hieronymi. Si autem referatur ad moralia sic esse sub lege potest intelligi dupliciter. vel quantum ad obligationem. et sic omnes fideles sunt sub lege. quia omnia bus data est. Unde dicitur. Math. 5. Non veni soluere legem etc. Vel quantum ad coactionem. et sic iusti non sunt sub lege quia motus et instinctus spiritus sancti qui est in eis est proprius eorum instinctus. Nam caritas inclinatur ad illud idem quod lex precipit. Quia ergo iusti habent legem interioriorem sponte faciunt quod lex mandat ab ipsa non coacti. Qui vero voluntatem male faciendi habent comprimuntur tamen pudore vel timore legis isti coguntur. Et sic iusti sunt sub lege obligante tantum non cogente sub qua sunt solum iniusti. 2. corinth. 3. Vbi spiritus domini ibi libertas. 1. tymoth. 1. Iusto non est lex posita. scilicet cogens. Consequenter cum dicit: Manifesta sunt autem opera etc. Probat que dixit per effectum. Et primo ponit opera carnis que contrariantur spiritui sancto. Secundo ostendit quomodo opera spiritus non prohibent a lege ibi. Aduersus huiusmodi etc. Circa primum

Explanatio sancti Thome

duo facit. Primo ponit opera carnis que prohibentur a lege. Secundo ponit opera spiritus que ab ea non prohibentur. ibi. Fructus autem etc. Circa primum duo facit. Primo proponit opera carnis. Secundo subdit nocuentia quod ex his sequitur. ibi. Que predicatio etc. Dubitat autem circa primum. Primo quidem de hoc quod apostolus hic quedam ponit que non pertinent ad carnem que tamen dicit esse opera carnis sicut ydolorum seruitus secte emulatioes et huiusmodi. Respondeo: dicendum est secundum augustinum. lib. 4. de ci. del. cap. 2. Quod secundum carnem uiuit quicquid uiuit secundum seipsum. Unde caro hic accipitur pro toto homine. Quicquid ergo pronit ex inordinato amore sui dicitur opus carnis. Vel dicendum est quod aliquod peccatum potest dici carnale dupliciter scilicet quantum ad consumationem. et sic dicunt carnalia illa tantum que consumantur in delectatione carnis. scilicet luxuria et gula. Et quantum ad radicem et sic omnia peccata dicuntur carnalia in quantum ex corruptione carnis anima aggrauatur. ut dicitur Sapientia. 9. Ex quo intellectus debilitatur facilius decipi potest et impeditur a sua perfecta operatione. Unde et ex hoc sequitur vitia scilicet hereses secte et alia huiusmodi. Et hoc modo dicitur quod fomes est principium omnium peccatorum. Secundo dubitat. quia cum apostolus dicat qui talia agunt regnum dei non consequentur. et nullus excludatur a regno dei nisi pro peccato mortali. sequitur ergo quod omnia que enumerat sunt peccata mortalia. Cuius contrarium videtur. quia inter ista enumerat multa que non sunt peccata mortalia. sicut est contentio emulatio et huiusmodi. Respondeo: dicendum est quod omnia hec enumerata sunt aliquo modo mortalia. sed quedam quidem secundum genus suum sicut homicidium fornicatio ydolorum seruitus et huiusmodi. quedam vero secundum suam consumationem sicut ira cuius consumatio est in nocentiam proximi. Unde si accedit consensus de ipso nocentem est peccatum mortale. Et similiter contentio ordinatur ad delectationem cibi. sed si in huiusmodi delectationibus ponat quis finem suum peccat mortaliter. et ideo non dicitur comestiones sed comestationes. et similiter intelligendum est de alijs similibus. Tertio dubitat de ordine et numeratione eorum. circa quod dicendum est quod cum apostolus in diuersis locis diuersa vitia et diuersimode enumerat non intendit enumerare omnia vitia et secundum artem: sed illa tantum in quibus habundant et in quibus excedunt illi ad quos scribit. Et ideo in eis non est querenda sufficientia sed causa diuersitatis. His ergo habitis sciendum est quod apostolus enumerat quedam vitia carnis que contingunt circa ea que non sunt necessaria vite. quedam vero circa ea que sunt necessaria vite. Circa primum ponit quedam vitia que sunt hominis ad seipsum. quedam quantum ad deum. quedam contra proximum. Contra seipsum sunt quatuor: que ideo primo ponit quia manifeste ex carne procedunt. quorum duo pertinent ad actum carnalem luxurie. scilicet fornicatio que est quando scilicet accedit solutus ad solutam. vel quantum ad naturalem usum luxurie. Aliud est immundicia quantum ad usum contra naturam. Ephe. 5. Omnis fornicator aut immundus etc. 2. corinth. 13. Qui non egerit penitentiam super immundicia et fornicatione et impudicitia etc. Alia duo ordinantur ad ipsos actus. Unum scilicet exterioris sicut tactus aspectus oscula et huiusmodi. Et quantum ad hoc dicit. Impudicitia. Ephe. 4. Qui desperantes semetipsos tradiderunt impudicitie etc. Aliud interioris scilicet in cogitationibus immundis. Et quantum ad hoc dicit. Luxuria. 1. Timoth. 5. Cum enim luxuriate fuerint in christo nubere uolunt etc. Contra deum ponit duo. quorum unum est per quod impeditur ab hostibus dei cultus diuinus. Et quantum ad hoc dicit. Ydolorum seruitus. 1. corinth. 10. Neque ydolatre efficiamini etc. Sapientia. 14. In

fandorum enim ydolorum cultura omnis mali causa est et iniunctum et finis. Aliud est per quod inicitur pactum cum demonibus. Et quantum ad hoc dicit. Beneficia que sunt per magicas artes. et dicuntur beneficia a veneno quia sunt in nocentem hominum. 1. corinth. 10. Nolo uos fieri socios et consortes demonum. Apoc. 17. Foras canes et uenefici etc. Contra proximum autem ponit nouem. quorum primum est inimicitia. vltimum vero homicidium: quia ab hoc deuenitur ad illud. Primum ergo est inimicitia in corde: que est odium erga proximum. Math. 10. Inimici hominis domestici eius. Et ideo dicit. Inimicitie. Et hac autem omnia dissensio in uerbis. Et ideo dicit. Contentiones que est impugnatio ueritatis cum confidentia clamoris. Puerb. 20. Honor est homini qui se separat a contentioibus. Secundum est emulatio que consistit in hoc quod ad idem obijciendum contendit. Unde dicit. Emulatioes que ex contentione oriuntur. Tertium est ex hoc quod unus impeditur per alium ad rem eandem tendentem et ex hoc irascitur contra eum. et ideo dicit. Ire. Iaco. 1. Ira enim uiri etc. Ephe. 4. Sol non occidat super iracundiam uestram. Quartum cum ex ira animi peruenit ad percussiones. Et quantum ad hoc dicit. Rix. Prouerb. 4. Odium suscitatur rixas. Quintum ex his scilicet dissensionibus et si quidem in rebus humanis sunt dicuntur dissensionibus quod scilicet partes sunt in ecclesia. Rom. 16. Obseruetis eos qui dissensiones et offendicula preter doctrinam quam uos didicistis faciunt et declinat ab illis. Si in rebus diuinis sic dicuntur. id est hereses. 2. petri. 2. Introducet sectas perditionis etc. et ibidem. Sectas non metuunt intrare uocare blasphemantes. Et his autem sequitur inuidia quantum illi quos emulant prosperant. Job. 5. Paruulum occidit inuidia etc. Et his autem sequitur homicidium cordis et operis. 1. Job. 4. Qui odit fratrem suum homicida est. Quantum uero ad uicia que pertinent ad inordinationem circa uita necessaria ponit duo. Unum quantum ad potum. Unde dicit. Ebrietates scilicet assidue. Luce. 21. Attendite ne grauent corda uestra crapula et ebrietate etc. Aliud uero quantum ad cibum. et quantum ad hoc dicit. Comestationes. Rom. 13. Non in comestationibus et ebrietatibus.

Lectio sexta.

Ructus autem spiritus est caritas gaudium pax. patientia. benignitas bonitas. longanimitas. mansuetudo. fides. modestia. continentia. castitas.

Positis operibus carnis: hic consequenter apostolus manifestat opera spiritus. Et primo manifestat ea. Secundo ostendit quomodo lex se habet ad opera spiritus et ad opera carnis. ibi. Aduersus huiusmodi etc. Circa primum enumerat bona spiritalia que nominat fructus. Et quo incipit que stio. quia illud dicitur fructus quo fruimur. Sed actibus nostris non debemus frui sed deo solo. ergo huiusmodi actus quos enumerat hic apostolus non debent dici fructus. Itaque glo. dicit quod huiusmodi opera spiritus sunt propter se appetenda. quod autem propter se appetit non refert ad aliud. ergo uirtutes et earum opera non sunt referenda ad beatitudinem. Respondeo: dicendum est quod fructus dicitur dupliciter. scilicet ut acquisitus. puta ex labore vel studio. Sapientia. 3. Honorum labor gloriofus est fructus. Et ut productus sicut fructus producit ex arboribus. Math. 7. Non potest arbor bona fructus malos facere. opera autem spiritus dicuntur fructus non ut adepti sed ut producti. Fructus autem qui est adeptus habet rationem vltimi finis. non autem fructus productus. Nihilominus tamen fructus sic acceptus duo importat. scilicet: quod sit vltimum pro-

in epistolam ad Galathas. v.

ducētis sicut vltimū quod producit ab arboze est fructus eius. et sic suauē sive delectabile. **Cantico. 2.** Fructus eius dulcis gutturi meo. Sic ergo opera virtutū et spiritus sunt quid vltimū in nobis. Nam spiritus sanctus est in nobis per gratiā per quā acquirimus habitū virtutum et ex hoc potētes sumus operari scdm virtutē. Sunt etiam delectabilia. **Rom. 6.** Habebis fructū vestrū in sanctificatione. id est in operibus sanctificationis. et ideo dicitur fructus. Dicitur etiā flores respectu future beatitudinis. quia sicut ex floribus accipit spes fructus: ita ex operibus virtutū habet spes vite eterne et beatitudinis. Et sicut in floribus est quedā inchoatio fructus: ita in operibus virtutum est quedā inchoatio beatitudinis. que tunc erit quādo cognitio et caritas perficiēt. Et per hoc patet respōsio ad illud quod secūdo obijcit. Nam aliquis potest dici ppter se appetendū dupliciter quia ly ppter potest designare causam formale vel finale. Opera virtutū ppter se sunt appetēda formaliter sed nō finaliter. quia habēt in seipsis delectationē. Nam medicina dulcis appetit ppter se formaliter. quia habet in se vnde sit appetibilis scz delectationem que tamē appetit ppter finem scz ppter sanitatē. Sed medicina amara nō est appetēda ppter se formaliter quia nō delectat rationē sue forme. sed tamen ppter aliud appetit finaliter scz ppter sanitatē que est finis eius.

Et his apparet ratio quare apostolus effectus carnis vocat opera. fructus autē spiritus vocat fructus. Dicitur enim qd fructus dicit aliquod finale et suauē ex re pductum. Quod autē producit ex aliquo ppter naturā eius non habet rationē fructus sed quasi alterius germinis. Opera autē carnis et peccata sunt ppter naturā eorū que de nature nostre inseruit. Deus etiā humane nature que dā semina inseruit scz naturā appetitū boni et cognitio nem. et addidit etiā bona gratie. Et ideo quia opera virtutum ex his naturaliter pduciunt fructus dicitur non autē opera carnis. Et ppter hoc apostolus dicit. **Ro. 6.** Quē ergo fructū habuistis tūc in illis in quibus nunc erubescitis. Patet ergo ex dictis qd fructus spiritus dicitur opera virtutū et quia habent in se suauitatē et dulcedinē et qd sunt quodā vltimū productū scdm conuenientā donoz.

Accipit autē differentia donoz. beatitudinis. virtutū. et fructū ad inuicē hoc modo. In virtute em̄ est considerare habitū et actum. Habitus autē virtutis perficit ad bene agendū. Et si quidē perficit ad bene operandū humano modo dicit virtus. Si vero perficit ad bene operandū supra modū humanū dicitur donū. Unde p̄bus supra cōes virtutes ponit virtutes quāsdā heroycas. puta agnoscere inuisibilia dei sub enigmate est p modū humanū. Et hec cognitio pertinet ad virtutē fidei. Sed cognoscere ea perspicue et supra humanū modū pertinet ad donū intellectus. Actus autē virtutis vel est perficiēs. et sic est beatitudo. vel est delectatō et sic est fructus. Et de istis fructibus dicit **Apoc. 2.** Et vtraq; parte lignū vite affert fructus duodeci. Dicit ergo fructus spiritus qui scz cōsurgit in anima ex seminatōe spiritualis gratie: est caritas etc. Qui quidē sic distinguuntur. quia fructus aut perficit interi⁹ aut exterius. Primo ergo ponit illos qui perficiūt interi⁹. Secūdo illos qui perficiūt exterius ibi Bonitas etc. Interius autē homo perficit et dirigit et circa bona et circa mala. **2. corinth. 6.** Per arma iusticie a dextre et a sinistris. Circa bona autē perficiūt primo quidē in corde per amorē. Nam inter motus naturales primus est inclinatio appetit⁹ nature ad finē suū. ita primus motū interi⁹ est inclinatio ad bonū que dicit amor. et ideo primus fructus est caritas. **Rom. 5.** Caritas dei diffusa est in cordib⁹ nostris etc. et ex caritate perficiūt alie. et ideo dicit apostolus **Col. 3.** Super omnia caritatē ha-

bentes etc. Vltimus autē finis quo homo perficit interi⁹ est gaudiū quod procedit ex presentia rei amate. Qui autē habet caritatē iam habet quod amat. **1. Job. 4.** Qui manet in caritate in deo manet et deus in eo. Et ex hoc cōsurgit gaudiū. **Phil. 4.** Haudere in domino semper etc. Gaudiū autē debet esse perfectū. Et ad hoc duo requisitū. Primo vt res amata sufficiēs sit amanti ppter suā perfectionē. Et quantū ad hoc dicit pax. Sic enim amāg pacem habet quādo rem amatā sufficienter possidet. **Cantico. vlti.** Ex quo facta sum corā eo quasi pacem reperis etc. Secūdo vero vt afflit perfecta fruitio rei amate quod si muliter per pacē habet. quia quicquid superueniat si per asecte aliquis fruatur re amata puta deo: nō potest impediri ab eius fruitiōe. **ps.** Pax multa diligentibus legem tuā et nō est illis scandālū. Sic ergo gaudiū dicit caritatis fruitiōe sed pax caritatis perfectionē: per que homo interi⁹ perficit quantū ad bona. Circa mala etiā perficit spiritus sanctus et ordinat. et primo cōtra malū quod perturbat pacem que perturbat per aduersā. sed ad hoc perficit spiritus sanctus per patientiā que facit aduersa patienter tolerare. Et ideo dicit. **Patientia. Luc. 21.** In patientia vestra possidebitis animas vestras. **Jaco. 1.** Patientia opus perfectum habet. Secūdo contra malū impediens gaudiū est dilatio rei amate ad quod spiritus opponit longanimitatē que expectatiōe non frangit. Et quantū ad hoc dicit **Longanimitas. Abac. 2.** Si morā fecerit expecta eum. quia etc. **2. corinth. 6.** In longanimitate etc. Et ideo dicit dominus **Matth. 10.** Qui perseuerauerit vsq; in finem etc.

Consequēt cū dicit. Bonitas etc. Ponit fructus spiritus qui perficiūt quantū ad exteriora. Hominis autē exteriora sunt vel id quod est iuxta ipm. vel id qd est supra ipm. vel id quod est infra ipm. Iuxta ipm est proximus. supra ipm deus. infra ipm natura sensitua et corpus. Sic ergo quantū ad proximū. perficit primo quidē in corde per rectam et bonā voluntatē. Et quantū ad hoc dicit. Bonitas. id est rectitudo et dulcedo animi. Si em̄ homo om̄es alias potēcias bonas habet nō potest dici bonus homo nisi habeat voluntatē bonam scdm quā omnib⁹ alijs bene vit. Cuius ratio est. quia bonū dicit aliquod perfectū. Est autē duplex perfectio. Prima scz que est ipm esse rei. Secūda vero est eius operatio. et hec est maior q; prima. Illud ergo dicit simpliciter perfectum quod pertingit ad perfectā sui operationē que est secūda eius perfectio. Et ergo homo per voluntatē exeat in actum cuiuslibet potētie: voluntas recta facit bonū vsum omnū potētiarū. et per cōsequens ipm bonū hominē bonum. Et de hoc fructu dicit **Ephe. 5.** Fructus autē lucri est in omni bonitate etc. Secūdo vero in opere: vt scilicet sua cōmunicet proximo. et quantū ad hoc dicit. Benignitas. id est largitas rerū. **2. corinth. 9.** Multatē enim datoz etc. Benignitas enim dicit quasi bona igneitas que facit hominem fluere ad subueniēdū necessitatibus alioz. **Sapient. 1.** Benignus est enim spiritus sapiētie etc. **Collo. 3.** Induite vos ergo sicut electi dei sancti et dilecti viscera misericordie benignitatē etc. Item vt patienter sustineat proximi molestias. et quantū ad hoc dicit. Mansuetudo. **Matth. 11.** Discite a me quia etc. **Proverb. 3.** Mansuetus dabit gratiam. Ad id vero quod est supra nos scilicet deus ordinat spiritus per fidē. vnde dicit Fides: que est cognitio quedā inuisibilū cum certitudine. **Heb. 11.** Credidit abraham deo et reputatus est ei ad iusticiā. **Heb. 11.** Accedentē ad deum oportet credere etc. Et ideo **Eccle. 1.** Beneplacitū est deo fides et mansuetudo etc. Ad id quod est infra nos scz corpa dirigit spiritus. et primo q̄ tum ad actus exteriores corpis qd sit per modestiaz que ipis actibus seu dictis modū imponit. Et quantū ad hoc dicit. Modestia. **Philippen. 4.** Modest

Explanatio sancti Thome

stia vestra etc. Secundo vero quantum ad appetitum sensitivum interiorum et quantum ad hoc dicit. Continencia que etiam a licitis abstinet et castitas que licitis recte vivit secundum gloriam. Vel aliter continencia dicitur ex eo quod licet homo impugnetur a pravis concupiscentiis: tamen per rationis vigorem se tenet ne abducatur. et ideo continencie nomen sumptum est ab eo quod aliquis in impugnatione tenet se. Castitas vero dicitur ex eo quod quis nec impugnetur nec abducatur. et dicitur a castigando. Nam illud dicitur bene castigatum qui in omnibus ordinat se habet. Circa hoc dubitant duo. Primo quia cum fructus spiritus aduersent operibus carnis. videtur quod apostolus debuerit ponere tot fructus spiritus quot posuit opera carnis quod non fecit. Ad quod dicendum est quod ideo non fecit quia plura sunt vitia quam virtutes. Secundo dubitatur quia fructus spiritus hic positi non respondent operibus carnis. Ad hoc dicendum est quod apostolus non intendit hic tradere artem virtutum et virtutum et ideo non ponit unum contra aliud sed aliqua enumerat de istis: et aliqua de illis finem quod expediens videtur presenti intentioni. nihilominus tamen si diligenter consideret aliquantulum sibi contra respondent. Nam fornicationi que est amor illicitus contra respondet castitas. immundicie vero impudicie et luxurie que sunt carnales illecebree et ex fornicatione proveniunt contra ponitur gaudium quod est spiritualis delectatio consequens ex caritate ut dicitur. Et vero quod est ydoloz servitus contra ponitur pax. Et vero quod dicitur veneficia etc. usque ad dissensionem patientiam longanimitatem et bonitatem. Et vero quod dicitur secte contra ponitur fides. Et vero quod dicitur inuidie. benignitas. Et autem quod dicitur homicidia. mansuetudo. Et quod dicitur ebrietas. comestationes et his similia: contra ponitur modestia continencia et castitas.

Lectio septima.

Aduersus huiusmodi non est lex. qui autem sunt christi. carnem suam crucifixerunt cum vitijs et concupiscentijs. Si spiritu vivimus: spiritu ambulemus. Non efficiamur inanis glorie cupidi: invidiosos provocantes: invidiosos invidiosos.

Enumeratis operibus carnis et spiritus: hic consequenter ex vitijs concludit quod qui spiritu sequuntur non sunt sub lege: vult tali probatione. Ille est sub lege qui est obnoxius legi. qui facit contraria legi. Sed illi qui agunt ipsum non faciunt opera contraria legi. ergo non sunt sub lege. Primum ergo ostendit propositum ex parte operum spiritus. Secundo ex parte operum carnis. ibi. Qui autem sunt etc. Dicit ergo. Dico quod qui aguntur spiritu non faciunt opera contraria legi. quia faciunt opera spiritus et aduersus huiusmodi non est lex. id est contra opera spiritus. sed spiritus docet ea. Nam sicut lex exterioris docet opera virtutum: ita et spiritus interioris movet ad illa. Rom. 7. Non delector enim legi dei secundum interioris hominem etc. Qui faciunt opera carnis et hec in his qui spiritu dei aguntur non sunt contraria legi. Unde dicit. Qui christi sunt. id est qui spiritu dei habent. Nam Rom. 8. Qui spiritum dei non habet hic non est eius. Illi ergo spiritu dei aguntur qui sunt christi. Id est in quibus carnem suam crucifixerunt etc. non autem dicitur vitia et concupiscentias vitant: quia bonus medicus tunc bene curat quando adhibet remedia contra causam morbi. Caro autem est radix vitijs. Si ergo volumus vitare vitia oportet domare carnem. 1. corinth. 9. Castigo corpus meum etc. Quia vero caro domatur per vigiliam ieiunium et labores. Eccl. 33. Servo malivolo toritura et coepedes etc. Ad hec autem opera moventur ex devotione quam habent ad christum crucifixum. ideo signanter dicit. Crucifixerunt. id est christum crucifixum se reformaverunt affligendo carnem suam etc.

Roman. 6. Vetus homo noster simul crucifixus est etc. supra secundo. Et deo vitam christo confixus sum cruci etc. Quia vero non crucifigit carnem destruyendo naturam quia nemo carnem suam odio habuit. et dicitur Ephe. 5. Sed quantum ad ea que contrariantur legi. ideo dicit. Quia vitia id est cum peccatis et concupiscentijs. id est passionibus quibus anima inclinatur ad peccandum. Non enim bene crucifigit carnem qui etiam passionibus locum non auferat. Alter cum ratio non semper inuigilet ad peccata vitandum ut oportet posset quandoque cadere. Eccl. 18. Post concupiscentias tuas non eas etc. Rom. 13. Carnis curam ne feceritis etc. Consequenter cum dicit. Si spiritu vivimus etc. ponit tertium beneficium spiritus sancti quod consistit in vita. Et primo ponit beneficium spiritus dei. Secundo excludit vitia spiritus mundi ibi. Non efficiamur etc. Dicit ergo connumerare se eis quibus scribit. Dico quod debemus ambulare per spiritum quia et per ipsum vivimus et non per carnem. Rom. 8. Debitorum sumus non carni etc. Si ergo spiritu vivimus: debemus in omnibus ab ipso agere. Sicut enim in vita corporali corpus non movetur nisi per animam per quam vivit. ita in vita spirituali omnis motus noster debet esse a spiritu sancto Job. 6. Spiritus est qui vivificat. Act. 17. In ipso vivimus movemur et sumus. Et ne ea que dicta sunt de spiritu intelligantur de spiritu mundi de quo dicitur. 1. corinth. 2. Nos autem non spiritus huius mundi accepimus. Ideo hoc consequenter remouet apostolus dicens. Non efficiamur etc. Ubi tria excludit propter spiritum mundi. scilicet inanem gloriam iracundiam et inuidiam. quibus tribus venienter aptari potest nomen spiritus. Significat enim spiritus quandam inflationem. Unde secundum hoc illi dicuntur magni spiritus qui sunt inflati per inanem gloriam. Isa. 25. Spiritus robustorum quasi turbo impelles parietem etc. Et quantum ad hoc dicit. Non efficiamur inanis glorie cupidi. id est glorie secularis. Cum enim vanum sit quod nec solide firmatur nec veritate fulcitur nec utilitate amatur. ideo gloria huius mundi vana est: quia caduca et non solida. Isa. 40. Omnis caro fenit etc. et quia falsa est. 1. Macha. 2. Gloria hominis peccatoris stercoreus et vermis. Sed vera gloria est in proprijs bonis hominis que sunt bona spiritualia. et hac habent sancti. 2. corinth. 1. Gloria nostra hec est testimonium conscientie nostre etc. Et quia inutilis et infructuosa. Nam quamquam cum gloria habeat quis ex testimonio secularium non potest propter hoc consequi finem suum consequi testimonio dei. 1. corinth. 1. Qui gloriatur in domino gloriatur etc. Non autem dicit. non habetis inanem gloriam. sed non efficiamini cupidi. quia gloria sequitur aliquando fugientes eam. et si oportet recipi non tamen amet. Item significat impetuositatem. Prover. 27. Impetum cocitanti spiritus ferre quis poterit: Et significat iracundiam. Et quantum ad hoc dicit. Invidiosos provocantes scilicet ad contentione vel litem vel alia illicita. Rom. 13. Non in contentione et emulacione etc. Item est spiritus tristitie de quo dicitur Prover. 17. Spiritus tristis efficit ossa. Et quantum ad hoc dicit. Invidiosos invidiosos. Prover. 14. Putredo ossium invidia etc. Cuius ratio est. quia ipsa sola crescit ex bono.

Capitulum sextum.

Atres: et si preoccupatus fuerit homo in aliquo delicto: vos qui spirituales estis huiusmodi instruite in spiritu lenitatis: consideras teipsum ne et tu tempereris. Alter alterius onera portate et sic adimplebitis legem christi. Ita si quis existimat se aliquid esse cum nihil sit

in epistolam ad Galathas. VI.

ipse se seducit. Opus autem suum probet unus quisque: et sic in semetipso tantum gloriam habebit et non in altero. Unusquisque enim onus suum portabit.

Postquam apostolus reduxit galathas ad statum veritatis quantum ad res diuinas. hic consequenter reducit eos quantum ad res humanas: instruens eos qualiter se habeant ad homines. Et primo qualiter se habeant ad rectos. Secundo quomodo ad peruersos ibi. Videte qualiter litteris etc. Circa primum tria facit. Primo docet qualiter superiores se habeant ad inferiores. Secundo qualiter equales ad coequales ibi. Alter alteri etc. Tercio qualiter inferiores ad superiores ibi. Communicet autem is etc. Circa primum duo facit. Primo ponit ammonitionem. Secundo assignat ammonitionis rationem. ibi. Consideras teipsum etc. Quia ergo de peccatis multa dixerat ne aliquis peccato immunis in peccatoribus desueret. ideo ammonitionem de mansuetudine et misericordia eis proponit dicens: Fratres et si preoccupatus fuerit homo etc. Ibi tria ponit que faciunt ad ammonitionem. Primum est surreptio. nam quando aliquis ex malitia peccat minus digni sunt venia. Job. 34. Qui quasi de industria recesserit etc. Sed quando aliquis peccat tempestantibus et inducit ad peccandum: facilius debet ei venia concedi. ideo dicit. Et si preoccupatus fuerit etc. id est impudenter lapsus ut nequeat vitare. Secundum est peccatorum paucitas. Nam aliqui ex consuetudine peccant. Vnde. 4. Maledictum et mendacium et homicidium et furtum et adulterium inundauerunt et sanguis sanguine tetigit etc. Et contra tales seuerius est agendum. Et hoc excludit cum dicit. In alio quo: quasi non visu quotidiano peccans. Tercium est peccatorum qualitas. Nam quedam peccata consistunt in transgressione. quedam vero in omissione. Hauriora autem sunt prima secunda. quia illa opponuntur preceptis negatiuis que obligant semper et ad semper: hec vero opponuntur preceptis affirmatiuis que cum non obligent ad semper non potest sciri determinate quando obligant. Unde dicit in ps. Delicta quis intelligit etc. Et quantum ad hoc dicit. Delicta. Vel secundum glo. Delictum est peccatum ex ignorantia. His ergo premissis ad misericordiam eos qui corrigunt monet et hi sunt spirituales ad quos pertinet correctio. Unde dicit. Vos qui spirituales estis huiusmodi instruite. 1. corinth. 2. Spirituales indicat omnia et ipse a nemine iudicatur etc. Et huius ratio est. quia rectum iudicium habet de omnibus qui circa unum quodque recte dispositus est. sicut qui sanum gustum habet recte iudicat de sapore. Solus autem spiritualis bene dispositus est circa agenda. et ideo ipse solus de eis bene iudicat. Sed quia nomen spiritus rigorosum quedam et impulsu designat. secundum illud Esai. 2. Spiritus robustorum quasi turbo impellens parietem etc. non est credendum quod viri spirituales sint nimis rigidi in corrigendo. Nam hoc spiritus huiusmodi facit. sed spiritus sanctus suauitatem quandam et dulcorem efficit in homine. Sapi. 12. Quod bonus et suauis est spiritus tuus domine etc. Et ideo dicit. In spiritu lenitatis. Es. Corripiet me iustus in misericordia etc. Contra quod dicit de quibusdam Eszech. 34. Cum aueritate imperabatis eis etc. Dicit autem instruite et corrigite. quia loquitur de preoccupatis et delinquentibus qui indigent instructione. Vel quia omnis peccans est ignorans. Prover. 14. Errat qui operantur malum. Ratione autem ammonitionis subdit dicens: Consideras teipsum etc. Quasi dicat. Ita fiat ut dixi. quia et tu fragilis es. nam quoad in hac vita mortali sumus: prout sumus ad peccandum. Nihil autem ita frangit hominis seueritatem in corrigendo quam timor proprii casus. Eccl. 31. Intellige que sunt proximi tui ex teipso. Qualis

ter autem se habeat ad equales ostendit dicens: Alter alteri us etc. Et primo proponit ammonitionem. Secundo assignat eius rationem. ibi. Et sic adimplebitis etc. Tercio excludit ammonitionis implende impedimentum. ibi. Nam si quis existimat etc. Ammonet autem ad mutuam supportationem dicens: Alter alterius onera portare. Et hoc tripliciter. Uno modo defectum alterius corporalem seu spirituale patienter tolerando. Rom. 15. Debemus autem nos firmiores etc. Alio modo necessitati mutue subueniendo etc. Rom. 12. Necessitatibus sanctorum communicantes etc. Tercio modo pro pena sibi debita satisfaciendo orationibus et bonis operibus. Prover. 18. Frater qui iuuat a fratre etc. Ratio autem ammonitionis est adimpletio legis christi que similiter est charitas. Rom. 13. Plentudo legis est dilectio. Unde dicit. Et sic adimplebitis legem christi. id est caritatem. Dicit autem caritas specialiter legem christi triplici ratione. Primo quod per hoc distinguitur lex noua a lege veteri. Nam illa est timoris: hec vero amoris. Unde augustinus dicit. Parua differentia est veteris legis et noue: timor et amor. Secundo quia per caritatem specialiter christus legem suam promulgauit. Job. 13. In hoc cognoscet omnes quia mei estis discipuli si dilectionem etc. Et iterum. Mandatum nouum do vobis ut diligatis inuicem etc. Tercio quia ipsam impleuit christus et exemplum eam implendi nobis reliquit. Nam ipse ex caritate peccata nostra tulit. Esa. 53. Vere languores nostros ipse tulit. 1. petri. 2. Qui peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum etc. Isa. 40. Fetas ipse portabit. Sic ergo debemus alter alterius onera portare ex caritate ut sic impleamus legem christi. Impedimentum autem implende ammonitionis pre dicitur est superbia. Ideo hoc excludens dicit. Nam si quis existimat etc. Et primo vituperat ipsam superbiam. Secundo ostendit modum vitandi eam. ibi. Opus autem suum etc. Tercio vitandi rationem assignat ibi. Unusquisque enim etc. Dicit ergo. facite ut dixi. Sed conuenit aliquem onus alterius non portare. quia prefert se alijs. Unde dicebat ille Luce 18. Non sum sicut ceteri hominum etc. Et ideo dicit. Nam si quis existimat se aliquid esse. id est in mente sua superbe iudicat se magnum esse in comparatione peccatis cum nihil sit ex se quia quicquid sumus hoc est ex gratia dei secundum illud apostolus. 1. corinth. 15. Gratia dei sum id quod sum. Qui inquam tale aliquid facit ipse se seducit. id est a veritate se diuidit. Esa. 40. Omnes gentes quasi non sint etc. Luce. 17. Cum omnia bene feceritis dicitur: serui inutiles sumus etc. Remedium autem vitandi est propriorum defectuum consideratio. Nam ex hoc quod aliquis alienos et non suos defectus considerat. videt sibi aliquid esse in comparatione ad alios in quibus defectus intuet et suos non considerans superbit. Et ideo dicit. Opus autem scilicet interius et exterius. suum. id est proprium. probet. id est diligenter examinet unusquisque. 1. corinth. 11. Probet seipsum homo etc. Et sic in seipso. id est in propria conscientia gloriam habebit. id est gloriabitur et gaudebit. 2. corinth. 1. Gloria nostra hec est testimonium conscientie nostre. Et non in altero. id est non in laude alterius. Vel sic. in semetipso. id est per ea que sui ipsius sunt gloria habebit. id est gloriabitur in consideratione sui et non in altero. id est non in consideratione alterius. 2. corinth. 12. Libenter gloriabor in infirmitatibus meis etc. Vel in semetipso. id est in deo qui in eo habitat gloriabitur. id est eius erit gloria et non in altero quam in deo. 2. corinth. 10. Qui gloriatur in domino gloriatur. Ratio vitandi superbiam est premium vel pena uniuscuiusque pro merito vel demerito reddenda. Unde dicit. Unusquisque enim onus suum portabit. Quod videt contrarium ei quod dixerat. Alter alterius onera portare. Sed sciendum est quod ibi loquitur de onere sustinende infirmitatis quod debemus mutuo portare. hic loquitur de onere reddende rationis quod quilibet pro se portabit siue sit onus premij siue pens

Explanatio sancti Thome

Nam onus aliquando quidez pon dunt pene: aliquando pre
mij significat. 2. corinth. 4. Aternū glorie pondus ope
rat. *Eccl. 3. Dicite iusto quoniam bene: quoniam fructu ad
inventionē suā comederit ve impio in malū. Si autē di
cant aliqui rationē reddere. p. alijs. puta prelati. p. subditis
fm illud *Eccl. 3. Sanguinē eius de manu tua requi
ram. Et heb. vlti. Obedite prepositis vestris. ipsi em
peruigilāt quasi rationē redditori pro animabus vestris
nō est contrariū dicto apostoli quia nō puniūt. p. pecca
tis subditōz sed pro p. p. ijs que in custodia subditōz cō
miserūt. Est ergo vitandā superbia et peccatū. quia vnus
quisq; onus suū. i. mensurā gratie sue offeret deo in die iu
dicij tanq; manipulos bonoz operū. ps. Venientes autē
venient cū exultatiōe. Et hoc quantū ad bonos. vel onus
suū portabit. i. penam. p. p. peccato.**

LECTIO SECUNDA.

Communicet autē is qui cathetizat
verbo ei qui se cathetizat in omnib⁹
bonis. Nolite errare: deus non irri
detur. Que em̄ seminauerit homo hec et me
tet: quoniam qui seminat in carne sua: de car
ne et metet corruptionē. qui autē seminat in
spiritu de spiritu metet vitam et eternam. Bo
nū autem facientes non deficiamus. tempo
re enī suo metemus non deficientes. Ergo
dum tempus habemus operemur bonū ad
omnes: maxime autē ad domesticos fidei.

Postq; ap̄s ostendit qualiter superiores se habeāt ad in
feriores et euales equalib⁹. hic p̄sequenter ostendit qua
liter inferiores se habeāt ad superiores dicens: inferiores
debere superiorib⁹ ministrare et obsequi. Et circa hoc tria
facit. Primo monet vt ministrēt p̄rompte. Secūdo vt mini
strent perseveratē ibi. Bonū autē facientes nō deficiam⁹
et. Tercio vt ministrēt cōmuniter ibi. Ergo dū tempus
habemus et. Circa primū duo facit. Primo ponit moni
tionē ministerij. Secūdo excusationē excludit ibi Nolite er
rare et. Dicit ergo dictum est supra quomō superiores se
debeāt hacere ad inferiores scz leniter corripiendo et in
struendo. nūc autē restat videre qualiter inferiori superior
ri obsequat. et ideo dicit. Communicet autē qui cathetizat
id est docet verbo dei ei qui se cathetizat. i. qui eū docet.
Communicet in q̄ in omnibus bonis. Sed notandū est q; di
scipulus potest dupliciter cōmunicare se docēt. Primo
vt accipiat bona doctoris et sic dicit. Communicet is qui ca
thetizat. i. cōmune sibi faciat quod est docētis eū imitan
do. 1. corinth. 11. Imitatores mei estote et. Sed quia cō
tingit doctores aliqui minus bona facere. ideo nō sunt in
hoc imitandi. Et ideo subdit. In omnibus bonis. *Math. 23.*
*Quicūq; dixerint vobis servate et facite: fm opera eoz
nolite facere. Sed q; vt cōmunicet bona sua docenti. Hoc
enim a dño precipit. 1. corinth. 9. vbi dicit. Qui euāge
lio seruiūt de euāgelio viuāt. Unde *Mat. 10. Dignus est operari
us mercede sua: et apostol⁹ dicit. 1. corinth. 9. Si vobis
spirituālia seminam⁹ et. Et ideo hic dicit Communicet au
tem is et. id est doctor: doctori in omnibus bonis que habet.
nam etiā temporalia bona quedā dicunt *Eccl. 1. Si volueri
tis et audieritis me bona terre comedetis. Math. 7. Si
vos cū sitis mali nostis bona data et. Dicit autē in omnibus
quia nō solum cōmunicare debet indigētī sed et scientiā et
consiliū potentiā et quequid agat generaliter debet pri
mo cōdicare. 1. petri. 4. Quisquis sicut accepit gratiā***

in alterutrū illam admittentes et. De ista cōmunicatiōe
dicit *Ro. 12. Necessitatibus sanctorū cōdicantes. Eccl. 14.*
In diuisione fortis da et accipe. Consequenter cū dicit.
*Nolite errare et. Excusationē excludit. et primo excludit
eam. Secūdo rationē exclusionis assignat. ibi. Que em̄ ses
minauerit et. Dicit ergo nolite errare deus nō irridetur.
Quod quidē dupliciter intelligi potest fm duas premis
sas expositiōes. Secūdo primā quidem sic. Tu dicit q; de
bemus imitari doctores etiā in bonis: sed nō possum eos
imitari nisi in his que faciūt. Nihil autē video in ipis nisi
si malū. ergo debeo eos imitari in malo. Sed hoc exclus
dit dicens: Nolite errare deus nō irridet. Quasi dicat er
ror est hoc dicere. Nam mala prelatōz non excusant nos
Non em̄ sunt subditis in exemplū nisi in his in quib⁹ imi
tant xpm qui est pastor absq; peccato. vnde et signatē dicit
*Joh. 10. Ego sum pastor bonus et. et ap̄lus. 1. corin.
4. et. II. dicit Imitatores mei estote sicut et ego xpi. Qua
si dicat. In his me imitami in quibus ego inuitor xpm.
Et si per mala prelatōz excusatis vos apud hoies: tamen
deus nō irridet. i. non potest falli. *Joh. 13. Aut decipiet
vt homo fraudulētis vestris. Unde dicit *Prover. 3. De
luzores ipse deludet. Secūdo autē secundā expositiōe sic in
troducūt. Possent em̄ dicere pauperes sum⁹: nihil habes
mus quod cōmunicare possimus. Sed hoc excludit dicens
Nolite errare. i. nemo excusati vane se existimet pauper
tate pretendēdo. deus non irridet. i. nō potest falli. Scit
enim corda nostra nō ignorat facultates. Excusatio veris
millis hominē potest latere vel placare: deū non potest fal
lere. Rationē autē huius assignat dicens: Que em̄ semina
uerit homo et. Et primo in generali. Secūdo in speciali ibi
Quoniam qui seminat et. Dicit ergo fm primā expositiō
nē vere erratis hoc credentes: quia deus reddet singulis
p. meritis p. p. ijs. Nam que seminauerit homo: hec me
tet. i. fm opa sua bona vel mala parua vel magna p̄miabilē
vel puniet. Secūdo autē scōz expositiōe que seminauerit
hō. i. fm beneficia sua parua vel magna et q̄m ad q̄litate
opez et q̄m ad q̄litate beneficiorū p̄miabilē. 2. cor. 9.
Qui parce seminat parce et metet et. Rationē autē specia
liter assignat dicens: Quoniam qui seminat in carne sua et.
que quidē ratio habet duas partes fm duas seminatiōes
carnis et spiritus. Primo ergo agit de seminatiōe carnis
Abi videndū est quid sit seminae in carne. Secūdo quid est
de carne metere corruptionē. Seminare quidez in carne
est operari p. corpore vel p. carne. sicut si dicā ego multū
expendi in isto hoie. i. multa feci p. eo. Ille ergo in carne
semiat qui ea que facit etiā si que bona videant facit in so
mentū et vtilitate carnis. De carne autē metere corruptio
nē quia semen fructificat vt plurimū fm conditionē terre
Unde videmus q; in aliquib⁹ terris semen frumētī dege
nerat in filiginē vel in aliq; aliud. Conditio autē car
nis est vt sit corruptibilis. et ideo qui in carne seminat. i.
studii suū ponit et opera oportet q; ipa corrumpant et p̄
reant. *Eccl. 14. Omne opus corruptibile in fine perdet.*
*Ro. 8. Si fm carnē vixeritis morietis. Secūdo agit de ses
minatiōe spiritus dicens: Qui autē seminauerit in spiritu
id est ordinat studii suū ad seruiturē spiritus ex fide et cari
tate seruāt do iusticie. metet quidē de spiritu fm conditio
nē eius. Conditio autē spiritus est q; sit actor vite. *Joh.
6. Spiritus est qui viuificat. Non autē cuiuscūq; vite sed
vite eterne cū spiritus sit immortalis. et ideo metet de spiri
tu vitā eternā. *Prover. 11. Seminanti iusticiā merces fis
delis quia nunq; deficiat. Sed nota q; cū agit de semina
tione carnis dicit. In carne sua quia caro est nobis de na
tura nostra. sed cū loquit de semine spiritus nō dicit suo.
quia spiritus nō est nobis a nobis sed a deo. Deinde cū
dicit. Bonū autē facientes et. monet ad ministerij perse*******

in epistolam ad Galathas. VI.

uerantiam. q: non ad horam tantū sed semp debem⁹ be-
nefacere. qd quidem potest referri ad ea que dicta sunt
scz ad superiores & ad equales & ad inferiores. quasi di-
cat. Quicūq; sum⁹ siue prelati erga subditos: siue equa-
les erga eqles. siue subditi erga prelatos bonū facientes
non deficiamus scz in bene operando: q: non deficiem⁹
in metendo. **Eccl. 9.** Quodcumq; potest manus tua fa-
cere instanter operare. **1. cor. in. 15.** Stabiles estote & im-
mobiles. Et merito non est deficiendū: q: expectam⁹ re-
muneratioem eternam & indeficientem. Unde subdit.
Tempore enim suo metemus indeficientes. Unde dicit
Augustinus. Si homo non imposuerit finem operi nec
deus imponet remunerationi. **Matth. 25.** Ibiunt hi ad
vitam eternam. Sed nota q: dicit. Tempore suo quia
sicut agricola non statim de illo quod seminat fructum
colligit: sed tēpore congruo. **Iac. vltio.** Agricola expe-
ctat gloriosus fructū tēpore patienter ferens donec accipiat
temporanē & serotinum. **tc.** De ista missione dicit. **2.**
cor. in. 9. Qui seminat in benedictionibus de benedictio-
nibus & meret vitā eternā. **¶** Deinde cū dicit. Ergo dū
tempus habemus id est in hac vita que est tempus seminan-
di. **Jo. 9.** Ne oportet operari opera eius q: misit me do-
nec dies est: venit nox. **tc.** **Eccl. 9.** Quodcumq; potest ma-
nus tua facere instanter opare: q: nec opus nec ratio nec
scientia nec sapientia erūt apud inferos quo tu pperas.
Dum inquit illud habem⁹ operemur bonū & hoc ad oēs
scz homines qui iuncti sunt nobis in diuina similitudi-
ne inquantum omnes ad imaginē dei facti sumus. Sed
contra **Eccl. 12.** dicit. Da iusto & ne recipias peccatozē.
Non ergo debemus operari bonum ad omnes. Respon-
deo. dicendum est q: in peccatoze duo sunt: natura scz &
culpa. Natura quidē est in eo amāda et sustentāda etiā
inimici. **Mat. 5.** Diligite inimicos vros **tc.** Culpa ves-
ro in eo est expellenda. Sic ergo dicitur est. Da iusto **tc.**
vt scz peccatozi non ideo beneficias: q: peccatoz est: sed
q: homo. Unde augustinus. Non sis ad iudicandū re-
missus nec ad subueniendū inhumanus. Persequamur
ergo in malis ppriaz iniquitatē: miseremur in eisdē cō-
munē conditionē. **¶** Sed q: non possumus omnibus be-
nefacere ordinem beneficiendi subdit dicens: Maxime
autē ad domesticos fidei qui scz magis nobis iunguntur
scz non solum natura: sed etiā fide & gratia. **Ep. 2.** Nō
estis hospites & aduene: sed estis ciues **tc.** ergo omnib⁹
impedenda est misericordia. sed preponendi sunt iusti
q: sūt ex fide. **q: 1.** **Et. 5.** dicit. Qui suozū maxie domesti-
corum curam non habet: fidem negauit & est infideli des-
terior. **¶** Sed dubitā hic vtrum liceat plus vnum dili-
gere q: alium. Ad quod sciendū q: amor potest dici ma-
ior vel minor dupl. Vno mō ex obiecto. Alio mō ex in-
tensione actus. Amare em̄ aliquē est velle ei bonū. Po-
test ergo aliquis aliū magis alio diligere. aut q: vult ei
maius bonum qd est obiectum dilectionis. aut q: magis
vult ei bonum id est ex intensiori dilectione. Quantiū q:
ad primū omnes equaliter debemus diligere. q: omni-
bus debem⁹ velle bonū vite eterne. Sed quantiū ad se-
cundum non oportet q: omnes equaliter diligamus: q: q:
cuz intensio actus sequat̄ principii actionis: dilectionis
autē principium sit vno & similitudo: illos intensius & ma-
gis debemus diligere qui sunt nobis magis similes et
vniti.

Lectio tertia.

¶ Videte qualibus litteris scripsi vo-
bis mea manu. Quicūq; enim vo-

lunt placere in carne: hi cogunt vos circum-
cidi: tantum vt crucis christi psecutionem
non patiant. Regē em̄ qui circumcidunt le-
gem custodiunt. s: volunt vos circumcidi: vt
in carne vestra glorient.

Postq: apostolus monuit galathas qualiter se habeant
ad homines rectos & iustos: hic docet quomodo se habe-
ant ad hereticos & puerfos. Et pmo insinuat modū scri-
bendi monitionē. Secūdo ipsam monitionē subiungit.
Ibi. Quicūq; em̄ **tc.** Circa primū sciendū est q: cōsuetus
do erat apud hereticos deprauādi & falsificandi scriptu-
ras canonicas necnon & pmiscendi aliqua eozū que be-
restim sapiant. ppter hoc consuetudo fuit ab aplo serua-
ta q: qñ aliq: ptra eos scribebat in fine lre aliq: scriberet
vt deprauari nō posset. & ita innotesceret eis de eius cō-
scientia pcessisse sicut. **1. cor. in.** vltimo dicit. Salutatio
mea manu pauli. Notamē epistolā p alium eo dictans
te scribi faciebat et postea in fine aliqd: ppria manu ad-
debat. Et fm̄ hūc modū ea que sequunt̄ ab isto loco scri-
psit paulus manu ppria. Unde dicit. Videte qualibus
lris scripsi vobis manu ppria: vt scz predicta firmi⁹ te-
neatis: vt scientes a me hanc eplam missam magis obe-
diatis. Sic ergo prelati debent ppria manu scribere vt
qd docent verbo & scripto ostendant exemplo. Ideo vi-
citur **Ep. 4. 9.** In manib⁹ id est in operib⁹ meis desctis
psit te **tc.** **Exo. 31.** dicit de moyse. q: descendit portans
duas tabulas lapideas scriptas digito dei. **¶** Monitio
nem autē subiungit dicens: Quicūq; em̄ placere volunt
tc. Et pmo appit seducentiū intentionē. Secūdo ostens-
dit suam intentionē eis esse contrariā. Ibi. Vbi autē abs-
st gloriari **tc.** Tertio subdit suam amonitionē ad subdi-
tos ibi. Quicūq; hanc regulā **tc.** Circa pmo duo facit.
Primo appertit seducentiū malaz intentionē. Secūdo
pbat qd dicit ibi. Regē em̄ circumcisionē **tc.** Circa p-
mū ponit vnum factum & duas intentiones adinucē: or-
dinatas. Factū autē erat istoz qui circumcisionē inducebāt
& ex hoc duo intendebant. Vnū ppter aliud scz vt place-
rent inde iudeis ex hoc q: carnales obseruantias legis
introducebant in ecclesia gentium: & hoc est quod dicit.
Quicūq; volūt placere scz iudeis infidelib⁹: in carne id
est in carnalibus obseruantijs: hi cogunt vos circumci-
di. non coactione absoluta: sed quasi ex conditione dicē-
tes. Quia nisi circumcidamini non poteritis salui fieri. vt
habet **Act. 15.** Intendebant autē ex hoc vterius quā-
dam securitates habere. Iudei em̄ psequēbant discipu-
los xpi ppter pdicationē crucis. **1. cor. in.** Nos autē p-
dicamus christū crucifixum. **tc.** Et hoc q: p predicatio-
nem crucis euacuabāt legalia. **¶** Nā si apli simul cū cruce
xpi pdicassent debere seruari legalia: nullam psecuti-
onem iudei aplis intulissent. Vñ dicebat supra. **5.** Ego
autē fratres si adhuc circumcisionē pdico: quid adhuc
psecutionem patior. **tc.** Et ergo non haberent psecuti-
onem a iudeis: inducebāt circumcisionē. Et ideo dicit. Et
etiam hoc ppter hoc tantū faciunt: vt crucis xpi psecu-
tionem non patiant que scz p cruce xpi insert. **¶** Et hoc
etiā faciebant ad vitandam psecutionē non solum iude-
ozum: sed etiam gentiliū infidelium. Nam romani impe-
ratores Huius cesar & Octavianus augustus pmulgas-
uerunt leges vt iudei vbiq; essent pprio ritu & pprijs
cerimonijs deseruirent. Et ideo quicūq; in christum cre-
debat & circumcisus non erat psecutionibus tam genti-
lium q: iudeozum fiebat obnoxius. Et ergo non inque-
tarent de fide christi ex in quiete viuerent: cogebāt eos
circumcidi fm̄ q: habet in glosa. **¶** Sed q: possent dice-

Explanatio sancti Thome

re pseudo q non ppter hoc circumcisonē inducunt. sz zelo legis solum. ideo hoc excludens pbat quod dixit cum dicit sic. Neqz em̄ qui circumcidunt ꝛc. Cōstat em̄ q si ppter legis zelum aliquos ad legis obseruātiās inducerent mandarent etiam legem in alijs impleri. Sed neqz illi qui circumcidunt neqz pseudo in alijs sez in moralibus que potiora sunt in lege ꝛ in alijs obseruantijs legem custodiunt. Ro. 7. Nemo ex vobis facit legē. nō ergo ex zelo legis circumcisonē inducunt. Ro. 2. Circumcisio quideꝝ pdest si legem obserues. Sed ideo volunt vos circumcidi vt in carne vestra id est in carnali vestra circumcisonē gloriē apud indeos eo q tam multos p̄selitos faciant. Matth. 23. Et vobis scribe ꝛ pharisei qui circuitis mare ꝛ aridam vt faciatis vnū p̄selitū ꝛc.

lectio quarta.

Mibi autē absit gloriari nisi in cruce domini nostri iesu christi. p quē mihi mūdus crucifixus est et ego mundo. In christo enim iesu neqz circumcisio aliquid valet neqz p̄pucium: sed noua creatura.

Postq̄ apostolus exposuit prauam seducentiū intentiōz: hic insinuat suam. Et p̄mo ponit suā intentionē. Secundo ostendit intentionis huius signū ibi. Per quē mūdus ꝛc. Tercio rationem intentionis assignat ibi. In christo iesu. ꝛc. Dicit ergo intentio seducentiuz apparet. qz illi gloriānt in carne. sed ego aliam gloriā quero sez in cruce xpi. Et hoc ē qd dicit. Mibi absit gloriari ꝛc. Et de q̄ vbi mūdus p̄bus erubuit ibi ap̄lus thesaurū repperit. Qd illi visum est stulticia: apostolo factum est sapiētia ꝛ gloria vt dicit augustinus. Anusquisqz em̄ in ea re gloriānt p̄ quam reputat magnū. Sic qui reputat se magnū in diuitijs gloriānt in eis. et sic de alijs. Qui em̄ in nullo alio se magnū reputat nisi in christo gloriānt i solo xpo. Talis autēz erat ap̄lus. Unde dicebat supra. 2. Quis ego iam non ego: viuit vero in in me christus. Et ideo non gloriānt nisi in xpo: p̄cipue autē in cruce christi. ꝛ hoc quia in ipsa inueniunt omnia de quibz homines gloriari solent. Nam gloriānt aliqui de magnorum pura regum aut principū amicitia. ꝛ hoc maxime ap̄lus inuenit in cruce. qz ibi ostēdit euidentis signū diuine amicitie. Ro. 5. Cōmendat autē suam charitatē deus in nobis. ꝛc. Nihil em̄ sic charitateꝝ suā ad nos ostendit sicut mors xpi. Unde gregorius. Inestimabilis dilectio charitatis vt seruū redimeres filium tradidisti. Item gloriāntur aliqui de scientia. Et hanc ap̄lus excellentiorē inuenit in cruce. 1. corin. 2. Non em̄ estimauit me aliquid scire inter vos nisi iesum christum ꝛc. Nam in cruce est p̄fectio totius legis ꝛ tota ars bene viuendi. Item gloriānt aliqui de potentia: ꝛ hanc ap̄lus maximā habuit p̄ crucem. 1. corin. 1. Verbū crucis pereuntibz stulticia est. his autē q̄ salui sunt id est nobis virtus dei est. Item gloriānt aliqui de libertate adepta. ꝛ hanc ap̄lus cōsecutus ē p̄ crucē. Ro. 6. Vetus noster homo crucifixus est vt vestra non seruamus peccato. Item aliqui gloriānt in assumptione ad aliq̄d magnū collegiū. Sed p̄ crucē xpi assumimur ad collegiū celeste. Col. 1. Pacificans p̄ sanguinem crucis eius siue q̄ in celis siue q̄ in terris sunt. Itēz quidā gloriānt in triūphali signo victorie. Sz crux triūphale signū est victorie xpi contra demones. Col. 2. Expolians principatus ꝛ potestates traduxit ostēdentes: palam triūphans illos ꝛc. Sap. 14. Benedictū lignū per quod fit iusticia. Signum autē sue intentionis subdit ostēns: Per quem mihi mūdus ꝛc. qz autē hoc quod vi-

cit. Mibi absit gloriari nisi in cruce ꝛc. est p̄positio et cōp̄tina includens vnā affirmatiuā ꝛ aliā negatiuā. ideo duplex signū ponit p̄bens vtrāqz p̄positionē. Et primo quidē p̄bat negatiuā sez q̄ nō gloriānt nisi in cruce ꝛ hoc cum dicit. Per quē mihi mūdus crucifixus est ꝛc. Nihil em̄ in quo quis gloriānt non est mortuū in corde ei: sed magis illud qd cōtemnit. ps. Oblitiōni datus sum tanq̄ mortuus a corde. Manifestū est autē q̄ mūdus ex oia que in mūdo sunt mortua erāt in corde pauli. Phil. 3. Omnia arbitratus sum vt ster cora vt christū lucrifacerē. Ergo non gloriānt in mūdo neqz in his q̄ in mūdo sunt ꝛ hoc est qd dicit. Vere in nullo alio gloriānt nisi in cruce xpi p̄ quē sez christū crucifixū mihi mūdus crucifixus ē id ē mortuus ē in corde meo vt nihil in eo cupiā. Secundo probat affirmatiuā sez q̄ in cruce xpi gloriāntur ostēns se crucifixum mūdo. Qui em̄ gloriānt in aliquo: illud in se pretendit ꝛ manifestare desiderat. sed ap̄lus nihil in se pretendit nec manifestare desiderat: nisi qd p̄tinet ad crucem xpi. ꝛ ideo tantum in ea gloriānt. ꝛ hoc est qd dicit. Et ego mūdo sez sum crucifixus. quasi dicat. Porro insignia crucis ꝛ sum reputatus vt mortuus. Et ideo sicut mūdus horret crucem christi: ita horret me. Col. 3. Mortui em̄ estis ꝛ vita vestra abscondita est cū xpo in deo ꝛc. Rationē autē quare non in alio gloriānt ostendit subdens: In xpo em̄ iesu ꝛc. In illo siquidē maxime gloriānt qd valet ꝛ adiuvat ad coniungendū xpo. hoc em̄ ap̄lus desiderat sez cum xpo esse. Et qz non valet ad hoc ritus iudaicus nec gentiliū obseruantiā: sed crux xpi solum: ideo solum in ea gloriānt. ꝛ hoc est quod dicit. In xpo neqz circumcisio aliq̄d valet id est ritus iudaicus: neqz p̄pucium id est gentilitatis obseruantiā sez ad iustificandū ꝛ adiungendū xpo: sed ad hoc valet noua creatura. Qd qdē patet ex his q̄ dicta sunt supra. 5. quasi eisdem verbis. In xpo enim iesu neqz circumcisio aliquid valet neqz p̄pucium: sed fides que p̄ dilectionē operat. Fides ergo charitate formata est noua creatura. Creati nāqz ꝛ p̄ducti sumus in esse nature p̄adam. sed illa quidē creatura vetusta iam erat ꝛ inueterata. ꝛ ideo dñs p̄ducens nos ꝛ constituens in esse gratie fecit quādam nouam creaturā. Jac. 1. Et sumus initium aliquod creature eius. Et dicit noua qz p̄ eam renouamur in vram nouam ꝛ p̄ sp̄m sanctū. ps. Emitte sp̄m tuū ꝛ creabunt. ꝛ renouabis faciem terre. Et p̄ crucē xpi. 2. corin. 5. Si qua est in xpo noua creatura ꝛc. Sic ergo p̄ nouā creaturam sez p̄ fidem xpi ꝛ charitatē dei que diffusa est in cordibus nostris renouamur ꝛ xpo coniungimur.

lectio quinta.

Quicūqz hanc regulā secuti fuerint: pax super illos ꝛ misericordia ꝛ sup israel dei. Decetero nemo mihi molestus sit. Ego enim signata domini iesu in corpore meo porto. Gratia domini nostri iesu christi cuz spiritu vestro fratres. Amen.

Aperta intentione seducentiuz ꝛ insinuata sua: hic consequenter ap̄lus monet eos. ꝛ p̄mo ad sui imitationem. Secūdo vt desistant ab eius molestatione ibi. Decetero nemo mihi molestus sit. Tercio imploiat eis gratie auxiliū ad p̄dictorū implementationē. Dicit ergo p̄mo. Intentio mea est vt nō nisi in cruce xpi gloriānt: qd ꝛ vos debetis facere. qz quicūqz hanc regulā quā ego sez teneo secuti fuerint sez hanc rectitudinem gloriandi. 2. corin. 10. Nō in inensum gloriāmur: sed sū mensuram regule. ꝛc. Pax sup illos sez